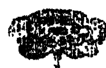
UDAYANA CHARITAMU

For Telugu Non-Detailed Study

by

Vedam Venkataraya Sastry Garu.

Approved by the Text-Book Committee.
F. S. G. G, 24—5—49 p, 13.



VEDAM VENKATARAYA SASTRY & BROS.
No 4, Mallikeswarar Koil South Lane.
LINGHI CHETTY STREET, G. T., MADRAS
1949

0—12—0

ఉదయనచరితము

శ్రీ వేదము వేంకటరాయశాస్త్రిప్రణీత

కథాసరిత్సాగరమునుండి సంగృహీతము.

ద్వితీయముద్రణము.

వేదము వేంకటరాయశాస్త్రి అండ్ బ్రదర్స్,
4. మల్లికేశ్వరగుడిసందు, లింగిచెట్టివీథి,
ముత్యాలపేట, మదరాసు.
1949.

చంద్రికా ముద్రణాలయమున ముద్రితము
చాకళ్లపేట, మదరాసు.—1949

విజ్ఞప్తి

ఆంధ్రవాఙ్మయమందలి యత్యుత్తమ వచన గ్రంథమైన కథాసరిత్సాగరమునుండి విద్యార్థులకొఱకు సర్వజనీనమైన యుదయన కథనుమాత్రము గ్రహించి ఈ పుస్తకమును ప్రకటించుచున్నారము. ఇయ్యది నానాఖ్యానమనోహారము. శైలి చాలసులభము. ఇందలి సమాసములు నాతిదీర్ఘములు. ప్రాచీన కవుల సాంప్రదాయానుసారములైన వర్ణనలు ఇందు మనోహరములు. మూలగ్రంథమునందలి స్వారస్యముచేతను తెనుగు నుడికారంపు మాధుర్యముచేతను ఈ కబ్బము విద్యార్థుల డెందమును బందిగొనునని తలచుచున్నారము.

ప్రకాశకులు.

విషయసూచిక.

శ్రీ:

ఉదయనచరిత్రము

౧. ఉదయనజననము

శతానీకుని కథ.

వత్సమను దేశ మొకటి కలదు. అది స్వర్గముయొక్క గర్వము నణఁచుటకు ప్రతిద్వంద్విగా బ్రహ్మదేవునిచే భూలోకములో సృజియింపఁబడినదో యన భాసిల్లుచుండును. దానినడుమ భూమి యను కమలముయొక్క గద్దియయో యన లక్ష్మీవిలాసమున కాటపట్టయి కౌశాంబి యనురాజధాని కలదు. ఆపట్టణమున పాండవవంశసంభవుఁడును పరీక్షిత్తునకు మనుమఁడును జనమేజయునకు కొడుకును అగు శతానీకుఁడనురాజు ఏలుచుండెను. ఎవని బాహుదండవిక్రమమును త్రిపురాంతకుని భుజస్తంభములు చవిచూచినవో ఆయర్జునుఁడును అతనికుమారుఁడభిమన్యుఁడును ఎవనికి మూలపురుషుఁడును ముత్తాతయు నైరి ఆ మహానుభావుఁడైన యాశతానీకునికి భూమియు, వసుమతియు, అనునిద్దఱు భార్యలున్నను వారిలో భూమిమాత్రము అనంతరత్నములను కన్నదే గాని వసుమతి చిరకాలమువఱకు పుత్త్రరత్నమును కనదాయెను.

ఒకప్పుడు వేఁటకై అడవిలో ఇక్కడికక్కడికి తిరుగుచున్న యారాజునకు అక్కడ తపస్సు చేయుచున్న శాండిల్యమునితో పరిచయము కలిగెను. పుత్రార్థియైన యారాజుతో కూడ ఆయన కౌశాంబికి వచ్చి పుత్రకామేష్టి చేసి మంత్రసిద్ధమైనపాయసము రాణికి త్రాగ నిచ్చెను. అంత నారాజునకు సహస్రానీకుఁడు ఉదయించెను. వానిచేత తండ్రి వినయముచే గుణముం బోలె శోభించుచుండెను. పిమ్మట ఆకుమారుని యువరాజునుగా నభిషేకించి శతానీకుఁడు తాను రాజ్యభారచింతల చేతఁగాక భోగములచేత మాత్రమే రాజయి యుండెను.

శతానీకుఁడు దేవేంద్రునికి తోడ్పడుట.

అట్లుండఁగా ఇంద్రునికి రాక్షసులతో యుద్ధము సంభవింపఁగా అతఁడు శతానీకుని తోడి రమ్మని మాతలిని రాయబారము పంపెను. అంతట ధురంధరుఁడైన యౌగంధరుఁ డనుమంత్రి చేతిలో కుమారుని ఉంచి, రాజ్యమును అ[illegible] సుప్రతీకుఁ డనుముఖ్యసేనాపతికిని ఒప్పగించి, శతానీకుఁడు యుద్ధములో రాక్షసులను చంపువాఁడై మాతలితోఁ గూడి నింద్రసన్నిధికి పోయెను. అచ్చట ఇంద్రుఁడు ప్రత్యక్షముగా చూచుచుండఁగానే యమదంష్ట్రుఁడు మొదలయిన యసురుల ననేకులను చంపి ఆయుద్ధములోనే శతానీకుఁడు మరణము నొందెను. అతని దేహమును మరల మాతలి భూలోకమునకు తేఁగా వానితో అతని పట్టపుదేవి సహగమనము చేసెను.

సహస్రానీకుని కథ.

అంతట రాజ్యలక్ష్మి అతని కుమారుని సహస్రానీకుని వరించెను. అంత నేమి యాశ్చర్యమో, అతఁడు తండ్రి సింహాసనమును ఎక్కఁగానే రాజు లందఱును తలలు వంగిపోయినవి. అప్పుడు ఇంద్రుఁడు శత్రుజయోత్సవము చేయుచు అందులకు తన మిత్రపుత్త్రుఁ డయిన సహస్రానీకుని మాతలిచేత రావించుకొనెను. అక్కడ నారాజు నందనవనములో అప్సరసలతో విహరించుచున్న దేవతలను చూచి తనకు తగిన భార్య లేక చింతాక్రాంతుఁడై యుండెను. అతని యా యభిప్రాయమును తెలిసికొని ఇంద్రుఁ డతనితో నిట్లనియె :

రాజా! చింతింపకుము, నీకోరిక సిద్ధించును. నీకై ఏర్పడినట్టిది నీకు తగినభార్య భూలోకములో పుట్టియే యున్నది. ఇదిగో నేను చెప్పెడు నీ వృత్తాంతమును వినుము. పూర్వము బ్రహ్మదేవుని చూచుటకు ఆయనసభకు పోయియుంటిని. నా తర్వాత అక్కడికి విధూముఁ డను నొకవసువు వచ్చెను. మే మచ్చట నుండఁగా అక్కడికి అలంబుష యను నప్సరస వచ్చెను. దానిని ఆ వసువు చూచెను. దానిచూపులును అతని పైఁబడెను. దాని నెఱింగి బ్రహ్మదేవుఁడు నాముఖము చూచెను. నేనును ఆయన యభిప్రాయము నెఱిఁగి వారి నిద్దఱను అవినీతులారా! మీ రిద్దఱు మనుష్యలోకములో పుట్టి భార్యాపతులు

అగుదురుగాక అని కోపముతో శపించినాఁడను. ఓ సహస్రానీకా ఆవసువవే నీవు, చంద్రవంశమునకు అలంకారముగా శతానీకు నికి పుత్త్రుఁడవయినాఁడవు. ఆయప్సరస మృగావతి యనుపేర అయోధ్యయందు కృతవర్మ యనురాజునకు కూఁతురై పుట్టి యున్నది. ఆమె నీకుభార్య కాఁగలదు.

ఈ యింద్రవచన మారుతముచేత అతని మనస్సులోని సంతాపము మఱియు పెల్లు రేఁగి జ్వలింపసాగెను. అంతట ఇంద్రుఁడు సమ్మానించి తనరథమునే ఎక్కించి పంపఁగా సహస్రానీకుఁడు మాతలితో కూడ నిజనగరమునకుఁ బయలు వెడలెను. పోవుచుండఁగా తిలోత్తమ యను నప్సరస అతనితో ప్రీతిచే 'రాజా! నీ కొకమాట చెప్పెదను క్షణము నిలువుము' అనెను. మృగావతినే ధ్యానించుచు సహస్రానీకుఁడు ఆమాట నీ వినఁబడక వెడలిపోయెను. అంత నాయప్సరస సిగ్గుపడినదై 'రాజా! ఎవతెను ధ్యానించుచు నామాటను వినక పోయి తివో ఆ మృగావతితో నీకు పదునాలుగు సంవత్సరములు ఎడఁబాపు గలుగునుగాక' అని కోపముతో శపించెను. ఆశాపము మాతలికిమాత్రమే వినఁబడెను. రథము నడుపఁగా రాజు ప్రియోత్సుకుఁడై దేహముచేత కౌశాంబికిని మనస్సుచేత అయోధ్యకును పోయెను.

సహస్రానీకుఁడు మృగావతిని పెండ్లియాడుట.

పోయి ఇంద్రునివలన మృగావతిని గుఱించి తాను విన్నవృత్తాంత మంతయు ఉత్సుకతతో యుగంధరాదిమం

త్రులకు చెప్పెను. వెంటనే కాలక్షేపము నోర్వనివాఁడై తనకు వివాహార్హమై మృగావతి నిమ్మని యడుగుటకు ఆమె తండ్రి యైన కృతవర్మయొద్దకు అయోధ్యకు దూతలను పంపెను. కృతవర్మ ఆదూత్యమును సంతోషముతో తన దేవికి చెప్పెను. ఆమెయు ఆయనతో అవశ్యముగా సహస్రానీకునికి తమపిల్లను ఈవలసిన దనియు అట్లు తనకు స్వప్నములో ఒక బ్రాహ్మణుఁడు తెలిపె ననియు చెప్పెను. అంతట సంతోషించి రాజు మృగావతియొక్క అసమానములయిన రూపలావణ్యములను నృత్తగీతాదికౌశలమును ఆదూతలకు చూపించినవాఁడై చంద్రునియొక్క రమణీయ కళ లన్నియు ఒకటిగా మూర్తీభవించినవో యనున ట్లున్న యామృగావతిని సహస్రానీకునికి ఇచ్చెను. ఆమృగావతీ సహస్రానీకులకూటమి ఒకరి గుణములు ఒకరిచేత భాసించుటవలన ప్రజ్ఞాశ్రుతములకూటమివలె శోభించుచుండెను.

పిమ్మట త్వరలోనే అతని మంత్రులకు కుమారులు గలిగిరి. యుగంధరునికి యౌగంధరాయణుఁడును, సుప్రతీకునికి రుమణ్వంతుఁడును, హాస్యసచివుఁడైనవానికి వసంతకుఁడును, గలిగిరి. క్రమముగా మృగావతీదేవికూడ గర్భము దాల్చి పాండుప్రభ నెరచల్లుచున్న ముఖముతో వెలుఁగుచుండెను.

గర్భిణిని మృగావతిని పక్షి తన్నుకొనిపోవుట.

ఒకనాఁడు వేవిళ్లచేత ఆమె తన్ను తెప్పవాల్పక తనివి దీఱక చూచుచున్న కాంతునితో తనకు నెత్తురుతో నిండిన

క్రీడావాపికలో స్నానము చేయఁ గోరికగా నున్న దని చెప్పు కొనెను. ఆమెకోరికను తీర్చువాఁడై ధార్మికుఁడైన యా రాజు బావిని లత్తుకరసము మొదలయిన కృత్రిమసాధనముల చేత రక్తమయముగానే అగపడునట్లు సిద్ధము చేయించెను. అందు స్నానము చేయుచు లత్తుకమయిగా నున్నయా దేవిని మాంసభ్రమచేత గరుడవంశము పైన పక్షి యొకటి తన్నుకొని పోయెను. పక్షి తన్నుకొనిపోయిన ప్రియురాలను వెదకుటకో యనునట్లు సహస్రానీకుని ధైర్యము కూడ ఆక్షణమే వెడలిపో యెను. ప్రియానురక్తునుగును యతని మనస్సునుకూడ నిశ్చయ ముగా పక్షి హరించెను; కానియెడల నిస్సంజ్ఞుఁడై అతఁ డేల భూమిమీఁద పడెను? క్షణములో రాజునకు మూర్ఛ తేరఁగా ఆ వృత్తాంతమును దివ్యమహిమచేత నెఱిఁగినవాఁడై మాతలి ఆకాశమార్గమున వచ్చి రాజును ఓదార్చి తిలోత్తమా శాపమును దాని యంతమును చెప్పి వెడలిపోయెను. అంత నారాజు 'ఓప్రాణేశ్వరీ! ఆపాపాత్మురాలు తిలోత్తమ కోరి కలు నిండినవి' ఇత్యాది వచనముల విలపించుచుండెను. శాప వృత్తాంతము తెలిసినందునను మంత్రులు ఓదార్చుటచేతను కొంచెము ధైర్యము తెచ్చుకొని మరల సమాగమము కలు గునుగదా యను నాశచేత ఎట్టకేలకు ప్రాణములు నిలుపుకొని యుండెను.

ఆపక్షీంద్రుఁడు ఆమెను క్షణములో కొనిపోయు బ్రదికి యున్నదని తెలిసికొని దైవయోగమున ఉదయపర్వతములో

విడిచిపెట్టి పోఁగానే ఆమె శోకభయములచే కలంగుచు తాను దిక్కులేక నరులకు గమ్యముగాని యొక కొండచఱియ యం దుండుటను తెలిసికొనెను. ఏకాకియు ఏకవస్త్రయునై విలపించుచున్న మృగావతిని ఒక గొప్ప కొండచిలువ ఆహారార్థము దిగమ్రింగ వచ్చెను. ఆమెకు ముందు విశేష శుభము రానున్నది గాన ఆసమయములో ఒకదివ్యపురుషుఁడు వచ్చి ఆయజగరమును చంపి అగపడియు అగపడకయే అంతర్ధానము పొందెను. అంత నామె ఏవిధమున నైనను ప్రాణత్యాగము చేయఁగోరినదై ఒక యడవిఏనుఁగునుచూచి దానికాళ్ల ముందఱపడెను. అదియు దయతో రక్షించెను. ఆశ్చర్యము! ఘాతుకజంతువున్నుండ ఆమెను ఎదుటఁబడినను చంపదాయెను! ఆశ్చర్య మేమి? ఈశ్వరేచ్ఛ యున్నయెడల ఏమి జరుగదు! అంతట గర్భభారాలస యైన యామృగావతి ప్రాణములు విడుచుటకై చఱియనుండి క్రిందికి పడఁదలఁచినదై భర్తను తలంచుకొని ఎలుఁగెత్తి ఏడువసాగెను.

మృగావతి జమదగ్ని యాశ్రమమున నుండుట.

ఆగోదనమును ఆసమయమునకు సమీపమునకు కందమూలఫలములకై వచ్చియున్న మునికుమారుఁ డొకఁడు విని వచ్చి మూర్తీభవించిన వగపో యన నున్నయాదేవినిఁ జూచి దయార్ద్రహృదయుఁడై జమదగ్నిమహాముని యాశ్రమమునకు కొనిపోయెను. అప్పుట నాయుదయపర్వతమును తన తేజస్సు

చేత సదా బాలసూర్యుఁడు కలదానినిగాఁ జేయుచున్నవానిని జమదగ్నిని కాంచి మృగావతి ఆయనపాదములకు మ్రొక్కెను. ఆశ్రితవత్సలుఁడును దివ్యదృష్టి కలవాఁడు నయిన యాముని ఆమెను చూచి 'అమ్మా! వగవకమ్మా వగవకు, నీగర్భమున తండ్రికి వంశవర్ధనుఁడైన కుమారుఁడు కలుగును, మరల నీకు భర్తతో సంగమము కలుగును.' అని యనుగ్రహించెను. అంత నాపతివ్రత ఆయాశ్రమములోనే తాను నిలిచియుండి మనస్సునుమాత్రము ప్రాణేశ్వరునిమీఁద నిలిపియుంచెను.

మృగావతి కుమారునకు ఆకాశవాణి ఉదయనుఁడని పేరుబెట్టుట.

పిమ్మట కొన్నాళ్లకు అక్కడనే ఆమెకు సత్స్వాంగతికి ఆచారముంబోలె పుత్త్రరత్నము ఒకటి యుదయించెను. ఆ సమయంబున మృగావతికి కర్ణోత్సవముచేయుచు ఆకాశవాణి యిట్లు పల్కెను. 'ఇతఁడు శ్రీమంతుఁడు కీర్తిమంతుఁడు మహారాజు, ఇతని పేరు ఉదయనుఁడు! ఇతనికి కలుగుకుమారుఁడు సకల విద్యాధరులకును ప్రభు వగును.' క్రమముగా తపోవనములో ఆబాలుఁడు చెలికాండ్రతోనుం బోలె తన సద్గుణములతో ఎదుగుచుండెను. అతనికి క్షత్త్రోచితము లయిన సకల సంస్కారములను ఉపనయనమును చేసి జమదగ్ని సకలవిద్యలను ధనుర్వేదమును తానే నేర్పెను.

ఉదయనుఁడు వసునేమియను నాగుని రక్షించుట.

తల్లి ప్రేమచేత తనచేతనున్న సహస్రానీకుని పేరుగల్గిన కడియమును తీసి పుత్త్రునిచేతికి పెట్టెను. ఒకప్పుడు వేటకు

పోయి అడవిలో తిరుగుచు ఉదయనుఁడు ఒకశబరునిచేత బలాత్కారముగా పట్టుకొనఁబడిన సర్పమునొకదానినిచూచి దాని యందము గని జాలిగొని దానిని విడువు మని ఆశబరుని కాజ్ఞాపించెను. అంత శబరుఁడు ఇట్లు చెప్పకొనెను. 'ఓ ప్రభూ! ఇది నావృత్తి. నేను పేదవాఁడను, పాముల నాడించి బ్రదుకు వాఁడను. ఇంతవఱకు నాయొద్దనున్నపాము చచ్చిపోఁగా ఈకారడవిలో వెదకి మంత్రౌషధిప్రభావముచేత దీనిని పట్టుకొంటిని. ఆమాట విని దాత యైన యాయుదయనుఁడు తల్లి తనచేతికి పెట్టిన యాకడియమును వానికి ఇచ్చి పామును విడిపించెను. కడియము పుచ్చుకొని శబరుఁడు పోఁగానే ఆపాము ఉదయనునికి నమస్కరించి సంతోషముతో: 'రాజేంద్ర! నేను వాసుకి యన్నను, నాపేరు వసునేమి, నీవు నన్ను కాపాడితివి. మనోహర మయినతంత్రీనిఘోషమును శ్రుతివిభాగమునుగల యీ వీణను ఈతాంబూలపుఁ దీఁగలను వాడిపోని యీపూదండను ఈతిలకమును పుచ్చుకొమ్ము.' అని చెప్పి వానిని సమర్పించెను. వానిని పుచ్చుకొని ఉదయనుఁడు ఆనాగుఁడే ఎత్తుకొని పోఁగా జమదగ్ని యాశ్రమమునకు పోయి తల్లి నేత్రములలో అమృతమును వర్షించెను. ఈలోపల చెంచువాఁడును అదృష్టముచేత లభించిన యాకడియమును కొనిపోయి పట్టణమున బజారులో అమ్మఁజూపెను. దానిమీఁద సహస్రానీకుని పేరును చూచి రాజపురుషులు శబరుని పట్టుకొని దివాణమునకు కొని పోయిరి. ఆకడియమును చూచుచునే సహస్రానీకుఁడు శోకాకు

లితహృదయుండై స్వయముగానే శబరుని అది వానికి లభించిన వృత్తాంతమును చెప్పుమని యడిగెను. ఉదయాద్రిలో తాను పామును పట్టినది మొదలుగా కడియము తనకు లభించిన వృత్తాంతమును విన్నవించెను. శబరునివలన దొరకిన యాకడియము తన ప్రాణేశ్వరి దని తెలిసికొన్నవాఁడై సహస్రానీక మహారాజు విచారముచేత డోలాయమానమానసుఁ డాయెను. అంతలో 'రాజా! నీశాపము క్షీణించినది, నీభార్య మృగావతి పుత్త్రునితోఁకూడ ఉదయాద్రియందు జమదగ్నియాశ్రమములో ఉన్నది.' అని దివ్యవాణి పలికి వేసవి తాకిన నెమలిని వర్షధారయుం బోలె విరహాకాతరుఁ డయిన యారాజును సంతోషపెట్టెను.

అంతట రాజు కాంతమీఁది చింతచేత ఎంతసేపటికిని ముగియని యాదినమును ఎట్టకేలకుఁ గడపి వాని నే దారినడపు మని ప్రియతమను శీఘ్రముగా చూడఁ గోరినవాఁడై సైన్యములతోఁకూడ ఉదయాద్రియందలి యాజమదగ్న్యాశ్రమము నకు తరలెను.

అంత నారాజు ఆదినము కమదూరము పోయి ఒక చోట అడవిలో నొక తటాకముగట్టున బసచేసి బడలిక చేత శయనమందు పరుండి సంగతకుఁ డను కథకుని పిలిచి 'సంగతకా! మృగావతీ ముఖకమలదర్శనోత్సవమునకై ఉవ్విళ్లూరుచున్న నా హృదయమునకు వినోదకర మయినకథ యొకటి

చెప్పుము.' అనెను. సంగతకుఁడిట్లనియె:—'ప్రభూ! ఏల వృథా ఆయాసపడియెదవు, శాపముతీఱి దేవితోడి సమాగమము నీకు సమీపించియే గదా ఉన్నది. మనుష్యులకు సంయోగములును వియోగములును ఎన్నియేని కలుగును.'

సహస్రానీకుఁడు మృగావతిని కలయుట.

ఇట్లు సంగతకునివలన విని సహస్రానీకమహారాజు ప్రియతమకై ఉవ్విళ్లూరుచు ఆరాత్రిని ఎట్లో గడపెను. తెల్లవాఱఁగానే కోరిక యనురథమెక్కి ముందుగా మనస్సనెడుతురగమును పంపి సహస్రానీకమహారాజు తన ప్రియతమయొద్దకు బయలు వెడలి కొలఁది దినములలోనే ఎందు మృగములకు సయితము చపలత్వము లేదో శాంతమయిన యాజమదగ్న్యాశ్రమమును చేరి తపస్సులదియుంబోని పావనమయిన ప్రభగలిగిన యాజమదగ్నిని దర్శించి నమస్కరించెను. మునియును రాజునకు అతిథి సత్కారములు చేసి పుత్త్రునితోఁ గూడ మృగావతిని ఆనందముతోడి నిర్వృతినింబోలె సమర్పించెను. శాపాంతమందు ఆదంపతులయొక్క యన్యోన్యదర్శనము ఆనందబాష్పపూర్ణములయిన నేత్రములయందు అమృతమును గురిసినట్లుండెను. ప్రథమదృష్టుఁడయిన యుదయనుని కౌఁగిలించుకొని సహస్రానీకుఁడు గగుర్పాటుచేత మేకుబందిచేయఁబడినట్లున్న యాతనిని ఎట్టకేలకు వదలిపెట్టెను.

పిమ్మట పుత్త్రుని భార్యను తోడుకొని పోవువాఁడై, తపోవనమునుండి లేళ్లుగూడ కన్నీళ్లు కురియుచు వెంటరాఁగా,

జమదగ్ని యొద్ద సెలవు పుచ్చుకొని తన నగరమునకు బయలు వెడలెను. ప్రియతమయొక్క విరహావృత్తాంతములను వినుచు తనవి చెప్పుచు, క్రమముగా తోరణపతాకాలంకృత మగుచున కౌశాంబికి పోయి, అచ్చటి పౌరజనులు నేత్రములతో త్రాగు వారుంబోలె రెప్ప వాల్పక తమ్ము చూచుచుండఁగా భార్యా పుత్రులతో నగర ప్రవేశము చేసెను. పుత్త్రుని సుగుణములచేత ప్రేరింపఁబడినవాఁడై తత్క్షణమే అతనికి యువరాజపట్టాభిషేక ముచేసి తన మంత్రుల కుమారులైన వసంతక రుమణ్వాఁగులను యౌగంధరాయణుని మంత్రులనుగా ఏర్పఱిచెను. అప్పుడు 'ఈమంత్రులచే ఇతఁడు సర్వభూమండలమును ఏలును.' అని అశరీరవాణి పలికెను. పుష్పవర్షము కురిసెను. ఇట్లు సహస్రా నీకుఁడు రాజ్యభారమును కుమారునికి ఒప్పగించి చిరకాంక్షిత మయిన జీవలోకసుఖములు మృగావతితోకూడ అనుభవించు చుండెను.

అంత నాతేని చెవికడకు ముక్తికాంతాదూతి యగుచున ముదిమి రాఁగానే క్షణములో విషయస్పృహ అలిగినట్లు అత నిని వదలి దూరమునకు పోయెను. అంతట కల్యాణస్వభావుఁ డయిన యాకుమారుని ఉదయనుని అనురక్తప్రకృతికుని గాఁ జేసి క్షేమార్థము తన రాజ్యమందుంచి సహస్రానీకుఁడు భార్య తోను మంత్రులతోను హిమవత్పర్వతమునకు మహాప్రస్థాన యాత్ర పోయెను.

---

౨. చండమహాసేనుడు



ఆప్రకారము ఉదయనుఁడు తండ్రియిచ్చిన వత్సరాజ్యమును పొంది కౌశాంబి తన రాజధానిగా ప్రజాపరిపాలనంబు సేయుచుండెను. కాలక్రమమున రాజ్యభారమును యౌగంధరాయణాదిమంత్రులచేతిలో పెట్టి కేవల భోగపరాయణుఁడై రేయుంబవలు వాసుకి యిచ్చినయావీణను ఘోషవతిని వాయించుచు సదా వేఁటలో మునిఁగినవాఁడై ఆవీణయొక్క మధురనాద మను మోహమంత్రమునకు వశ మయిన మదించిన యడవి యేనుఁగులను కట్టి తెచ్చుచుండెను. 'కులరూపముల యందు నా కనురూపురాలైనభార్య యెక్కడను లేదు, వాసవదత్త యనుకన్య యొక పేరుమాత్రము వినఁబడుచున్నది. ఆమె నా కెట్లు దొరకును' అని ఉదయనుఁడు చింత దాల్చియుండెను.

ఉజ్జయినిరాజు చండమహాసేనుని దూత్యము.

చండమహాసేనుఁడు ఉజ్జయినిలో ఇట్లు చింతించుచుండెను. 'నాకొమారితకు సమానుఁ డయినభర్త ఈలోకములో లేఁడు. ఉదయనుఁడు మాత్రము ఒకఁడున్నాఁడుగాని అతఁడు నాకు సదా శత్రువు. అతఁడు నాకు అల్లుఁడును వశ్యుఁడును ఎట్లు కాఁగలఁడు? ఇందున కొకటియే ఉపాయము;

ఇతఁడు అడవిలో ఏనుఁగులను పట్టుకొనుచు వేఁటతమిచేత సదా ఒంటరిగా తిరుగుచుండును గదా. ఆరంభ్రముచేత ఇతనిని యుక్తిగా పట్టుకొని ఇక్కడికి తెచ్చెదను. గాంధర్వవిద్య నెఱింగిన అతనికి నాకొమారితను శిష్యనుగా చేసెదను. అంత నతని కన్న స్వయముగానే ఆమెయందు ఆసక్తమగును,సందేహము లేదు. ఇట్లు అతఁడు నాకు అల్లుఁడై నిశ్చయముగా లోఁబడి యుండును. అతనిని వశపఱచుకొనుటకు ఇంతకన్న వేఱే ఉపాయము లేదు.' ఇట్లు సంకల్పముచేసి అది నెఱవేఱుటకై అతఁడు చండికాలయమున కేఁగి చండిని పూజించి స్తుతించి ఆమెకు ముడుపు కట్టెను. అంతలో 'రాజా! నీకోరిక త్వరలోనే సిద్ధించును' అని అశరీరవాక్కు వినఁబడెను. అంత సంతోషించి వచ్చి బుద్ధదత్తుఁ డనుమంత్రితో ఆవిషయమునే విచారించెను. 'వత్సరాజు గర్వితుఁడు,లోభము లేదు, భృత్యులు అనురక్తులు, స్వయము మహాబలశాలి.సామాదులకు అసాధ్యుఁడు;అయినను మొదట సామమే ప్రయోగించి చూతము.' ఇట్లు నిశ్చయించి యారాజు దూత నొకనిని పిలిచి 'నీవు పోయి నామాటగా వత్సరాజుతో నాకూఁతురు అతనికి గాంధర్వమందు శిష్య యగుటకు కోరుచున్న దనియు మాయందు దయ గలదేని ఇక్కడికే వచ్చి నేర్పవలయు ననియు విన్నవింపుము'అని యాజ్ఞాపించెను.

దూతయు కౌశాంబికి పోయి వత్సరాజునకు ఆసందేశమును అట్లే విన్నవించెను. వత్సరాజు దూతవలన ఆ యనుచిత సందేశమును విని ఏకాంతమందు యౌగంధరాయణుని

'ఏమి ఇంతగర్వముతో నాకు సందేశము పంపినాఁడు ఆరాజు? ఆదురాత్మునికి ఇట్లు కోరుటయందు అభిప్రాయ మేమి?' అని యడిగెను. వత్సరా జిట్లు పలుకఁగా యౌగంధరాయణుఁడు స్వామిహితపరాయణుఁడై యిట్లు పలికెను. 'మహారాజా! నీవు వ్యసనాసక్తుఁడ వని లోకములో నంతట ప్రాఁకియున్న యప ఖ్యాతిలతయొక్క ఒగరు చేఁదు పండు సుమా యిది. అతఁడు నిన్ను స్త్రీలోలునిఁగా తలఁచి, కన్యారత్నముచేత లోభపెట్టి ఆకర్షించి పట్టి ఖయిదుచేసి వశపఱుచుకొనఁ గోరియున్నాఁడు. కాఁబట్టి నీవు వ్యసనములను మానుము. వ్యసనములలో మునిఁగిన రాజులు ఓదంబులలోఁ పడిన యడవియేనుఁగులవలె మిగుల సులువుగా పట్టువడుదురు.' మంత్రి ఇట్లు చెప్పఁగా ధీరుఁడైన వత్సరాజు చండమహాసేనునికి 'నీకొమారితకు నాశిష్య కావలయు ననుకోరిక కలదేని ఆకన్యను ఇక్కడికే నాయొద్దకు పంపుము.' అని ప్రతిదూతద్వారా సందేశము పంపినవాఁడై 'ఇదిగో ఇప్పుడే పోయి చండమహాసేనుని పట్టి తెచ్చెదను' అని మంత్రులతో చెప్పెను. అందునకు యౌగంధరాయణుం డిట్లనియె :

చండమహాసేనుని ప్రభావము.

రాజా! ఇది సాధ్యము కాదు, ఉచితమును గాదు. ఆరాజు ప్రభావవంతుఁడు, నీకు స్వీకరింపఁ దగినవాఁడు. అతని వృత్తాంత మంతయు చెప్పెదను వినుము. భూలోకభూషణము ఉజ్జయిని యను నగరము కలదు. అది మేడల ధావళ్యముచేత

అమరావతిని పరిహసించు నట్లుండును. అందు విశ్వేశ్వరుండను మహాకాళస్వరూపమున వెలసి కైలాసనివాసాభిలాషము మాని యున్నాఁడు. పూర్వము ఆపట్టణమందు మహేంద్రవర్మయను రాజశ్రేష్ఠుఁ డుండెను. అతనికి తగినకుమారుఁడు జయసేనుఁ డనువాఁడు కలిగెను. అతనికి అసమానబాహువీర్యము గల వాఁడు మహాసేనుఁ డనురాజకుంజరుఁడు జనించెను. ఆరాజు ఆపుర మేలుచుండి ఒకప్పుడు తనకు తగిన క్షత్రియ భార్యలు లేమికి చింతించి వానిని పడయుటకై చండీకాలయమునకు పోయి నిరాహారవ్రత మవలంబించి చిరకాలము దేవిని ఆరాధించి తనమాంసములను కోసి హోమము చేసెను. అంతట చండి ప్రసన్నురాలై ప్రత్యక్షమై యిట్లనియె: పుత్రా! నీభక్తికి మెచ్చుకొంటిని, ఈఖడ్గోత్తమమును పుచ్చుకొమ్ము. దీనిమహిమ చేత నీవు అజయ్యుఁడ వగుదువు. మఱియు అంగారకాసురుని కూఁతురు అంగారవల్లరి యను ప్రశస్తకన్యాసుందరి శీఘ్రములోనే నీకు భార్య యగును. నీవు అతిచండ మగుసాహసకర్మ చేసినాఁడవు గాన నీకు ఇఁక చండమహాసేనుఁ డని పేరు అగును.' ఇట్లు చెప్పి ఖడ్గ మిచ్చి దేవి యంతర్ధాన మాయెను. రాజునకు సంకల్పసిద్ధివలన సంతుష్టి యావిర్భవించెను.

అతనికి ఆఖడ్గమును నడగిరి యను మదపుటేనుఁగును ఇంద్రునికి వజ్రాయుధమును ఐరావతమునుఁబోలె రెండు రత్నములై యున్నవి: ఆ రెండింటి ప్రభావముచేతను సుఖ మున్నవాఁడై చండమహాసేనుఁడు ఒకప్పుడు వేటకై మహారణ్యము

నను పోయెను. అక్కడ పగలు ఒకటియో రాత్రియై యున్న రాత్రియొక్క చీకటియో యన మహాప్రమాణమయి భయంకరమైయున్న యొక యడవిపందిని జూచెను. ఆపంది ఇతని తీక్ష్ణబాణములకు గాయపడక ఇతని రథమును విఱుగఁగొట్టి పలాయితమై యొకగుహం దూఱెను. రాజుకూడ రథమును వదలి ఆపందినే వెంటఁదఱుముచు చాపమాత్ర సహాయుఁడై ఆగుహం దూఱి చాల దూరముపోఁగా రమణీయమైనగొప్ప పట్టణమొకటి అగపడెను. దానిని జూచి యాశ్చర్యపడి అచ్చటి దిగుడుబావిగట్టున కూర్చుండెను. అచ్చటికి నూఱుగురు చెలులు చుట్టునుంగొలువ నొకకన్యక ధైర్యనిర్భేదిని యగు సంచరించుచున్న మదనాస్త్రమో యన నే తెంచి ప్రేమరసంపుజడివానను వర్షించుచున్న కన్నుదోయితో రాజును స్నానము చేయించుచున్నట్లు మెల్ల మెల్లఁగా సమీపించి ఇతనిని 'ఎవ్వఁడవు నీవు అందగాఁడా! ఇక్కడికి ఏల వచ్చినాఁడవు?' అని యడిగెను. ఇతఁడు వాస్తవమును చెప్పెను. అంతట ఆమెకు ధైర్యము తూలి రాగవతి యయిన కనుదోయినుండి బాష్పధారలు కురియఁదొడంగెను. రాజు 'ఎవ్వతెవు నీవు? ఏల యేడ్చెదవు?' అని యడుగఁగా ఆమె మన్మథాజ్ఞానువర్తినియై యిట్లు పలికెను. 'ఇక్కడప్రవేశించినపంది అంగారకుఁడను పేరిరాక్షసుఁడు. నేను అతనికూఁతురను, నా పేరు అంగారవతి. వజ్రసారమయుఁడైన యితఁడు రాజుల యంతఃపురములనుండి యీనూఱుగురు రాజకన్యలను హరించి తెచ్చి నాకు పరివారముగా ఏర్పఱిచినాఁడు.

ఇతఁడు శాపదోషముచేత నైన మహాసురుఁడు, ఇప్పుడు డస్సి చేతను బడలికచేతను నిన్ను చేతికిదొరకినను వదలియున్నాఁడు. ఇప్పుడు పందిరూపమును మాని విశ్రమించి యున్నాఁడు. మేలుకొని నీవిషయమై నిశ్చయముగా పాపము చేయఁగలఁడు. ఇట్లు నీకు కలుగ నున్న యమంగళము తలంపునకు రాఁగా ఈ వేఁడి బాష్పములు సంతాపముచే నుడికిన నాప్రాణములుం బోలె నిర్గమించుచున్నవి.'

అంగారవతియొక్క యీపలుకులు విని రాజు "నా యందు నీకు స్నేహముకలదేని నేను చెప్పునట్లు చేయుము. అతఁడు మేలుకొనఁగానే పోయి అతని యెదుట ఏడువుము. అతఁడు నిశ్చయముగా నీభయమునకు కారణ మడుగును. అంతట 'నాయనా ని న్నెవరయినను చంపుదురేని అప్పుడు నాగతి యేమగునో యని నాకు దుఃఖము కలుగుచున్నది.' అని చెప్పుము. ఇట్లు చేసెదవేని నీకును నాకును ఇద్దఱ కును శుభము కలుగును." అందుల కామె యంగీకరించి రాజును అపాయభయముచే రహస్యముగా నొకచోట దాఁచి యుంచి నిద్రించుచున్న తండ్రియొద్దకు పోయి అతఁడు మేల్కొ నఁగానే అతనియెదుట ఏడువసాగెను. 'ఏల గేడ్చెదవమ్మా!' అని యతఁ డడుగఁగా 'నాయనా, నిన్ను ఎవరేని చంపిన యెడల నాగతియేమగునోయని భయముచేత ఏడ్చుచున్నాను.' అని చెప్పెను. అందునకు నవ్వి 'అమ్మా! న న్నెవఁడు చంపఁ గలఁడు? నాదేహ మంతయు వజ్రమయము గదా. నా

యెడమచేతిలో రంధ్ర మున్నది. దానిని ధనుస్సు సర్వదా రక్షించుచుండును.' అని చెప్పి ఆదైత్యుఁడు తనకొమారితను ఓదార్చెను.

దీని నంతయు రాజు పొంచియుండి వినెను. పిమ్మట క్షణములో ఆదానవుఁడు లేచి స్నానముచేసి మౌనము దాల్చి శివపూజ ప్రారంభింపఁగా రాజు ఎదుటఁబడి వింట బాణమును సంధించి సమీపించి రాక్షసుని యుద్ధమునకు రమ్మని బలాత్కారముగా పిలిచెను. అతఁడు మౌనమందున్న వాఁడై ఎడమచేయి ఎత్తి, క్షణము వేచియుండుము, అని సంజ్ఞ చేసెను. రాజు హస్తలాఘవముచేత తత్క్షణమే ఆచేతియందలి యామర్మస్థానమును బాణముతో నేసెను. అంత నామహాసురుఁడు ఘోరముగాగర్జించుచు భూమిమీఁదపడి ప్రాణోత్క్రమణసమయములో 'దప్పిగొనియున్న నన్ను కూల్చినవాఁడు ప్రతిసంవత్సరమును జలముతో నాకు తర్పణము చేయఁడేని అతని యయిదుగురుమంత్రులు మృతిఁబొందుదురు.' అని చెప్పి కాలధర్మము నొందెను.

రాజు అతనికూఁతును అంగారవతిని తోడ్కొని ఉజ్జయినికి పోయి వివాహము చేసికొనెను. వారిద్దఱకును గోపాలకుఁడు పాలకుఁడు నని ఇద్దఱు కుమారులు గలిగిరి. వారు పుట్టఁగానే రాజు ఇంద్రోత్సవము చేసినాఁడు. అందునకు ఇంద్రుఁడు సంతోషించి రాజుతో స్వప్నములో 'నా ప్రసాదముచేత సాటిలేని యందగత్తె యయిన కూఁతురు

నీకు కలుగును.' అని యానతిచ్చెను. కాలక్రమమున నతనికి చంద్రునియొక్క వేఱుమూర్తిగా బ్రహ్మచే సృష్టింపఁబడినదో యన నొకకూఁతురు కలిగెను. ఆమెకు స్మరుఁడు పుత్రుఁడుగా అవతరించి విద్యాధరులకు రాజగునని ఆసమయమున ఆకాశవాణి పలికినది. ఆమె తుష్టుఁడైన యింద్రునిచేత నీఁబడెనని రాజు ఆమెకు వాసవదత్త యని పేరు పెట్టెను. ఆమెయు ఇప్పుడు పెండ్లివయసు వచ్చి త్రచ్చుటకు ముందు లక్ష్మి సముద్రగర్భములో నున్నట్లు తండ్రియింట నున్నది. చండమహాసేనుఁడు ఇట్టి ప్రభావము కలవాఁడు; దుర్గమ మయిన దేశములో నున్నాఁడు. అతనిని జయించుట సాధ్యముగాదు. మఱియు అతఁడు తనకొమారితను నీకు నీఁ గోరియున్నాఁడు. పరువుగలవాఁడై తనపక్షముయొక్క యభ్యుదయమును కోరుచున్నాఁడు. అవశ్యముగా నీవు వాసవదత్తను వివాహము చేసికొనవలయును.

ఇట్లు మంత్రి పలుకఁగా వత్సరాజు వాసవదత్తాసక్తిమనస్కుఁ డాయెను.

3. వాసవదత్త

యంత్రగజము.

ఈ లోపల వత్సరాజు పంపిన ప్రతిమాట చండమహాసేనునికి ఆ సందేశమును నివేదించెను. చండమహాసేనుడును 'వత్సరాజు మిగుల పనువు గలవాడు, ఇక్కడికి రాడు, కన్యను అక్కడికి పంపగూడదు. అట్లు చేయుట లాఘవముగా నుండును, కాబట్టి యుక్తిచేత ఆరాజును పట్టి యిక్కడికి తెచ్చెదను.' అని యూహించి మంత్రులతో కూడ ఆలోచించి సాటిలేని గొప్ప యంత్రపుటేనుగు నొకదానిని చేయించి దాని కడుపులో వీరపురుషులను దాచియుంచి దానిని వింధ్యారణ్యములో నిల్పించెను.

ఏనుగులను బట్టుటయందు మునిగి యున్న వత్సరాజును ఆశ్రయించి బ్రదుకువారైన చారులు దానిని దూరమునుండి చూచి శీఘ్రముగా పోయి 'దేవా! వింధ్యారణ్యములో ఒక యేనుగు తిరుగుచున్నది. భూలోకములో దానివంటిది మఱి యొకటి లేదు. దాని దేహము ఆకాశమును వ్యాపించి యున్నది. అది వింధ్యాచలమే నడచుచున్నట్లు ఉన్నది.' అని వత్సరాజుతో నివేదించిరి. చారులమాటలను విని వత్సరాజు సంతోషించి

వారికి లక్షవరహాలు పారితోషిక మిచ్చి 'ఆయేనుఁగును పట్టి తినా అది నడగిరికి ప్రతిద్వంద్వి యగును. అంతట చండమహా సేనుఁడు నిశ్చయముగా వశ్యుఁ డయి వాసవదత్తను తానే నాకు సమర్పించును.' అని తలపోయుచు ఆరాత్రి గడపెను. తెల్లవాఱఁగానే మంత్రులమాటను పాటింపక ఏనుఁగుమీఁది యాశచేత ఆ చారులనే ముందుంచుకొని వింధ్యారణ్యమునకు బయలుదేఱెను. మొదట ఖయిదు పిమ్మట కన్యాలాభమును ప్రయాణలగ్నమునకు ఫల మని గణకులు చెప్పఁగా వారి మాటనుకూడ లక్ష్యపెట్టఁడాయెను. వింధ్యారణ్యము ప్రవేశించినవాఁడై ఆయేనుఁగు బెదరకుండుటకై సైన్యమును దూర మందే నిలిపి చారులను మాత్రము తోడ్కొని ఘోషవతియను తనవీణను చేతఁ బుచ్చుకొని తన దుర్వ్యసనమువలె విస్తీర్ణ మయిన యామహారణ్యమును ప్రవేశించి అక్కడ వింధ్యమునకు దక్షిణపువైపున చారులు దూరమునుండియే చూపఁగా సత్య గజమువలె నాభాసించుచున్న యామాయాగజమును చూచి ఏకాకిగా వీణ వాయించుచు ఏనుఁగును బంధించు సాధనము లూహించుచు మధురముగా పాడుచు మెల్ల మెల్లఁగా దానిని సమీపించెను. మనస్సు గానమం దుండుటచేతను సాయం కాలపు చీఁకటిచేతను వత్సరాజు దానిని వనగజము కాదనియు మిథ్యాగజ మనియు తెలిసికొ నేరఁడాయెను. ఆయేనుఁగు గీత రసముచేతనుంబోలె చెవులు ఱిక్కఁబెట్టుకొని దగ్గఱకు వచ్చి నట్టేవచ్చుచు, మరల దొరకక దూరము పోవుచు, అతని చాల

దూరము ఎలయించుకొని పోయెను. అంత నాయంత్రగజము నుండి పురుషులు సన్నద్ధులై బయటవచ్చి వత్సరాజును చుట్టుకొనిరి. వత్సరాజు సురియ దూసికొని ఎదుటివారితో పోరుచుండి వెనుకవారిచేత పట్టువడెను. ఆయోధులు సంకేతము ప్రకారము వచ్చిన యితర సైనికులతో కూడ కలసికొని వత్సరాజును చండమహాసేనునియొద్దకు కొనిపోయిరి. చండమహాసేనుఁడు ఊరివెలుపలికి ఎదురు వచ్చి వత్సరాజును గౌరవించి అతనితో కూడ ఉజ్జయినీపురమందు ప్రవేశించెను. అవమానముచేత కళంకితుఁడై లోచనానందదాయకుఁడైన యీ వత్సరాజును చంద్రునింబోలె చూచి పౌరజనులు అతని గుణములయం దనురక్తులై అతనిని చండమహాసేనుఁడు చంపునని శంకించి చండమహాసేనుని యొద్దకు వచ్చి 'అతనిని చంపిన యెడల మేము నిశ్చయముగా ఆత్మహత్య చేసికొందుము' అని మొఱ పెట్టుకొనిరి. 'నాకు వత్సేశ్వరుఁడు చంపవలసినవాఁడు కాఁడు, సంధి చేయఁదగినవాఁడు,' అని రాజు వారికలకలమును నివారించెను. పిమ్మట చండమహాసేనుఁడు వాసవదత్తను అక్కడనే వత్సరాజునకు 'ఓ ప్రభూ! ఈమెకు సంగీతము నేర్పుము, పిమ్మట నీకు కల్యాణ మగును. చిత్తమందు ఆయాసపడకుము.' అని చెప్పి శిష్యనుగా ఒప్పగించెను.

వత్సరాజు వాసవదత్తకు సంగీతము నేర్పుట.

ఆకన్యను చూడఁగానే వత్సరాజు మనస్సు కేవలము స్నేహమయమయి ఆమెతండ్రి మీఁదికోపమునంతయు బొత్తుగా

మఱచి పోయెను. ఆమెకు చూపును మనస్సును రెండును అతని వైపు పోయినవి, అందు లజ్జచేత చూపుమాత్రము వెనుకకు మరలెను గాని, మనస్సుమాత్రము ఏవిధమునను మరల దాయెను. పిమ్మట వాసవదత్తకు సంగీతము నేర్పుచు ఆమె మీఁదనే దృష్టికలవాఁడై అక్కడనే గాంధర్వశాలయందు వత్స రాజు నివసించి యుండెను. అతనికి తొడమీఁద ఘోషవతి (యనువీణ) చే, కంఠమందు గీతశ్రుతిచే, ఎదుట వాసవ దత్తచే, సదా వినోదము పెరుగుచుండెను. ఖయిదులో పడియును అతనిని బాయనిలక్ష్మియో యనఁగ వాసవదత్త తదేకాగ్రనిష్ఠతో అతనికి సదా పరిచర్య లొనరించుచుండెను.

యౌగంధరాయణుఁడు ఉజ్జయిని కేఁగుట.

ఈలోపల వత్సరాజుతో వేఁటకు వచ్చినవారు కౌశాం బికి పోయి చేరఁగానే రాష్ట్ర మంతట ప్రభువు ఖయిదులో పడినాఁ డన్నమాట తెలిసి కలఁతలు పుట్టసాగినవి. వత్సేశ్వరుని మీఁది యనురాగముచేత ప్రకృతులు కోపగించినవారై ఆ క్షణమే ఉజ్జయినిని ముట్టడింప నుద్దేశించిరి. వారిని రుమణ్వం తుఁడు 'చండమహాసేనుఁడు బలముచేత సాధ్యపడువాఁడు కాఁడు, అతఁడు గొప్పవాఁడు, అట్లు చేయుటవలన వత్సరాజు శరీరమునకు కుశలము కలుగదు, కాఁబట్టి ముట్టడి యుక్తము కాదు, ఈకార్యము బుద్ధిచేత సాధింపఁ దగినది,' అని బోధించి నివారించెను. అంతట ధీరుఁడైన యౌగంధరాయణుఁడు ప్రకృతులకు వత్సరాజుమీఁద నిశ్చల మయిన యనురాగము

కల దని యెఱిఁగినవాఁడై రుమణ్వాదాదులతో ని ట్లనియె : 'మీ రండఱు నిక్కడనే సర్వదా సప్రయత్నులరై యుండుఁడు. రాజ్యమును కాపాడవలయును. పరాక్రమమును సమయములో చూపవలయును. నేను వసంతకుని తోడుగా కొనిపోయి నా ప్రజ్ఞచేత వత్సరాజును విడిపించుకొని తెచ్చెదను, సందేహము లేదు, మెఱపుఁదీఁగ కాంతి నీటిదెబ్బకు అధికముగా వెలింగినట్లు ఎవని ప్రజ్ఞ ఆపదలో స్ఫురించునో వాఁడే ధీరుఁడు. ఇందున కుపయోగముగా ప్రాకారములను పగులఁ గొట్టు యోగములను, సంకెలలను ఊడఁగొట్టు యోగములను, అదృశ్యకరణులను, నే నెఱుఁగుదు.' ఇట్లు చెప్పి ప్రకృతులను రుమణ్వంతుని చేతిలో పెట్టి యౌగంధరాయణుఁడు వసంతకుని తోడ్కొని ఉజ్జయినికి వెడలి పోయెను. ఆతనితో తనబుద్ధి వలె సత్త్వాఢ్యయు తననీతివలె దుర్గమయు నయినవింధ్యారణ్యమును ప్రవేశించి, అచ్చట వింధ్యప్రాగ్భారమందు వత్సరాజు చెలికాఁడు పుళిందరాజు పుళిందకుఁడను వానియింటికి పోయెను. అతనిని ఆదారిని రాఁబోవునట్టి వత్సరాజునకు రక్షణకై చాల దండుతో సన్నద్ధునిఁగా నుంచి అచ్చటినుండి బయలువెడలి క్రమక్రమముగా ఉజ్జయినియందు మహాకాళ శ్మశానము చేరెను.

యౌగంధరాయణునకు బ్రహ్మరక్షస్సు మిత్త్రమగుట.

అందు పొలకంపు వీచుచున్న బేతాళు రనేకులు అపర చితాధూమములో యనునట్లు చీఁకటివలె నల్లనివారు ఇటు

నటు తిరుగుచు ముసురుకొని యుండిరి. అచ్చట ఇతనిని చూడఁగా ప్రీతుఁడై యోగేశ్వరుఁ డను బ్రహ్మ రాక్షసుఁడువచ్చి ఇతనితో స్వయముగానే చెలిమిచేసికొనెను. అతఁడు చెప్పినయుక్తి చేత యౌగంధరాయణుఁడు తత్క్షణమే మాఱురూపము దాల్చి కొని గూనివాఁడు ముసలివాఁడు వెఱ్ఱివాఁడు బట్టతలవాఁడుగా అందఱకు నవ్వు పుట్టించునట్టి వికార వేషము కలవాఁడాయెను. వసంతకుని ఆయుక్తిచేతనే నరములు పైకి తేలియున్న పెద్దబొజ్జగాను నోటినిండ పండ్లుగాను వికారరూపునింగా చేసెను

యౌగంధరాయణ వత్సరాజుల సమావేశము.

పిమ్మట వసంతకుని ముందుగా రాచనగరిద్వారము నొద్దకు పంపి తాను ఆరూపముతోనే ఉజ్జయినీపురము ప్రవేశించి అందు పిల్లవాండ్రు గుంపుగుంపుగా తనవెంట వచ్చుచుండఁగా అందఱును వినోదపడి చూచుచుండఁగా ఆడుచు పాడుచు రాచనగరియొద్దకు పోయి అక్కడ రాణులకు వేడుక చూపుచుండెను. క్రమక్రమముగా ఇతనిసంగతి వాసవదత్త చెవికి అంది ఆమె వెంటనే చేటిని పంపి ఇతనిని గాంధర్వశాలకు పిలువంబంచెను; నవరూపసము హాస్యైకపరాయణము గదా. యౌగంధరాయణుఁడు అక్కడికి పోయి సంకెలలఁ బడియున్న వత్సరాజునుజూచి వెఱ్ఱివేషములో నున్నను కన్నీళ్లు విడుచుచు వత్సరాజునకు సంజ్ఞ చేసెను. వత్సరాజు అతనిని మాఱువేషము దాల్చి వచ్చినయౌగంధరాయణునింగా తెలిసికొనెను. అంతట యౌగంధరాయణుఁడు యోగవిద్యచేత వాసవదత్తకును ఆమె

చేడియకును అదృశ్యుఁడై రాజునకుమాత్రము అగపడుచుండెను ఆస్త్రీలందఱు అందుల కాశ్చర్యపడి 'ఉన్నట్టే ఉండి ఎక్కడికి మాయమై పోయినాఁడు ఈవెఱ్ఱివాఁడు!' అని పలుకుటను తన కంటికి మాత్రము అగపడుటను చూచి వత్సరాజు అదంతయు యౌగంధరాయణుని యోగమహిమ యని యెఱింగి వాసవదత్తను పిలిచి 'అమ్మాయీ! సరస్వతీపూజకు ద్రవ్యములు తీసికొనిరా' అని పంపెను. వాసవదత్తయు చేటికలతోకూడ లేచి వెడలిపోయెను.

అంతట యౌగంధరాయణుఁడు వత్సేశ్వరునికి సంకెలలు పగులఁగొట్టుయోగములను, వాసవదత్తను వశీకరించుటకై వీణాతంత్రులయం దుంపఁబడిన మఱికొన్నియోగములను, ఇచ్చి 'రాజా! వసంతకుఁడు ఇక్కడికి మాఱురూపమునవచ్చి ద్వారములో నిలిచియున్నాఁడు, వానిని నీచెంత బ్రాహ్మణునిఁగా నుంచుకొనుము; ఎప్పటికి వాసవదత్త నీయందు నమ్మకము పొందునో అప్పుడు నేనేమి చెప్పుదునో అట్లు చేయుదువుగాక, అంతవఱకు స్వస్థముగా నుండుము.' అని చెప్పి త్వరగా అట నుండి వెడలిపోయెను.

ఆక్షణములోనే వాసవదత్తయు పూజాద్రవ్యములు కొనివచ్చెను. ఆమెతో రాజు 'నగరిదర్వాజా వెలుపల బ్రాహ్మణుఁ డొకఁ డున్నాఁడు. అతనిని సరస్వతీపూజలో దక్షిణ గ్రహించుటకై పిలిపింపుము,' అనెను. అలాగే అని వాసవదత్త ద్వారముదగ్గఱ నున్న వికృతరూపుని వసంతకుని పిలిపించెను.

అతఁడు వచ్చుచునే వత్సరాజును చూచి దుఃఖముచేత ఏడువ సాగెను. రహస్యము బయటఁ బడకుండుటకు అతనితో రాజు 'బ్రాహ్మణుఁడా ! నీరోగవైరూప్య మంతయు నేను వైద్యము చేయించి మాన్పించెదను, ఏడువక నాయొద్ద నుండుము.' అనెను. 'దేవా, మహాప్రసాదము' అని వసంతకుఁడు పలికెను. రాజు అతని వికృతరూపము చూచి చిఱునగవు నవ్వెను. వానినిగాంచి యాయభిప్రాయము నెఱిఁగి వసంతకుఁడు నోరు మహావికార ముచేసి వెడవెడనవ్వసాగెను. ఆరూపమున నవ్వుచున్న యతనిని చూచి వాసవదత్త మిక్కిలియు సంతోషించి నవ్వెను. పిమ్మట ఆమె అతనిని పరిహాసముచేత 'బ్రాహ్మణుఁడా, నీకేమి విద్య తెలియును? చెప్పుము.' అని యడిగెను. 'దేవి, నేను కథలు చెప్ప నేర్తును' అని వసంతకుఁడు పలికెను. అట్లయినచో ఒకకథ చెప్పుము' అని వాసవదత్త యడిగెను. అంత నారాజపుత్రిని రంజింపను వాఁడై వసంతకుఁడు హాస్యమై చిత్రములచే నగింప [illegible] కథలను చెప్పఁ దొడంగెను.

బద్ధుఁడై యున్న వత్సరాజు చెంత మాఱువేషమున నున్న వసంతకునివలన కథలను విని వాసవదత్త పరమానందభరిత రాలాయెను.

---

౪. వాసవదత్తాహరణము



క్రమక్రమముగా వాసవదత్త తండ్రిపక్షమునుండి పరాఙ్ముఖురాలై వత్సరాజునందు మిక్కిలి యనురక్తురా లాయెను. అంతట యౌగంధరాయణుఁడు అదృశ్యకరణిచేత వత్సరాజు కడకు ఇతరుల కగపడకుండ వచ్చి అతనితో ఏకాంతములో వసంతకుని సమక్షమందు ఇట్లని విన్నపించెను. 'రాజా! నిన్ను చండమహాసేనుఁడు మాయచేత ఖయిదుచేసినాఁడు. నిన్నితఁడు కౌమారిత నిచ్చి సన్మానించి విడిపింపఁ దలఁచియున్నాఁడు. కనుక ఇతని కౌమారితను మనము స్వయముగా హరించి కొని పోవుదము. ఇందువలన నితని గర్వమునకు తగిన దండన యగును. మనకు పౌరుషము లేదనులాఘవము ఉండదు. ఇతఁడు కౌమారితకు భద్రవతి యనెడి యేనుఁగును ఇచ్చి యున్నాఁడు. దాని వేగమును పట్టుటకు సామర్థ్యము నడగిరికి తప్ప మఱి యేయేనుఁగునకును లేదు. దానిని చూచిన యెడల నడగిరి దానితో యుద్ధము చేయనే చేయదు. దాని మావటీనిని ఆషాఢకుఁ డనువానిని నేను విస్తారము ధన మిచ్చి స్వాధీనపఱచుకొని యున్నాను. కనుక వాసవదత్తా సహితుఁడవై సాయుధుఁడవై ఆయేనుఁగు నెక్కి రాత్రి ఇక్కడినుండి రహస్యముగా వెడలి పోవలసినది. ఏనుఁగుల యింగితము నెఱిఁగిన యిక్కడి మావటీనిని ఈ సంచు తెలిసికొనకుండు నట్లు తప్పఁ ద్రాగించెదము. నీచెలికాఁ డయిన పులిందకునియొద్దకు

మార్గరక్షార్థము నేను ముందుగాపోయి యుంచెదను.' అట్లు చెప్పి యౌగంధరాయణుఁడు వెడలిపోయెను.

వత్సరాజు చేయవలసిన యావిషయము సరియైయు హృదయములో నుంచుకొనెను. ఇంతలో వాసవదత్త అతని యొద్దకు వచ్చెను. వత్సరాజు ఆమెతో నానావిస్రంభకథలు చెప్పుచుండి యౌగంధరాయణుఁ డుపదేశించిన యాప్రయోగమును ఆమెకు తెలియఁజెప్పెను. ఆమెయు దాని కంగీకరించి ప్రయాణమునకు నిశ్చయించుకొన్నట్టి యాషాఢకుని పిలిపించి ప్రయాణసన్నాహము చేసికొమ్మని యాజ్ఞాపించెను. దేవతా పూజావ్యాజముచేత మైకపుద్రవ్యములు కలిసిన సారాయిని పెద్దమావటివానితో కూడ మావటీండ్ర కందఱకు త్రాగించెను. రాత్రి మేఘము విలాసముగా శబ్దముచేయుచుండఁగా ఆషాఢకుఁడు ఏనుఁగును సన్నాహముచేసి వచ్చెను. సన్నాహము చేయుచుండఁగా పిడియేనుఁగు శబ్దము చేసెను. హస్తిశాస్త్రమెఱిఁగినవాఁడైన మహామాత్రుఁడు ఆశబ్దమును విని 'ఇదిగో ఇప్పుడు అఱువదిమూఁడు ఆమడలు పోవుచున్నానని పిడి చెప్పినది' అని అమితమయిన మైపుచేత మాట మిగుల తడఁబడుచు చెప్పినాఁడు. మత్తుఁడు గాన వానిబుద్ధికి చక్కఁగా ఆలోచించు శక్తిలేకపోయెను. మైపెక్కి యొడలెఱుంగకయున్న కడమ మావటీండ్రకు వానిమాట చెవిని పడనేలేదు.

పిమ్మట వత్సరాజు తనవీణను పుచ్చుకొని యౌగంధరాయణుఁ డిచ్చినయోగములచేత సంకెలలూడ్చుకొని వాసవదత్త స్వయముగానే తెచ్చియిచ్చిన యాయుధములు కైకొని వసంత

కుఁడును తానును పిడి నెక్కెను. వాసవదత్తయు తనగుట్టును దాఁచుచెలియయిన కాంచనమాలతోఁ గూడ ఆపిడినే యెక్కెను. మావఁటీఁడు అయిదవవాఁడుగా వత్సరాజు ఉజ్జయినినుండి ఆ మత్తహస్తినిరో అప్పుడు ప్రాకారమును పగులఁగొట్టి చేసిన దారిగుండ వెలువడి ఆచోఁటిపహారావాండ్రయిన వీర బాహుఁడు తాళభటుఁడు అను రాజపుత్త్రులను స్వయముగా పరిమార్చి ప్రియసహితుఁడై సంతోషపూర్ణచిత్తుఁడై అంకుశమును ఆషాఢకుఁడు పూనియుండఁగా వేగముగా పయనము సాగించెను.

ఈలోపల ఉజ్జయినిలో హతులై పడియున్న యా ప్రాకారపాలకులను చూచి కలఁతపడి రాత్రియే నగరపాలకులు ఆవృత్తాంతమును రాజునకు నివేదించిరి. అంతట వెదకి చండమహాసేనుఁడు క్రమముగా వత్సరాజు వాసవదత్తతోఁ గూడ పరారి యాయె నని తెలిసికొనెను. అతని కుమారుఁడు పాలకుఁడు, పట్టణమెల్ల గందరగోళపడుచుండఁగా, నడగిరి నెక్కి వత్సరాజును వెంటఁదఱుమఁ జొచ్చెను. వెనుక తఱుముకొనివచ్చుచున్న యతనితో వత్సరాజు మార్గములో బాణములతో యుద్ధము చేసెను. ఆపిడిని చూచి నడగిరి కొట్టబాయెను. ఈ స్థితిలో తండ్రియాజ్ఞప్రకారము గోపాలకుఁడు వచ్చి వాక్యజ్ఞుఁడైన తమ్ముని పాలకుని యుద్ధమునుండి నివారించెను. అంతట వత్సరాజు నిరాతంకముగా పయనము సాగించెను. ఈలోపల తెల్లవాఱెను. పిమ్మట వింధ్యారణ్యమందు ప్రవేశించి పోవుచుండఁగా మధ్యాహ్నము కాఁగా ఏనుఁగు అఱువదిమూఁడు యోజనములు నడచి దప్పిగొన్నదాఁయెను. అంతట రాజును భార్యయు

దిగఁగానే ఏనుఁగు నీళ్లు త్రాగి ఆదోషముచేత తత్క్షణమే కాల ధర్మము నొందెను. అంతట వత్సరాజును వాసవదత్తయు చింతాక్రాంతులై యుండఁగా ఆకాశమునుండి ఒకశబ్దము ఆవిర్భవించెను. 'ఓరాజా! నేను విద్యాధరాంగనను, నాపేరు మాయావతి, ఇంతకాలము శాపదోషముచేత ఏనుఁగనై యుంటిని, ఇప్పుడు నీకు ఉపకారము చేసితిని, నీకు కలిగెడు కుమారునికి మరల ఉపకారము చేసెదను. ఈనీభార్య వాసవదత్త మనుష్యస్త్రీగాదు. ఈమె దేవాంగన, కారణవశమున భూమియం దవతరించినది.'

అందునకు సంతోషించి వత్సరాజు వింధ్యసానువులోని తన మిత్రము పులిందకునికి తనరాక నెఱింగించుటకు వసంతకుని పంపి ప్రియతోఁగూడ పాదచారియై మెల్లఁగా అక్కడికే పోవువాఁడై దొంగలచే చుట్టుకొనఁబడెను. గనుక స్వామి సహాయుఁడై వారలను నూటయేవురను వాసవదత్త చూచుచుండఁగానే యమాలయమునకు పంపెను. ఆక్షణమున వసంతకుఁడు తోడ్కొని రాఁగా రాజమిత్త్రము పులిందకుఁడు యౌగంధరాయణునితో కూడవచ్చి రాజునకు ప్రణామముచేసి దొంగలను సంహరించి వల్లభతోకూడ అతనిని తనపల్లికి తోడ్కొని పోయెను. అక్కడ వత్సరాజు అడవిదర్భ గ్రుచ్చుకొన్న యడుగులుగలదైన వాసవదత్తతోకూడ ఆరాత్రి విశ్రమించెను. తెల్లవాఱఁగానే అతని యొద్దకు సేనాపతి రుమణ్వంతుఁడు ముందుగా యౌగంధరాయణునివలన దూతముఖముగా హెచ్చరిక పొందినవాఁడై

వచ్చెను. ఎల్లదిక్కులకును వ్యాపించుచు అతనిశిబిరమంతయు వచ్చెను. ఇప్పుడుగదా విశాలమయిన వింధ్యారణ్యమునకు ఇటు కటముయొక్క స్వారస్యము తెలిసినది! శిబిరములో ప్రవేశించి ఆయరణ్యభూమియందే వత్సేశ్వరుఁడు ఉజ్జయినీవార్తను తెలిసికొనువాఁడై నిలిచియుండెను. అక్కడ నుండఁగా అతనికడకు యౌగంధరాయణుని చెలికాఁడు వర్తకుఁడొకఁడు వచ్చి 'దేవా! చండమహాసేనుఁడు అల్లుఁడవయిననీయందు ప్రీతుఁడై ప్రతీహారుని నీయొద్దకు పంపియున్నాఁడు. అతఁడు ఇక్కడికి వచ్చుచు వెనుక నిలిచియున్నాఁడు. నేను అతనికి తెలియకుండ ఈవార్త నెఱింగించుటకు ముందుగా త్వరగా వచ్చినాఁడను.' అని చెప్పెను. ఈమాటవిని వత్సరాజు మిగుల సంతోషించి వెంటనే వాసవదత్తతో చెప్పెను. ఆమెయు మిగుల సంతోషించెను. బంధువులను త్యజించినదియు వివాహమునకు త్వరపడుచున్నదియు నై సలజ్జయు సోత్కంఠయు నై నవాసవదత్త అచ్చట చెంత నున్న వసంతకుని ఆత్మవినోదార్థము కథయొకటి చెప్పుమని యడిగెను. అంత నతఁడు ఆసుందరికి పతిభక్తిని పెంచునట్టి కథలను వక్కాణించెను.

వసంతకునివలన కథలనువిని, వాసవదత్త తండ్రియింటిని వదలి స్వల్పకాలమే అయినను, ఆలజ్జ ఇంక వదలకయున్నను; ఇంతకుమున్నె భర్తకు ప్రేమచేత కట్టివేయఁబడియున్న తనమనస్సును అంతకన్న ఏకాగ్రముగా భర్తమీఁద నిలిపినదాయెను.

౫. వాసవదత్తా వివాహము.

ఇంతలో వింధ్యాంతరమం దున్న యావత్సరాజునొద్దకు చండమహాసేనునిదూత వచ్చి నమస్కరించి యిట్లు విన్నవించెను: "చండమహాసేన మహారాజు నీకు ఇట్లు చెప్పిపంపినాఁడు: 'నీవు వాసవదత్తను స్వయముగా కొనిపోవుట యుక్తమే. అందునిమిత్తమే నిన్ను నే నిక్కడికి తెచ్చినాఁడను. నీవు బందివై యున్న దశలో ఆమె నిచ్చినయెడల సహాయమును నీకు ప్రీతి గలుగ దని స్వయముగా ఈనైతిని. ఇప్పుడు ఓరాజా, నా కౌమారితకు అవిధిగా కాక యథావిధిగా వివాహ మగునట్లు కొంచెము ఓపిక చేయుము. త్వరలోనే నాకుమారుఁడు గోపాలుఁడు అక్కడికి వచ్చి చెల్లెలి వివాహమును యథావిధిగా జరిపింపఁగలఁడు" ఈప్రకారము ప్రతీహారుఁడు వత్సరాజునకు సందేశమును చెప్పి ఆవృత్తాంతమును వాసవదత్తకుఁగూడ నివేదించెను. అంత ఆనందపూర్ణమానస యైన వాసవదత్తతోఁగూడ వత్సరాజు కౌశాంబికి పోవ చిత్తగించి, 'మీ రిద్దఱును ఇక్కడనే గోపాలకుని రాకను ఎదురు చూచుచుండుఁడు, అతనిని గూడి వెనుక కౌశాంబికి రండు.' అని మామగారి యాప్రతీహారుని తనమిత్త్రుని పులిందకుని నియమించి, సెలయేళ్లతోడి వింధ్యప్రాగ్భారములు అనురాగముచేత వెంబడించుచున్నవో యన దానప్రవాహశోభితము లయిన మహానాగేంద్రములు

వెంట వచ్చుచుండ, గుఱ్ఱపుగుంపుల గొరిజతాఁకులకు కంగు కం గని మ్రోఁగుచున్న భూమి వందిభావ మొంది పొగడుచున్నదో యన భాసిల్లుచుండ, ఆకాశమును దాఁటుచున్న సేనారజో రాసులు ఱెక్కలతోడి నగేంద్రములు రేఁగినవో యను శంకను ఇంద్రునికి పుట్టించుచుండ, మఱునాఁడు ఉదయమున తననగరమునకు బయలు వెడలెను. రెండుమూఁడు దినముల లోనే స్వదేశము చేరి ఒకరాత్రి యంతయు రుమణ్వంతుని నగ రిలో విశ్రమించి మఱునాఁడు పౌరు లెల్ల యెడలను తనరాక నెదురు సూచుచు ఉత్కంఠితులై యుండ మహోత్సవముతో కౌశాంబీనగరమును ప్రియతోఁ గూడ ప్రవేశించెను. పౌరాం గన లారంభించిన మంగళస్నాన మండనములచేత ఆపురి చిర కాలమునకు భర్తరాఁగా భార్యయుం బోలె రాజిల్లుచుండ, పౌరులెల్లను వధూసమేతుఁ డై నతన్ను మెఱపు దీఁగతోడి యంబుదంబును నెమళ్లుంబోలె శోకముఃబు తీఱి వీక్షించుచుండ, మేడలతుదల నిలిచి ఆకాశ మెల్ల తామ రై ఆయుత్సవమును వీక్షించుచున్న పౌరసుందరీముఖములు ఆకాశగంగలోని తామ రసములు గట్టుపై విరిసినవో యన తేజరిల్లుచుండ, వత్సరాజు తననగరిని మూర్తీభవించిన రాజ్యలక్ష్మితోనుం బోలె వాసవ దత్తతో ప్రవేశించెను. ఎక్కడఁ జూచినను కొలువుకై వచ్చిన రాజులును, ఎక్కడఁ జూచినను వందిమాగధుల మంగళ గాన ములును నై యారాచనగరు నిద్రించి మేల్కొన్నదో యనునట్లొప్పుచుండెను.

ఇంతలో వాసవదత్తయన్న గోపాలకుఁడు ప్రతీహార పుళిందకులతోఁగూడ వచ్చిచేరెను. అతనికిరాజు ప్రత్యుత్థానము చేసెను. అతనిని వాసవదత్త సాక్షాదానందంబునో యనఁ గన్ను దోయి వికసిల్లఁ జూచి పట్టరానిహర్షమును పొందెను. అన్నను చూచుచున్నయామెకు లజ్జకొంకుఁ గానుగాక యని ఆసమయములో ఆమె నేత్రములను బాష్పజల మావరించెను. తండ్రిసందేశములను అతఁడు తెలిపి స్థైర్యముగొల్పఁగా ఆమె 'ధన్య నైతిని గదా' యని సంతోషించి స్వజనసమాగమ సుఖమును అనుభవించుచుండెను.

ఆమఱునాఁడే గోపాలకుఁడు వాసవదత్తావత్సరాజులకు వివాహమును జరిపించెను. రతివల్లియొక్క సద్యోద్భిన్నోజ్జ్వల కిసలయంబునో యన వాసవదత్త చేతిని వత్సరాజు చేపట్టెను. ఆసమయంబున ప్రియహస్తస్పర్శ సాంద్రానంద నిమీలితాక్షియు సకంపస్వేదదిగ్ధాంగియు గాఢరోమాంచచర్చితయు నై వాసవదత్త పుష్పబాణునిచేత నిరంతరముగా సమ్మోహన వాయవ్య వారుణాస్త్రములచే నేయఁబడినది గాఁ బోలె విరాజిల్లుచుండెను. హోమధూమముచేతనైన యామెకన్నులు కెంపు మదారుణ్యమునకై మదిర వేసినసూత్రపాతమా యనునట్లుండెను. గోపాలకుఁ డర్పించిన రత్నములచేతను రాజులు సమర్పించిన కానుకలచేతను బొక్కసము నిండఁగా వత్సరాజు సత్యముగానే రాజరాజాయెను. వివాహము ముగియఁగానే

ఆనఘూవఘలు మొదట లోకుల నేత్రములను పిమ్మట తను వాసగృహమును ప్రవేశించిరి.

పిమ్మట నిజోత్సవమందు వత్సరాజు గోపాలకపుళిందకులను స్వయముగానే పట్టవస్త్రాలంకరణాదులచేత సమ్మానించి తక్కినరాజులను పౌరులను యథార్హముగా సమ్మానించుటకు యౌగంధరాయణరుమణ్వంతులను నియమించెను. అంతట యౌగంధరాయణుఁడు రుమణ్వంతునితో నిట్లనియె:—రాజు మనకు కష్టమయినపనిని పెట్టినాఁడు. లోకులను మెప్పించుట కష్టము. రంజన చేయమేని బాలుఁడు కూడ నిశ్చయముగా నేరమి కలుగఁజేయును. అందులకు నిదర్శనముగా ఈ బాలవినష్టకునికథను వినుము.

బా ల వి న ష్ట కు ని క థ.

పూర్వము రుద్రశర్మ యను బ్రాహ్మణుఁ డొక డుండెను. ఆయనకు ఇద్దఱు భార్య లుండిరి. అం దొకతె కొడుకును గని మృతిఁబొందెను. రుద్రశర్మ, ఆశిశువును సవతితల్లి చేతికి ఒప్పగించెను. వాఁడు కొంచెము ఎదిగినదిమొదలు వానికి ఆమె నేయి వేయక యన్నము పెట్టుచుండెను. అందుచేత వానికి బీద కడుపు బలిసి దేహము బూడిదవర్ణ మాయెను. 'తల్లిలేని యీశిశువును ఏమి యిట్లుపేక్షించితివి?' అని రుద్రశర్మ భార్యనడిగెను. 'నేను నేయిపోసియే యన్నము పెట్టుచున్నను వీఁడు ఈలాగున నున్నాఁడు, వీనికి నే నేమి చేయుదును?' అని యామె పలికెను. ఆబ్రాహ్మణుఁడు ఆచిన్నవాని స్వభావమే

అది యని తలంచి యూరకుండెను. స్త్రీల మోసపుముగ్ధవచనములను ఎవఁడు నమ్మఁడు? బాల్యమందే నేను వినష్టుఁడాయె నని వానికి తండ్రియింట బాలవినష్టకుఁ డని నామము కలిగినది. వయస్సు అయిదేండ్లే అయినను బుద్ధిమంతుఁడైన బాలవినష్టకుఁడు 'ఈమె నన్ను సర్వదా ఇబ్బంది పెట్టుచున్నది. ఇందున కేమయిన ప్రతీకారము చేసెదనుగాక.' అని ఆలోచించి, దివాణమునుండి తండ్రి యింటికి రాఁగానే 'నాయనా నాయనా, నాకు ఇద్దఱు నాయనలు సుమా' అని ఏకాంతముగా అస్పష్టమయిన ముద్దుఁబలుకులతో పలికెను. ఈ ప్రకారము ప్రతిదినము తండ్రి యింటికి రాఁగానే అటుల కేమరునట్లు పలుకుచుండెను. అంత రుద్రశర్మ ఆమెను పురుషాంతరాసక్తనుగా తలఁచి స్పృశించుట కూడ మానెను. ఆమె 'ఏమి ఇది! నాయందు దోష మేమియు లేకయే ఏల నాపతి నాపై యలిగి యున్నాఁడు! ఈ బాలవినష్టుఁ డేమయిన ప్రయోగము చేసి యుండునా?' అని యాలోచించి, వానికి ఆదరముతో తల యంటి నీళ్లు పోసి నేయి పోసి అన్నము పెట్టి తొడమీఁద కూర్చుండఁ బెట్టుకొని 'నాయనా, మీ నాయనతో నా మీఁద ఏ మయిన చాడీలు చెప్పితివా?' అని అడిగెను. ఆమాటకు బాలవినష్టుఁడు సవతితల్లితో 'ఇప్పటికైన చక్కఁబడవేని ఇంతకన్న నెక్కువ కూడ నీకు చేసెదను చూచుకో, నీపుత్రుని మాత్రము చక్కఁగా పోషించుకొనుచున్నావే. నన్ను మాత్ర మేల సదా ఇబ్బంది పెట్టెదవు?' అనెను.

ఆమాట విని ఆమె లొంగిపోయి ఒట్టుపెట్టుకొని 'మఱి యిట్లు చేయను. నాపతి కోపము తీర్పుము.' అని యడిగెను. అంత బాలవినష్టుఁడు 'మానాయన రాఁగానే నీచెలికత్తెను ఆయనకు అద్దము చూపు మను, ఆపైసంగతి నాకు తెలి యును' అని చెప్పెను. ఆ ప్రకారమే ఆమెయొకచేటి కాజ్ఞా పింపఁగా అది వెంటనే రుద్రశర్మ రాఁగా అతనికి అద్దము నెదుట పెట్టెను. అందు అతని ప్రతిబింబమునే చూపుచు ఆ బాలుఁడు 'నాయనా, వీఁడుగో నా రెండవనాయన.' అనెను. ఆమాట విని 'ఆహా! నిష్కారణముగా సందేహము పూనితిని గదా!' యనుకొని భార్యమీఁద రుద్రశర్మ ప్రసన్నుఁ డాయెను.

ఈ ప్రకారము బాలుఁ డయినను అలిగెనేని దోషము కలిగించును. కనుక ఈ జనుల నందఱను మనము మెప్పింప వలయును. ఇట్లుచెప్పి యౌగంధరాయణుఁడు రుమణ్వంతునితో చేరి సకలరాజులను ఆ వత్సరాజమహోత్సవమందు ప్రతిరాజు కడమ యెల్లవారికంటెను తన్నే తా మిద్దఱును గౌరవించిరని తలఁచు నట్లు సమ్మానములు చేసెను. ఆ యిద్దఱకును వసంత కునికిని రాజు తనచేతులతోనే వస్త్రాలంకారములు సమర్పించి అంగరాగములు పూసి గ్రామము లిచ్చి సమ్మానము చేసెను.

ఉద్వాహమహోత్సవ మయిన పిమ్మట వత్సరాజు వాసవదత్తతో కూడుకొన్న వాఁడై మనోరథఫలములను తప్ప మఱి దేనినిగాని తలంచినవాఁడు కాఁ డాయెను. ఆదంపతులకు రాత్రియెల్లను విరహక్లేశ మనుభవించి తెల్లవాఱఁగానేకూడిన

చక్రవాకములకుం బోలె మనోహరమయి యనిర్వచనీయ మయిన రసము సంతతమును వర్ధిల్లుచుండెను. వారికి పరిచయము అధికమైన కొలఁదియు ప్రేమ ఆప్రకారమే ఎప్పటి కప్పుడు క్రొత్తదైనట్లు ఒప్పుచుండెను. గోపాలకుఁడును తండ్రి యాజ్ఞప్రకారము వివాహము జరిపి, వత్సరాజుకొద్ద సెలవు పొంది, మరల త్వరగా రావలయు నని వత్సరాజుచేత ప్రార్థితుఁడై, వెడలిపోయెను.

బంధుమతీవివాహము

ఒకప్పుడు గోపాలకుఁడు తాను బాహుపరాక్రమముచే పట్టి తెచ్చిన బంధుమతి యను నొక రాజకన్యను వాసవదత్తకు కానుక పంపెను. ఆమెను వాసవదత్త మంజులిక యని మారుపేరు పెట్టి దాఁచియుంచెను. రాజు ఒకనాఁడు బంధుమతిని చూచి వసంతకునిసాయముచేత ఏకాంతముగా ఉద్యానవనములో నొకపొదరింట లావణ్యనము ద్రముగోనుండి యుద్భవించిన యపరశ్రీనింబోలె గాంధర్వవిధిచేత వివాహమాడెను. దానిని వాసవదత్త చాటునుండి చూచి కోపగించి వసంతకుని బంధించి కొనిపోయెను. అంతట రాజు వాసవదత్తయొక్క పుట్టినింటినుండి వచ్చియున్నయొకపరివ్రాజికనుసాంకృత్యాయని యనునామెను శరణుఁ జొచ్చెను; ఆమెమాటలచే అలుక తీఱి వాసవదత్త బంధుమతిని భర్తకు కొసంగి, వసంతకునిఁగూడ ఖయిదునుండి వదలి పెట్టెను. పతివ్రతల మనస్సు మృదువు గదా. వసంతకుఁడు రాణి యెదుటికి వచ్చి నవ్వుచు 'ఓ దేవీ,

బంధుమతి తప్పిదము చేసినది, నే నేమి చేసితిని? మీరు త్రాంచుంబాముమీఁద కోపించి ఇరుదలపామును కొట్టుచు న్నారు.' అనెను. ఆ యుపమానము వివరించి చెప్పు మని దేవి కుతూహలపడి యడుగ వసంతకుఁ డిట్లు చెప్పసాగెను.

రు రు డు ం డు భ క థ

పూర్వము రురు వను నొకముని కుమారుఁడు యదృచ్ఛగా తిరుగుచు ప్రమద్వర యను నొకకన్యను అద్భుత లావణ్యను మేనకకును ఒకానొక విద్యాధరునికిని జన్మించి స్థూలకేశుఁ డనుమునిచేత స్వాశ్రమములో పెంపఁబడిన దానిని చూచి వెంటనే స్థూలకేశునియొద్దకు పోయి ఆమెను తనకు వివాహార్థ మిమ్మని యడిగెను. స్థూలకేశుఁడును వాగ్దానము చేసెను. వివాహ మాసన్నమయి యుండఁగా ఆమెను నాఁగుబాము కఱచెను. అందుల కతఁడు బెగ్గడిల్లి యుండఁగా ఆకాశమునుండి 'ఓబ్రాహ్మణా, ఈమెకు ఆయు ష్కాలము సమాప్తిపొందినది. నీ యాయుస్సులో అర్ధమిచ్చి ఈమెను బ్రదికించుకొనుము.' అని వాణి వినఁబడెను. వెంటనే అతఁడు తనయాయుస్సులో సగము ఆమె కిచ్చెను; ఆమెయు బ్రదికెను; ఆతఁడును వివాహమాడెను. అది మొదలుగా రురువు ఎక్కడ ఏపామును చూచినను 'ఇదే నా ప్రియను కఱచియుండును' అని కోపముతో కొట్టుచుండెను. అట్లు చంపవచ్చిన యతనితో నొక యిరుదలపాము మనుష్యవాక్కున 'ఓ బ్రాహ్మణుఁడా, నాఁగుఁబాములమీఁద కోపగించిననీవు ఇ

దలపాములను చంపుచున్నా వేమి? నీ భార్యను కఱచినది నాగుబాము. నాగుబాము వేఱు, ఇసుదలపాము వేఱు, నాగుబాము లన్నిటికి విష మున్నది, ఇసుదలపాములకు విషము లేదు.' అని పలికెను. ఆమాట విని రురువు ఆపామును 'చెలికాడా, నీ వెవరవు?' అని యడిగెను. ఇసుదలపాము ఇట్లనియె. ఓబ్రాహ్మణుడా, నేను శాపముచేత ఈరూప మెత్తిన యొకమునిని. నీతోడిసంవాదమే నాశాపమున కంతము. ఇట్లని అతడు అంతర్హితుడాయెను. అది మొదలు రురువు పాములను కొట్టుట మానెను.

ఓ దేవీ 'త్రాచుబాములమీద కోపగించి మీరు ఇసుదలపాములను కొట్టుచున్నారు' అను పరమార్థము చెప్పినాడను. వసంతకుడిట్లు చెప్పి పరిహాసముగా నవ్వి యూరకుండెను. వాసవదత్తయు భర్తృసాన్నిధ్యమున నున్నదై వాని మాటకు సంతోషించెను. కాముకుడైన వత్సరాయుదయన మహారాజు ఈప్రకారము దేవికి చరణాలగ్నుడై కోపాపనోదనములు సేయుచు వసంతకునిచమత్కారములచే సంతోష పెట్టుచు సుఖముగా నుండెను. ఆభోగికి సదా రసన మదిరారసైకపరాయణము, వీనులు కలవీణారవశ్రవణ ప్రవణములును చూపు దయితాముఖపద్మలమునుగా నుండెను.

---

౫. దిగ్విజయాలోచన



ఈప్రకారము వత్సరాజు వాసవదత్తా లాభముచేత కృతార్థుఁడై తత్సాంగత్యైకపరాయణుఁడై లోకములో మఱి యేవిషయమును తలఁపకుండెను. మహామంత్రి యౌగంధరాయణుఁడును సేనాపతి రుమణ్వంతుఁడును సర్వదా రాజ్యభారమును వహించియుండిరి. ఒకనాఁడు యౌగంధరాయణుఁడు చింతాక్రాంతుఁడై రాత్రి రుమణ్వంతుని తన యింటికి కొనిపోయి యిట్లు పలికెను:—మనరాజు పాండవవంశ సంభూతుఁడు, భూమి యంతయు హస్తినాపురమును ఇతనికి కులక్రమాగతములు. అది యంతయు నితఁడు జిగీషారహితుఁడై పోఁగొట్టుకొన్నాఁడు; అందువలన నితనికి ఈమండలములో సీమాల రాజ్య మేర్పడినది. ఇతఁడు స్త్రీమద్య మృగయాపరాయణుండై నిశ్చింతుండై రాజ్యభార మంతయు మనమీఁద వదలియున్నాఁడు. కనుక మనము ఇతనికి, కులక్రమాగతమయిన సకల పృథివీ రాజ్యము మరల ఏలాగుఁ వచ్చునో ఆ యుపాయము ఆలోచింపవలయును. ఇట్లు చేసిన మనభక్తియు మంత్రిత్వమును సఫలమై మనము కృతార్థులమగుదుము. సర్వమును బుద్ధిప్రభావముచేత సాధ్య మగును. అందునకు నిదర్శనముగా ఈకథను వినుము.

మహాసేనుఁడను రాజుకథ.

పూర్వము మహాసేనుం డని ఒకానొక రాజు ఉండెను. ఒకప్పుడు మహాబలాఢ్యుఁ డయిన మఱియొక రాజు ఆయన మీఁదికి దండెత్తి వచ్చెను. అంత మంత్రు లందఱును కలసి తమ యుద్యోగములు పోవు నని భయపడినవారై తమ రాజు మహాసేనునిచేత ఆశత్రువునకు దండ మిప్పించిరి. దండ మిచ్చినను ఇచ్చినాఁడు గాని మానవంతుఁ డైన యీ మహాసేనుఁడు 'హా! నేను శత్రువునకు ప్రణతుఁడ నైతిని గదా!' అని పరితపించుచుండెను. ఆ దుఃఖముచేత అతనికి కడుపులో గుల్మము కలిగి అందువలన మరణము ఆసన్న మాయెను. ఆరోగము ఔషధములకు సాధ్యపడ దని తెలిసికొని బుద్ధిమంతుఁ డైన వైద్యుఁ డొకఁడు రాజుతో 'నీ దేవి కాలధర్మము నొందినది!' అని అబద్ధమునే చెప్పినాఁడు. అది వినఁగానే రాజు భూమి మీఁద పడఁగా ఆప్రబలశోకావేశముచేత గుల్మము పగిలిపోయెను. అట్లు ఆ రాజు రోగమునుండి బ్రదికి శత్రువులను జయించి చిరకాలము సుఖముగా నుండెను.

ఆవైద్యుఁ డేప్రకారము బుద్ధిప్రభావముచేత రాజునకు హితము చేసెనో ఆప్రకారమే మనమును రాజహితము చేయుదము, ఇతనికి భూమి నంతయు సాధింపుదము. అందులకు ఇతనికి మగధేశ్వరుఁడు ప్రద్యోతుఁడు సదా శత్రువు. అతఁడు పార్ష్ణిగ్రాహుఁడై ఎప్పుడును మనకు వెనుకవైపున ప్రకృతికోపమును కలుగజేయును. అందుచేత అతని కన్యారత్న

మయిన పద్మావతిని వత్సరాజున కిమ్మని మన మడుగుదము. వాసవదత్తను మన బుద్ధిమహిమచేత దాఁచి యుంచి ఆమె యింటికి నిప్పుపెట్టి ఆమె కాలిపోయిన దని అంతట కింవదంతి పుట్టింతము. మఱి యెట్లును మగధేశ్వరుఁడు తన కొమారితను మనరాజునకొసంగఁడు. ఈవిషయమైయే పూర్వము నేనతని నడుగఁగా, వత్సరాజునకు వాసవదత్తయందు స్నేహము మితి లేనిదనియు, తనకు ప్రాణాధికప్రియ యయిన కొమారితను తాను వత్సరాజునకు ఈఁజాల ననియు చెప్పియున్నాఁడు. మఱి యు దేవి యుండఁగా వత్సరాజు మఱియొకదానిని పెండ్లియాడఁడు. దేవి కాలిపోయిన దనుమాట పుట్టినయెడల సర్వమును సులువుగా సిద్ధించును. పద్మావతి మనకు దొరకినయెడల మగధ రాజు సంబంధియై సహాయుఁ డగునే గాని పశ్చాత్కోపమును పుట్టింపఁడు. అంతట మనము జైత్రయాత్ర బయలువెడలి తూర్పు మొదలుకొని క్రమముగా అన్ని దిక్కులను జయించు కొని వత్తము. మనము ప్రయత్నము చేసితిమా ఈరాజునకు భూమియంతయు నిశ్చయముగా స్వాధీనపడును. ఈలాగని పూర్వము ఆకాశవాణి పలికినది.

మంత్రిముఖ్యుని యీవచనమును విని రుమణ్వంతుఁడు దానిని సాహసముగా శంకించి యిట్లనియె:—'పద్మావతికొఱకు మనము చేయ నున్న యీకపటమువలన మనకే ఒకవేళ దోష మేమయినఁ గలుగు నేమో?

కపటప్రయోగము సిద్ధింపదేని మనము హాస్యాస్పదమగుదుము సుమా? రాజునకు వాసవదత్తతోడి విరహము మిగుల ననర్థకారణము.' రుమణ్వంతుఁ డిట్లనఁగా, యౌగంధరాయణుఁడు చెప్పుచున్నాఁడు. మనకోర్కె నెఱవేఱుటకు వేఱు ఉపాయము లేదు. ఉద్యమము మానితిమేని ఈరాజు వ్యసనాసక్తుఁ డగుటచేత ఇప్పు డున్నరాజ్యముకూడఁబోగలదు. మనకు మంత్రిత్వఖ్యాతి కలిగినను అపఖ్యాతియే యగును. అంతట స్వామియొక్క యనాదరమునకు పాత్రముల మగుదుము. స్వాధీనసిద్ధి యైన రాజునకు అతని ప్రజ్ఞయే సాధనము. వానియాజ్ఞప్రకారము చేయుమంత్రికి కార్యము బాగుపడినను చెడినను గుణదోషములు లేవు. సచివాయత్తసిద్ధి యైన రాజునకు సచివుల ప్రజ్ఞయే కార్యసాధనము. వారు ఉత్సాహశూన్యులేని సిరికి జలాంజలియే. మఱి దేవితండ్రి చండమహాసేనుని వలన భయపడెద వేమో? అతఁడును అతని కుమారులును దేవియు నామాటను అతిక్రమింపరు.

ధీరోత్తముఁడైన యౌగంధరాయణుఁ డిట్లు పలుకఁగా ఈ ప్రయోగములో ప్రమాదమే మయినఁ గలుగునో యని శంకించినవాఁడై రుమణ్వంతుఁడు మరల నిట్లు చెప్పం దొడంగెను.

అభీష్టస్త్రీవియోగముచేత వివేకస్థైర్యము డిల్లవోవును. అట్టుండఁగా మన వత్సరాజుమాట చెప్పవలయునా?

రమణ్యాంతుని యీమాట విని మరల సుగాంధరాయ ణుఁ డిట్లనియె:—'కార్యదృష్టిచేత రాజులు క్లేశమును సహింతురు. రావణనాశమునకు దేవతలు యుక్తిచేత కలిగించిన సీతావిరహమును రాములవారు భరింపలేదా?' ఈమాటకు రమణ్యాంతుఁడు మరల నిట్లనియె:—రామాదులు దేవతలు కనుక వారిమనస్సు సర్వమును సహింపఁగలదు. మనుష్యబుద్ధి అట్లు సహింపనేరదు. అందుల కీనిదర్శనమును వినుము:—

యఇల్లకుని కథ.

కలదు గదా ఇక్కడ మథుర యను బహురత్నాఢ్య యగు మహాపట్టణము. అందు యఇల్లకుఁడని వైశ్యకుమారుఁ డొకఁడుండెను. అతనికి తదేకాబద్ధమానస యైనప్రియభార్య యొకతె యుండెను. ఆమెతో కూడ సుఖంబుండి అతఁ డొకప్పుడు కార్యవశమున ద్వీపాంతరము పోవ సమకట్టెను. భార్య కూడ పయన మాయెను. స్త్రీలమనస్సు భావానురక్తమును విరహాసహమును గదా. అంత నావణిక్కుమారుఁడు కృతస్వస్త్యయనుఁడై తనతో కూడ వచ్చుటకు అలంకరించుకొని సిద్ధముగా నున్నభార్యను తోడ్కొనకయే వెడలెను. పోవుచున్నభర్తను తలుపునొద్దనుండి ఆమె బాష్పాకులలోచన యై వెనుక చూచుచునే యుండి అతఁడు దృష్టిపథము దాఁటి పోఁగానే ఆవిరహమును తాళలేక ఆచోటినుండి అవతలి కడుగు పెట్టనేరకుండెను. అక్కడనే ఆమెప్రాణములు నిలువునఁబోయినవి. ఆవార్త విని వణిక్కుమారుఁడు మరలి వచ్చి

తనవిరహముచే గతజీవిత యైనభార్యను సుందరాపాండురచ్ఛా యయు విలోలాలకలాంఛనయునై ఆకాశమునుండి నేలఁబడి యున్న చంద్రలక్ష్మినింబోలె చూచి ఎత్తి తొడపై నుంచుకొని యేడ్చుచుండ, అశోకాగ్నికి కాలిన యతని దేహమునందు నిలువలేనివియుంబోలె అతని ప్రాణములును లేచి పోయినవి. ఇటు అన్యోన్యవిరహముచేత ఆదంపతులు నశించిరి. కనుక ఈ రాజునకును దేవికిని పరస్పరవియోగమును తప్పింపవలయును.

ఇట్లు రుమణ్వంతుఁడు శంకాకులుఁడై చెప్పి విరమింపఁగానే ధైర్యసాగరుఁడు మహామతియగు యౌగంధరాయణుఁడు మరల నిట్లువక్కాణించెను:—ఇదియంతయు నేను ముందే ఆలోచించి నిశ్చయించి యున్నాను. రాజులకార్యములు సాధారణముగా నిట్టివిగానే యుండును. అందున కీకథను వినుము.

పు ణ్య సే న ని క థ.

పూర్వము ఉజ్జయినిలో పుణ్యసేనుఁ డని రా జుండెను. ఆతనిమీఁదికి ఒకప్పుడు బలవంతుఁ డయినపరరాజు దండెత్తి వచ్చెను. అంత నతనిమంత్రులు శత్రువు దుర్జయుఁ డని తెలిసికొని తమరాజు మృతిఁబొందె నని మిథ్యాప్రవాదమును పుట్టించి అతనిని ఒకచోటఁదాఁచి మఱియొకశవమును రాజార్హ విధానముచేత దహనముచేయించి, అపరరాజుతో 'ఓ ప్రభూ, రాజు లేనిమాకు ఇప్పుడు నీవే రాజవు కావలయును.' అని దూతముఖముగా మొఱపెట్టుకొనిరి. అందుల కతఁడు సంతోషించి యంగీకరింపఁగా వారు క్రమక్రమముగా సైన్య

ములతోఁ గూడికొని భేదోపాయముచేత నతనిస్కంధావార మును చీలదీసిరి. రాణువ చీలి రాగానే తమరాజును పుణ్యా సేనుని బయటికి తెచ్చి ఆమంత్రులు సంప్రాప్తబలులై శత్రువును తెగటార్చిరి. రాచకార్యములు సాధారణముగా ఇట్టివిగానే ఉండును. మనమును దేవీదాహప్రవాదచేత ఈకార్యమును ధైర్యముతో సాధింపుదము.

ఇట్లు కృతనిశ్చయుఁడై యున్న యౌగంధరాయణుని పలుకులను విని రుమణ్వంతుఁడు 'ఇదే నిశ్చయమేని దేవి యన్న గోపాలుని కూడ పిలిపించి అతనితో కూడ ఆలోచించి చక్కఁగా సర్వమును చేయుదము' అనెను. ఆలాగే కానిమ్మని యౌగంధరాయణుఁడు పలికెను. అతని బుద్ధిప్రభావమందు నమ్మకము గలవాఁడై రుమణ్వంతుఁడును ఆప్రయోగముచేయు టకే నిశ్చయించుకొనియుండెను. మఱునాఁడు మహామంత్రు లిద్దఱును గోపాలకునియొద్దకు, అతనిని చూచుటకు తాము ఉత్కంఠితులై యున్నారని యతని తోడ్కొనిరమ్మని, దూతను పంపిరి. గోపాలకుఁడును పూర్వము కార్యావసరముచేత స్వనగరమునకు పోయినవాఁడు గావున ఇప్పుడు దూత పిలువఁ గానే మూర్తీభవించినయుత్సవమో యన వచ్చిచేరెను. వచ్చిన దినమే ఆతనిని రుమణ్వంతునితో కూడ యౌగంధరాయణుఁడు తన యింటికి కొనిపోయి తాను పైని తెలిపిన తనచికీర్షితమును రుమణ్వంతుని యుత్సాహమును సర్వమును తెలిపెను. అతఁ డును రాజహితమునే కోరినవాఁడై ఆప్రయోగమును తనచెల్లె

లికి దుఃఖమును కలిగించుట దయినను అందుల కంగీకరించెను. సజ్జనులవచనము ప్రకారము నడవవలసినది గదా. 'ఇది యెల్ల చక్కఁగానే పన్నఁబడినది. దేవి దగ్ధ యాయె నని తెలియుచునట్టి వత్సేశుని ప్రాణములను కాపాడుటకు ఉపాయమాలోచింప వలయును. ఉపాయసామగ్రి యెంతయున్నను మంత్రాలోచనకు ముఖ్యాంగము రాఁబోవు కీడునకు ముందే ప్రతిక్రియ చేయుట గదా' అని మరల ఆసమయమందు రుమణ్వంతుఁడు చెప్పఁగా అప్పటికే సకల కార్యములను ఆలోచించి కృతనిశ్చయుఁ డై యున్న యౌగంధరాయణుఁడు 'ఇందుల కై చింత వలదు. దేవి ఈగోపాలకునికి ప్రాణములకంటెను ప్రియ మైనచెల్లెలు గదా. ఇతనికి దుఃఖము స్వల్పముగా నుండు టగని వత్సేశ్వరుఁడును దేవి బహుశః బ్రదికియుండునని తలఁచి ధైర్యముదాల్చును. మఱియు వత్సరాజు ఉత్తమసత్త్వుఁడు, శీఘ్రముగానే తనకు పద్మావతి భార్య యగును, అయినవెంటనే దేవిని మరల నితఁడు కలిసికొనును.' అని యుత్తరము చెప్పెను. అట్లే చేయుటకు ముగ్గురును నిశ్చయించుకొని అందులకై ఇట్లు ఆలోచన చేసిరి. 'దేవిని నృపుని యుక్తిచేత లావాణకమునకు తోడ్కొని పోదము. అదే మగధదేశంపు టెల్లను తాఁకుచుండు మన దేశము. అది వేఁటకు అనుకూల మయినప్రదేశము గాన అందు రాజు యొద్ద లేనిసమయము సులువుగా దొరకును. అట్లు అతఁడు లేనప్పుడు అంతఃపురమునకు నిప్పుపెట్టి మన యాలోచన జరిగినదని చెప్పెను. దేవిని కొనిపోయి యుక్తిచేత పద్మావతియింట

నుంచెదను. గుప్తముగా నచట నున్న యామె శీలమునకు పద్మావతియే సాక్షిణి యగును.'

ఈప్రకారము రాత్రి మంత్రముచేసి మఱునాఁడు యౌగంధరాయణాదులు రాజసన్నిధికి పోయిరి. అచ్చట రుమణ్వాంతుఁడు వత్సరాజుతో ఇట్లు విన్నపముచేసెను:—'దేవా, లావాణకమునకు పోయిన మనకు మంగళ మగును. అది మిగుల రమ్య మయిన దేశము. అందు వేఁటభూములు రమణీయమయి నవి కలవు. కిక్కసగడ్డి సులువుగా దొరకును. ఆదేశమును ఎప్పుడును పొరుగువాఁడు మగధరాజు బాధించుచున్నాఁడు. కనుక రక్షకొఱకును వినోదముకొఱకును మనము అక్కడికి పోవలయును.' అది విని వాసవదత్తతో కూడ క్రొత్తక్రొత్త క్రీడలు కల్పించుకొనుటయే లోకముగానున్న వత్సరాజు ఆమెను తోడ్కొని అక్కడికి పోవుటకు ఉద్యుక్తుఁ డాయెను.

ప్రయాణము సిద్ధమై మఱునాఁడు లగ్నము నిశ్చితము కాఁగా ఆకస్మికముగా నారదముని దేహకాంతిచేతదిఙ్ముఖములు వెలుంగ ఆకాశమధ్యమునుండి వత్సరాజునొద్దకు చంద్రుఁడు తన కులముమీఁది యభిమానముచేత వచ్చెనా యనునట్లు వచ్చి అతనివలన నతిథిసత్కారములు పొంది వినీతుఁడైన యా రాజునకు పారిజాతకుసుమమాల నొకటి ప్రీతితో నిచ్చి, వాసవదత్తను 'కామదేవాంశ సంభూతుఁడును విద్యాధరాధిపుఁడును నగుపుత్త్రునిఁ బడయుదువు లే' అని ఆదరముతో అభినందించి, పిమ్మట వత్సరాజును గూర్చి యౌగంధరాయణుఁడు కూడ వినుచుండఁగా నిట్లనియె:—

రాజా, నీవాసవదత్తను చూడఁగా, అహా! నాకు ఇది జ్ఞప్తి అగుచున్నది. ఏ మనఁగా, పూర్వము నీముత్తాతలు ధర్మ రాజాదులుఉండిరిగదా. ఓరాజా, నామాటను నీప్రపితామహు లు బుద్ధిమంతులై యంగీకరించుచుండిరి. వారు నాకు మిత్రులు గాన వారిమీఁద ప్రీతిచేత నేనిప్పుడు నీయొద్దకు వచ్చినాఁడను. నీ కొకమాట చెప్పెద వినుము. నామాటను నీముత్తాతలు ఏ ప్రకారము నెఱవేర్చిరో నీవును అట్లే సర్వదా నీమంత్రుల వాక్యమును నెఱవేర్పుము. అట్లు చేయుటవలన స్వల్పకాలము లోనే గొప్పకల్యాణమును పొందుదువు. నీకు కొలఁదికాలము మాత్రము దుఃఖము కలుగును. అప్పుడు అతిమోహమును వహింపఁగూడదు; ఏల యన, ఆదుఃఖము సౌఖ్యపర్యవసాయి యే అగును.

ఈప్రకారముగా రాఁబోవు కల్యాణమును సూచించి నారదమహర్షి అంతర్హితుఁ డాయెను. అంత నతనిమాటప్రకా రము యౌగంధరాయణాది మంత్రిపుంగవు లందఱును తమ కోరిక నెఱవేఱు నని నిశ్చయించుకొన్నవారై మఱియు నధిక ముగా ప్రయత్న మారంభించిరి.



౭. వాసవదత్తా మందిరదాహము.

పిమ్మట ముందు చెప్పిన యుక్తిచేత వత్సరాజును వల్లభతో కూడ యౌగంధరాయణాదులు లావాణకమునకు కొనిపోయిరి. ఎల్లదెసలం బర్వుచున్న తన సైన్యఘోషముచేత మంత్రులకు వారి యభీష్టసిద్ధిని చెప్పుచున్నదియుం బోలె నున్న యాదేశమునకు వత్సరాజు పోయి చేరెను. పరివారముతో కూడ వత్సరాజు అచ్చటికి వచ్చియున్నాఁడన్న సంగతియెఱిఁగి మగధేశ్వరుఁడు ఆ ప్రయత్నము తనమీఁద దండెత్తివచ్చుట కేమో యని భయపడినవాఁడై యౌగంధరాయణునియొద్దకు దూతను పంపెను. కార్యజ్ఞుఁడైన యామంత్రియు ఆదూత్యమును అంగీకరించెను. వత్సరాజు ఆదేశములో నివసించి వేఁటకొఱకు ప్రతిదినమును మఱియు మఱియు దుర్గమారణ్యములకు పోవుచుండెను.

ఒకనాఁడు అతఁడు వేఁటకు పోయి యుండఁగా చేయవలసిన యేర్పాట్లు చేసి యౌగంధరాయణుఁడు గోపాలక రుమణ్వద్వసంతకులతోఁ గూడ వాసవదత్తాదేవియొద్దకు ఏకాంతమునఁ బోయెను. అక్కడ ముందుగా అన్న హెచ్చరింపఁగా తాను చెప్పినమాటను వినుటకు సిద్ధురాలై యున్న యా వాసవదత్తను రాచకార్యములకు తోడ్పడవలయునని ఏమేమో మంచిమాటలు చెప్పి ప్రార్థించెను. తనకు భర్తృవిరహమును

ఇడునది యైనను ఆ ప్రయోగమునకు ఆమె అంగీకరించెను. కులస్త్రీలు పతికై ఏక్లేశమును భరింపరు! అంతట యౌగంధ రాయణుఁడు ఆమెకు రూపమును మార్చుయోగము నుపదే శించి బ్రాహ్మణీవేషము ధరియింపించి, వసంతకుని ఏకాక్షి బ్రహ్మచారి చిన్నవానినిగా చేసి, తాను ముసలి బ్రాహ్మణరూప మును గ్రహించెను. పిమ్మట ఆమహామతి యౌగంధరాయ ణుఁడు ఆరూపమున నున్నవాసవదత్తను వసంతకుని వెంటఁ బెట్టుకొని మగధదేశమునకుఁ బోయెను. ఇట్లు వెడలిన వాసవ దత్తయొక్క దేహముమాత్రము మగధమునకు నడచెనే గాని మనస్సుమాత్రము వత్సరాజునొద్దకే పోయియుండెను. ఈలోపల నిచ్చట రుమణ్వంతుఁడు ఆమె మందిరమునకు నిప్పు పెట్టి 'అయ్యో! అయ్యో! దేవియు వసంతకుఁడును ఇంటిలో కాలిపోయిరి!' అని ఘోషపెట్టెను. అచ్చట ఏకకాలములోనే పుట్టిన యాదహనరోదనములు రెంటిలోను క్రమముగా దహన మాఱినదే గాని రోదనము మాత్రము అణఁగదాయెను.

వాసవదత్తను పద్మావతికడఁ జేర్చుట.

క్రమముగా యౌగంధరాయణుఁడు వాసవదత్తతోను వసంతకునితోను మగధరాజుపట్టణము చేరెను. అచ్చట ఆ సమయమందు ఉద్యానములో మగధరాజుకూఁతురు యుండఁగాఁ జూచి రక్షు లడ్డగించినను లక్ష్యపెట్టక అయిష్టతతో ఆమె యొద్దకు పోయెను. బ్రాహ్మణీరూపమున నున్న వాసవదత్తను కన్నులార చూడఁగా పద్మావతికి ఆమెయందు అనిర్వచనీయ

మైన ప్రీతి యుద్భవించెను. అంత నామె రక్షులను నివారించి వృద్ధ బ్రాహ్మణాకృతి నున్న యౌగంధరాయణుని తనయొద్దకు రప్పించుకొని ఆయనను 'ఓబ్రాహ్మణోత్తమా, నీ కేమి కావలయును? నీ విచ్చటి కేలవచ్చితివి?' అని యడిగెను. అందు నకు యౌగంధరాయణుఁడు 'ఓరాజపుత్త్రీ, ఈపిల్ల నా కూఁతుఁరు; దీనిపేరు ఆవంతిక. దీని పెనిమిటి దుర్వ్యసనాసక్తుఁడై దీనిని విడనాడి ఎడకో పోయినాఁడు. ఓకీర్తిమంతురాలా, దీనిని నీచేతిలో పెట్టి పోయి త్వరలోనే దీనిపెనిమిటిని వెదకి తెచ్చెదను. దీనికి ఒంటరిగా నుండుదిగులు లేకుండుటకై దీని సోదరుని ఈ కాణుని కూడ ఇక్కడనే యుంచెదను. ఇందులకు నీ వనుగ్రహింపవలయును.' అని వేఁడి అందులకు ఆమెయు నంగీకరింపఁగా ఆమెయొద్ద సెలవు పుచ్చుకొని తత్క్షణమే లావాణకమునకు పోయెను.

పిమ్మట ఆవంతిక యను పేర నున్న యా వాసవదత్తను ఒంటికంటి బ్రహ్మచారియైన వసంతకునిని వెంటఁగొని మిక్కిలి యౌదార్యముతో సత్కరించి స్నేహశాలిని పద్మావతి అనేక వినోదములు కలదైన తనమందిరమునకు పోయెను. అచ్చట వాసవదత్త నోడలమీఁది చరిత్రములలో రామచరితమందలి సీతాప్రతికృతినుంచి తనవిరహక్లేశమును ఓర్చుకొనియుండెను. ఆకారముచేతను సౌకుమార్యముచేతను శయనాసనసౌష్ఠవములచేతను ఆమెను ఉత్తమురాలినిగా నిశ్చయించుకొని పద్మావతి తనతో సమానముగా మహోపచారములు సేయుచుండెను.

'ఈమె ఎవరో తెలియలేదు. ఇక్కడ ప్రచ్ఛన్నవృత్తిలో నున్నది. పూర్వము విరాటుని గృహమందు ద్రౌపది అజ్ఞాతముగా నుండలేదా?' అని పద్మావతి తలంచెను. పిమ్మట వాసవదత్త ఒకప్పుడు ప్రసంగవశముగా పద్మావతికి తాను పూర్వము వత్సరాజువలన నేర్చుకొన్నవానిని వాడసి మాలా తిలకములను రచించెను. ఆయలంకారములతోడి యా పద్మావతిని తల్లి చూచి ఏకాంతమందు 'ఈమాలాతిలకములను ఎవరురచించినార'ని యడిగెను. 'నామందిరములో అవంతిక యను గొమెకత్తె కలదు. ఆమె నాకు వీనిని రచించినది.' అని తల్లికి పద్మావతి ఉత్తరము చెప్పినది. అందునకు తల్లి యిట్లనియె:—

''అమ్మాయీ, శిల్పజ్ఞానము కలిగిన యీమె ఎవరో దేవత గాని మానుషి గాదు సుమా. దేవతలును మునులును వంచనార్థము సజ్జనుల యిండ్లలో వచ్చి యుందురు. అందులకీ నిదర్శనమును వినుము.

కుంతిభోజుడను రాజొకడుండెను. అతని యింట వంచనైకమతి దుర్వాసుడను మహాముని వచ్చి యుండెను. ఆయనకు పరిచర్య చేయుటకై రాజు తనకొమారితను కుంతిని నియోగించెను. ఆమెయు శ్రద్ధతో ఆయనకు ఉపచారములు చేయుచుండెను. ఒకనాడు ఆముని కుంతిని పరీక్షార్థము 'నేను స్నానము చేసి వచ్చునప్పటికి పరమాన్నము చేసి సిద్ధముగా నుంపు'మ అనిచెప్పి త్వరగాపోయి స్నానముచేసివచ్చి భోజనమునకు కూర్చుండెను. ఆమెయు ఆమహామునికి పరమాన్న

పూర్ణమయిన పాత్రము నెదుట పెట్టెను. మిక్కిలి కాలుచున్న యీ యన్నముచేత జ్వలించుచున్న ట్టుండి పట్టుకొనుటకు అశక్యమయి యున్న యీ పాత్రమును చూచి ముని కుంతి వీఁపుమీఁద వీక్షణము వేసెను. ఆమెయు మునియొక్క యభిప్రాయము నెఱిఁగి ఆపాత్రమును తనవీఁపుపై పెట్టుకొనెను. అంత ముని స్వేచ్ఛగా భుజించెను. కుంతియొక్క వీఁపుమాత్రము కాలి బొబ్బలాయెను. వీఁపు కాలుచున్నను కుంతి చలింపనందునకు ముని సంతోషించి ఆమెకు వర మిచ్చి పోయెను. ఆముని ఆమెయింట ఏప్రకార ముండెనో ఈ యీ వంటిక యు అట్లే నీయింట నున్నది. ఈమెను నీవు చక్కఁగా ఆరాధింపుము.''

ఇట్లు తల్లి చెప్పఁగా పద్మావతి మాఱురూపున నున్న యీ వాసవదత్తను మిక్కిలి గౌరవించుచుండెను. ఐనను వాసవదత్త తననాథు నెడఁబాసి విరహావిచ్ఛాయయై నిశీథమండలి పద్మినిని అనుకరించుచుండెను. బాలోచితములైన వసంతకుని వికారములు మాటిమాటికి ఆవిరహిణికి కొంచెము చిఱునగవునకు ప్రసక్తిని కలిగించుచు వచ్చినవి.

ఈలోపల వత్సరాజు అతిదూరము లయిన వేఁటభూములలో తిరిగి సాయంకాలము లావాణకమునకు వచ్చెను. అగ్ని చేత భస్మీకృత మయిన యంతఃపురమును చూచి మంత్రుల వలన దేవియు వసంతకుఁడును కాలిపోయి రని విని తత్క్షణమే మూర్ఛితుఁడై భూమిమీఁద పడెను. ఆ దుఃఖానుభవమును

తప్పించుటకుంబోలె అతనిని మూర్ఛ యావరించెను. కొంచెము సేపటికి తెలివి గలుగఁగానే యతనిహృదయము దేవీదాహ క్షణానలముచేత ఆవేశింపఁబడినదియుంబోలె శోకముచేత మంత సాగినది. అంత నారాజు దుఃఖార్తుఁడై విలపించుచు ప్రాణ త్యాగమునకు నిశ్చయించుకొని క్షణములో స్మృతి దెచ్చుకొని యిట్లు చింతించెను:—'వాసవదత్తా గర్భమందు విద్యాధరా ధిపుఁడగుపుత్త్రుఁడు ఉదయించు నని నారదమునివలన విని యున్నాను. ఆమాట అబద్ధము కానేరదు. కొంతకాలము నాకు దుఃఖముకలుగుననియు ఆమునిగారు చెప్పియున్నారు. ఈగోపా లకుని దుఃఖము స్వల్పముగానే యున్నది. ఈ యౌగంధరాయ ణాదులు కూడ అతిదుఃఖితులుగా అగపడరు. కావున దేవి ఏవిధముగానో బ్రదికియే యుండఁబోలును. ఇది మంత్రులచే ప్రయోగింపఁబడిన నీతిప్రయోగవిశేషము కానోపును. కనుక నాకు ఒకవేళ ఆమెతో మరల సమాగమము కలుగవచ్చును. కావున ఇందులపర్యవసానమును చూచెదనుగాక.' ఇట్లు ఆలో చించియు మంత్రులచేత బోధింపఁబడియు ఆరాజు హృదయ మందు ధైర్య మవలంబించియుండెను. ఆసమయములో గోపా లకుఁడును తనతండ్రి దిగులు పడకుండునట్లు వాసవదత్తా వృత్తాంతమును రహస్యముగా దూతముఖముగా ఆయనకు తెలియఁబఱిచెను.

౮-పద్మావతీవివాహము.



ఏ రీతిగ్లుండఁగా ఈ లావాణకవృత్తాంతము నంతయు మగధరాజు తనచారులవలన తెలిసికొని కాలజ్ఞుఁడై పూర్వము యౌగంధరాయణుఁడు తన్నడిగియున్న ప్రకారము తనకూఁతును పద్మావతిని వత్సరాజున కిచ్చుటకు ఇష్టపడి ఆయభిప్రాయమును దూతముఖముగా వత్సరాజునకును యౌగంధరాయణునకును తెలియఁజేసెను. వత్సరాజు యౌగంధరాయణుని మాటమీఁద ఆ సందేశము నంగీకరించి 'ఇందునిమిత్తమే దేవిని దాఁచి యుంచినారు కావలయును' అని తలంచియుండెను. వెంటనే లగ్నమును నిశ్చయించి యౌగంధరాయణుఁడు మగధరాజునకు ప్రతిదూతముఖముగా 'నీకోరికను మేము అంగీకరించినారము. కనుక నేఁటికి ఏడవదినమందు పద్మావతిని వివాహ మాడుటకు వత్సరాజు అక్కడికి రాఁగలఁడు. ఈవివాహమువలన వత్సరాజు వాసవదత్తను శీఘ్రముగా మఱచిపోవునుగాక.' అని సందేశముపంపెను. ప్రతిదూత పోయి ఆసందేశమును మగధరాజునకు నివేదించెను. మగధరాజు దాని కంగీకరించెను. అంతట మగధరాజు కూమారితమీఁది తన యనురాగమునకును తన యిచ్చకును ఐశ్వర్యమునకును తగినట్లు వివాహోత్సవసంభారములు సిద్ధముచేయించెను. పద్మావతియు ఇష్టవరలాభముచేత సంతోషించెను. వాసవదత్త ఆవార్త విని వగవసాగెను. ఆ

వార్త చెవిని చొచ్చి ఆమెకు నెలవెలపాటుచే మూఱుమూపము కలిగించి ఆ యజ్ఞాతవాసమునకు సాయము చేసిన దాయెను. 'ఇందువలన శత్రువు మిత్త్రమయినాఁడు, నీయందు భర్త మఱి యొకవిధముగా నుండఁడు.' అను వసంతికుని మాటమాత్రము చెలివలె ఆమెకు ధైర్యము గలుగఁ జేసెను.

పిమ్మట నామూనిని వివాహ మాసన్నముకాఁగా పద్మావతికి మరల దివ్యములయిన యీ వాడని మాలాతిలకములను రచియించెను. ఏడవదినమున వత్సరాజు సైన్యములు వెంట రాఁగా మంత్రులతోఁగూడ వివాహార్థమయి వచ్చెను. అందువలన మరల దేవిని కూడుకొని నెదురు చూడఁదని ఆవిరహములో వత్సరాజు వివాహోద్యమమును మనస్సులో నయినను సహించియుండఁడు. ప్రజానేత్రోత్సవుఁ డయిన యీవత్సరాజునకు ఆనందభరితుఁడై మగధేశ్వరుఁడు చంద్రునికి సముద్రుండునుంబోలె ఎదురువోయెను. అంతట వత్సరాజు మగధేశ్వరుని పురమును ప్రవేశింపఁగా, ఎల్లెడల పౌరసమూహంపు మనస్సులో మహోత్సవము ప్రవేశించెను. విరహ క్షామదేహుఁడును మనస్సమ్మోహదాయకుండును అగు నా వత్సరాజును అక్కడి స్త్రీలు చూచి రతిహీనుఁడయిన మన్మథుఁడా యని తలంచిరి. పిమ్మట వత్సరాజు మగధరాజుమందిరమునకు పోయి అందు ముత్తయిదువులతో నిండియున్న పెండ్లి యిల్లు ప్రవేశించి అచ్చట పూర్ణచంద్రుని గెలిచిన ముఖముదానిని పెండ్లికూఁతురు సేయఁబడియున్న దానిని పద్మావతిని చూచెను.

ఆమె ధరించియున్న తన దివ్యమాలాతిలకమును చూచి 'ఇవి ఈబాల కెక్కడివి?' అని యాలోచించుచు పిమ్మట పెండ్లి యరంగెక్కి పాణిగ్రహము చేసెను. ఆపద్మావతీకరగ్రహణమే పృథివీ కరగ్రహణమునకు ఆరంభముగా నుండెను. ఇతఁడు ప్రియ వాసవదత్తుఁడు ఈమెను చూడనోపఁ డనియుంబోలె ఆ సమయమందు వేదీధూమము అతని నేత్రములను బాష్పములతో మూసెను. అగ్నిదేవప్రదక్షిణమునం దెఱ్ఱనైన పద్మావతీ ముఖము భర్త యభిప్రాయము నెఱిఁగి కోపాకుల మాయెనా యన విరాజిల్లుచుండెను. వివాహముకాఁగానే వత్సరాజు పద్మావతిని చేతినుండి వదలెనేగాని వాసవదత్తనుమాత్రము క్షణము సేపైన మనస్సునుండి వదలఁడాయెను. అప్పుడు మగధరాజు అల్లునికి ఇచ్చిన రత్నసమూహములను చూడఁగా భూమిలో మఱి రత్నములు లేవు అనవలసియుండెను. ఆసమయమందే యౌగంధరాయణుఁడు తనరాజువిషయమై మగధరాజుచేత అగ్నిసాక్షికముగా అద్రోహప్రమాణమును చేయించెను. అందఱకును వస్త్రాలంకారములు కట్నంబు లిచ్చుటయు చారణులు పాడుటయు వారాంగన లాడుటయునుగా మహోత్సవము ప్రవర్తిల్లుచుండెను. భర్తయొక్క యుదయమును కోరినదై ఎక్కడనో నిద్రించుచున్నదియుంబోలె అగపడనిదై వాసవదత్త ఆ కాలములో పగలిటిచంద్రుని వెన్నెలను పోలియుండెను.

'వత్సరాజు గనుక అంతఃపురమునకు పోయెనా ఇక్కడనే వాసవదత్తను చూచును' అని శంకించి మంత్రభేదభయముచేత

మహామంత్రి యౌగంధరాయణుఁడు మగధేశ్వరునికి అప్పుడే వత్సరాజు స్వనగరమునకు తరలునని తెలియఁ బఱచెను. అందుల కతఁ డంగీకరించెను. ఆవిషయమునే యౌగంధరాయణుఁడు వత్సరాజునకు తెలిపెను. అతఁడు నంగీకరించెను. అంతట వత్సరాజు అసాధారణము లయిన విందుభోజనములు పానములును ఐనతరువాత పద్మావతిని తోడుకొని మంత్రులతోఁగూడ బయలు వెడలెను. వాసవదత్తయు పద్మావతియిచ్చిన సుఖవాహనము నెక్కి ఆమెచే నాజ్ఞాపింపఁబడిన మహాత్తరులతో సైన్యము వెనుక గుప్తముగా మాఱువేషమున నున్న వసంతకునితోఁగూడ వచ్చెను. వత్సరాజు క్రమముగా లావాణకము చేరి పద్మావతియు తానును మందిరములోను, తానుమాత్రము దేవిమనస్సులోను ప్రవేశించెను. వాసవదత్తయు వచ్చి అర్ధరాత్రమందు మహాత్తరులను వదలి గోపాలకునిమందిరమునకు పోయి అచట తన్ను చూచి అత్యాదరమున బాష్పవ్యాకులితాక్షుఁడైన గోపాలకుని ఏడ్చుచు కౌఁగిలించుకొనెను. ఆ క్షణమందే సంకేతప్రకారము అక్కడికి యౌగంధరాయణుఁడు రుమణ్వంతునితోవచ్చి దేవిచేత కృతాదరుఁడై ఆమెయొక్క విరహదుఃఖము తీఱినదని ఓదార్చుచుండెను. ఇంతలోపల మహాత్తరులు పద్మావతియొద్దకుపోయి 'దేవీ, మాతోకూడ అవంతికమ్మ ఇంత దూరము వచ్చినది. ఇక్కడికి రాఁగానే మామాట వినక మమ్ము వదలి ఏమో గాని రాజపుత్త్రుఁడు గోపాలకుని యింటికి పోయినది. అని విన్నవించిరి. ఇట్టని వత్సరాజు నెదుట తన

మహత్తరులు చెప్పఁగా పద్మావతి సంశయితయై వారిని ''మీరు ఆవంతికమ్మతో నామాటగా 'నీవు నాయొద్ద ఇల్లడ యుంపఁబడితివి. నే నెక్కడ నున్నానో నీవును అక్కడనే యుండవలసినది, మఱియొకచోట నీ కేమి పని ? నాయొద్దకు రమ్ము.' అని చెప్పుఁడు.'' అని యాజ్ఞాపించెను.

ఉదయనుఁడు మరల వాసవదత్తం గలయుట.

ఆమాటవిని వారు పోఁగానే వత్సరాజు ఏకాంతములో పద్మావతిని నీ కీమాలాతిలకములు ఎవరు రచించినా రని యడిగెను. నాయింట ఒక బ్రాహ్మణుఁడు ఆవంతిక యని యొకతెను ఉంచి పోయినాఁడు. ఇమెయొక్క యద్భుతశిల్ప మిది.' అని పద్మావతి చెప్పెను. వెంటనే వత్సరాజు ఆమెయే వాసవదత్త యని నిశ్చయించుకొని గోపాలకుని యింటికి పోయి అచ్చట ద్వారమందు పద్మావతియొక్క మహత్తరులను చూచి లోపలికి ప్రవేశించెను. అక్కడ దేవీ గోపాలక యౌగంధరాయణ రుమణ్వద్వసంతకులు ఉండిరి. అంత వత్సరాజు దూర మెడఁబాసి మరల వచ్చిన దైనయా దేవిని గ్రహణవిముక్త యయిన చంద్రమూర్తినింబోలె చూచి శోకాకులుఁడై భూమిమీఁద పడిపోయెను. అంతట విరహపాండురావయవ యైన వాసవదత్తాదేవి హృదయము తల్లడిల్లి నేలఁబడి తన కఠినచరితమును నిందించుకొనుచు విలపించుచుండెను. శోకదీనులయి యాదంపతులు ఏడ్చినవిధము చూడఁగా మహాధీరుఁడైన యౌగంధరాయణునిముఖముకూడ బాష్పములచే స్నానము చేసినదాయెను.

ఆకాలమందు ఆకోలాహలమును విని పద్మావతికూడ ఆకులయై అక్కడికి వచ్చి సంగతిని తెలిసికొని రాజవాసదత్తలతో తుల్యావస్థను తానును పొందిన దాయెను. మంచి యిల్లాండ్ర స్నేహపుముద్దలుగదా. 'భర్తకు దుఃఖము కలుగఁజేసిన నాజీవిత మేల!' అని వాసవదత్త విలపించుచు పలుమాఱు పలికెను. అంతట ధీరుఁడైన యౌగంధరాయణుఁడు 'దేవా మగధరాజ సుతాలాభముచేత నీకు సామ్రాజ్యము కలుగునుగాక యని ఇది యంతయు నేను చేసినాఁడను. దేవియందు దోష మేమియు లేదు. ఈసపత్ని పద్మావతియే ఈవిరహములో దేవియొక్క శీలమునకు సాక్షిణియై యున్నది.' అని పలికెను. అంత పద్మావతి నిర్మత్సరబుద్ధితో 'ఈమె శీలమును స్థాపించుటకు నేను అగ్నిప్రవేశ మయినను చేసెదను' అని ప్రతిజ్ఞ చేసెను. 'నాదే తప్పిదము. నానిమిత్తమే కదా దేవి కొండ మహాక్లేశ మనుభవించినది.' అని వత్సరాజు పలికెను. 'రాజునకు సందేహము తీఱుటకై నాచేత అగ్నిప్రవేశముచేయింపవలసినది.' అని వాసవదత్త దృఢనిశ్చయముతో చెప్పెను. అంతట కృతార్థులలో అగ్రగణ్యుఁడయిన మహానుభావుఁడు యౌగంధరాయణుఁడు తూర్పు మొగముగా కూర్చుండి ఆచమనముచేసి శుద్ధుఁడై యీమాట వచించెను: 'నేను రాజునకు హితము చేయుదునయేని, దేవి శుద్ధురాలయేనియు, ఆమాట చెప్పుఁడు, ఓలోకపాలకులారా, చెప్పరేని నేను దేహమును త్యజించెదను.' ఇట్లని అతఁడు విరమింపఁగానే ఈదివ్యవాక్కు వినఁబడెను. 'రాజా, ఏ నీకు ఈ

యౌగంధరాయణుఁడు మంత్రియో, పూర్వజన్మమందు దేవత యైన వాసవదత్త భార్యయో, అట్టి వాఁడవే ధన్యుఁడవు. ఈ మెయందు దోషమేమియు లేదు.' తొలకరి మేఘంపు మంద్ర గర్జితంపుఁ జెలువుగలదై దిక్కులంజములందెల్ల మాఱుమ్రోఁగు చున్న యా వాక్కును విని యందఱును తాపములుతీఱి ఎత్తిన మెడలనువంపకుండ చాలసేపు నెమళ్ళవృత్తి ననుకరించియుం డిరి. వత్సరాజు గోపాలకునితోఁగూడి యౌగంధరాయణుని చేఁతలను స్తుతించి ఇఁక భూమండల మెల్ల తనచేతిలోనిదని నిశ్చ యించుకొని యుండెను. వత్సరాజు అనుదినసహవాససానురాగ లయిన యానాయికల నిరువురను మూర్తీభవించిన రతినిర్వృ తులనుం బోలె చెంతఁ బెట్టుకొన్నవాఁడై మితిలేని యానంద మును అనుభవించుచుండెను.

ఆమఱునాఁడు వత్సరాజు వాసవదత్తా పద్మావతులతో కూడ ఏకాంతమందు పానలీల లనుభవించి గోపాలక రుమణ్వ ద్వసంతక సహితునిఁగా యౌగంధరాయణుని రావించి అందఱి తోను విస్రంభగోష్ఠియం దుండెను. విలక్షణయై యున్న దేవిని చూచి, రాజును సంతోషపెట్టుటకు యౌగంధరాయణుఁ డిట్లు చెప్పసాగెను: ఓరాజా ఈకథను ఇంతవఱకు విని యుండవేని చెప్పెదను వినుము.

ఆహితసేనునికథ.

సిరి కాటపట్టయినది తిమిర యని నగరము కలదు. ఆపురమును ఆహితసేనుఁ డని ప్రఖ్యాతుఁ డైన రాజు ఏలు

చుండెను. ఆయనకు తేజస్వతి యని భూలోకాప్సరస యయిన భార్య యుండెను. రాజునకు హృదయములో ఔషధమున కసాధ్యమయిన బిళ్ళ యొకటికలిగెను. వైద్యులు మంత్రులతో రహస్యముగా ఆబిళ్ల భయముచేతఁ గాని శోకముచేతఁ గాని పగిలిపోవునని చెప్పినారు. 'మహాసర్పము వీఁపుమీఁద పడినను ఎవఁడు భయపడలేదో, శత్రుసైన్య మంతఃపురము చొచ్చినప్పుడును ఎవఁడు కలఁతపడలేదో అట్టి సత్త్వవంతునికి ఈరాజునకు భయమెట్లు కలుగును? మాకు ఉపాయము తోఁప లేదు. ఏమిచేయుదుము?' అని మంత్రు లనిరి. ఇట్లాలోచించి మంత్రులు దేవితో మాటలాడి ఆమెనుదాఁచి ఆమె మృతిఁబొందినదని రాజుతో చెప్పిరి. ఆశోకాతిభారముచే తరువఁబడి అతని హృదయంపుబిళ్ల పగిలెను. రోగము తీఱినపిమ్మట మంత్రులు రాజున కపరసుఖసంపదనుంబోలె మహాదేవి నర్పించిరి. ప్రాణప్రదాయిని యయినయామెను బుద్ధిమంతుఁ డయిన రాజు మిక్కిలి గౌరవించెనుగాని ఆమె దాఁగియున్నందునకు కోపగింపఁ డాయెను. పతికి హితముచేయుటయే దేవీత్వమునకు కారణము గాని, ప్రియము చేయు మాత్రమున దేవీశబ్దము రానేరదు. రాజ్యకార్య భారైకచింతనమే మంత్రిత్వముగాని చిత్తానువర్తనము సేవకలక్షణము. కాఁబట్టి నీశత్రువయిన మగధరాజుతో సంధి యగుటకును సర్వభూమండలవిజయము నీకు లభించుటకును ఈయుపాయమును మేము కావించినారము. నీమీఁది భక్తిచే నియోగభారమును సహించిన దేవి నీకు పూర్ణముగా ఉపకారిణియే గాని అపకారిణి ఏమాత్రమును గాదు—

ముఖ్యమంత్రియొక్క యీవచనమును విని వత్సరాజు తన్నే అపరాధినిగాభావించుకొని వారి విషయమై సంతోషించి యిట్లనియె: 'ఎఱుఁగుదును,మీమాట ప్రకారము దేవి మూర్తిమతి యైన నీతియుంబోలె నాకు భూమండలము నంతయు ఇచ్చినది.అయినను అతిస్నేహముచేత ఈయనుచితములు పల్కితిని. అనురాగాంధులకు విచారసహత్వ మెక్కడిది? ఇత్యాది సల్లాపములచేత వత్సరాజు ఆదినమును దేవియొక్క లజ్జోపరాగమును రెంటిని ఒకమాటే అపనయించెను.

మఱునాఁడు ఈరహస్య మంతయు ఈలోపల నెఱిఁగిన మగధరాజు నొద్దనుండి దూతవచ్చి వత్సరాజుతో మగధేశుని మాటగా నిట్లుచెప్పెను.'నీమంత్రులు మమ్ము మోసముచేసినారు. ఇఁక నీ వెట్లు ప్రవర్తించిన మాకు జీవలోకము దుఃఖమయము కాకుండునో ఆప్రకారము ప్రవర్తిల్లుదువుగాక.' ఈమాట విని సమ్మానించి వత్సరాజు ఆదూతను ప్రత్యుత్తరమునిమిత్తమై పద్మావతియొద్దకు పంపెను. ఆమెయు వాసవదత్తకు మిగుల నమ్రురాలై ఆమె సన్నిధియందే అతనికి దర్శన మిచ్చెను. వినయము గదా పతివ్రతయొక్క మొదటివ్రతము. 'అమ్మా, నిన్ను మోసము చేసి కొనిపోయినారు, నీభర్త అన్యానురక్తుఁడు, ఈ శోకముచే నేను కన్యను గన్నఫలము ననుభవించినాఁడను.' అని దూత తండ్రిసందేశమును చెప్పఁగా అతనికి పద్మావతి యిట్లనియె:—నామాటగా మాయమ్మతోను నాయనతోను చెప్పుము: 'ఏల చింత? భర్త నాయందు అత్యం

తము దయ గలిగియున్నాఁడు వాసవదత్తాదేవియు నాయందు స్నేహముగలదై అక్కవలె నున్నది. మాగాయనగారు విన సత్యమువలెనే నా ప్రాణమును కూడ వదల నొల్లరయేని నా పతివిషయమై విపరీతచింత ఏమియు చేయక యుందురుగాక.’ ఇట్లు యథోచితముగా పద్మావతి ప్రతి సందేశమును పలుకఁగా వాసవదత్త ఆదూతను సత్కరించి పంపెను. దూత మరలి పోఁగానే పద్మావతి పుట్టినింటిని తలఁచుకొని కొంచెము చింతాధీనమానస యై యుండెను. అంతట ఆమెను వినోద పెట్టునది యై వాసవదత్త ఆసమయమందు అక్కడనున్న వసంతకునిచేత ఇట్లు చెప్పించెను.

“మీరిద్దఱును పూర్వజన్మమందు అక్కచెల్లెండ్రు. శాపముచేత ఇట్లు జన్మించినారు. కనుకనే మీహృదయములు ఒకరొకరియందు బద్ధస్నేహములై అఱమఱలు లేక కూడి యున్నవి.”

వసంతకునివలన ఇట్లు విని వాసవదత్తయు పద్మావతియు పరస్పరము లేశమయిన ఈర్ష్య లేక యుండిరి. వాసవదత్తాదేవి భర్తను తమ కిద్దఱకును సాధారణునిఁగాఁ జేసి పద్మావతి విషయమై ఆత్మనిర్విశేషముగా హితము సలుపుచుండెను. పద్మావతి పంపిన దూతలవలన వాసవదత్తయొక్క మహానుభావత్వమును ఎఱింగి మగధరాజు మిక్కిలి సంతోషించెను.

---

౯. దిగ్విజయాలోచన.



మఱునాఁడు మంత్రి యౌగంధరాయణుఁడు వత్సరాజు నొద్దకు వచ్చి దేవియు ఇంక నితరులును సన్నిధియందుండఁగా ని ట్లనియె. 'దేవా, ఇప్పుడు ఇఁక జైత్రయాత్రోద్యోగార్థము కౌశాంబికి ఏల బయలుదేఱవు; మనచేత మోసపోయిన వాఁడైనను ఇఁకను మగధరాజు మన జోలికి రాఁడు. కన్యా సంబంధ మనెడు త్రాటితో అతఁడు చక్కఁగా కట్టి వేయఁబడియున్నాఁడు. పోరాడి ప్రాణాధిక యయిన కొమారితను అతఁడు వదలునా? అతఁడు తనసత్యమును కాపాడుకోవలసిన వాఁడు. అతనిని నీవు మోసము చేయలేదు. ఇది సర్వము నేను స్వయముగా చేసినది. ఇందువలన అతనికి చెఱు పేమియు లేదు, చారులవలన అతఁడు మనమీఁద అలుగఁడని తెలిసికొని యున్నాను. అందునిమిత్తమే ఇన్నిదినములు ఇక్కడనుంటిమి.' సంకల్పమును నెఱవేర్చుకొన్న యౌగంధరాయణుఁ డిట్లు చెప్పుచుండఁగా మగధరాజునొద్దనుండి దూత వచ్చి ప్రతీహారిచే రాజానుజ్ఞ చే రాజసన్నిధికి తేఁబడి ప్రణతుఁడై కూర్చుండి రాజుతో నిట్లని విన్నవించెను—''దేవా, పద్మావతీదేవియొక్క సందేశములచేత సంతోషించి మగధేశ్వరుఁడు నీకు ఇట్లు తెలుపుచున్నాఁడు. 'పెక్కుమాట లేల? సర్వమును తెలిసినది. నీ విషయమయి ప్రీతుఁడనైతిని. ఈయుద్యోగ మెందునిమిత్తము

చేయఁబడినదో ఆప్రయోజనముకొఱకే ప్రయత్న మారంభిం పుము. మేము వశ్యులమైయున్నాము.' " దూతయొక్క యీ మంచిమాటను వత్సరాజు యౌగంధరాయణుని నీతివృక్షము యొక్క పుష్పముగా అభినందించెను. అంతట వాసవదత్తచేత పద్మావతిని రావించి ఆమెయు తానును ఆదూతను బహుమతు లిచ్చి సత్కరించి పంపించెను. పిమ్మట చండమహాసేనుని దూత కూడ వచ్చి యథాక్రమముగ ప్రవేశించి రాజునను ప్రణమిల్లి యిట్లనియె.—దేవా, కార్యతత్త్వ మెఱిఁగిన చండమహాసేన మహారాజు నీస్వృత్తాంత మెఱింగి సంగ్రహించి యీసందేశముఁ బంపి నాఁడు.—'పెక్కుమాట లేల? నీమంత్రి యౌగంధరాయణుఁడు అనుటయే నీప్రాశస్త్యవర్ణనము. నీయందలి భక్తిచేత వాసవదత్త ధన్యురాలు. ఆమె చేసిన కార్యముచేత మాకు చిరకాలము సజ్జనులమధ్య తల యెత్తుకొని యుండ యోగ్యత గలిగినది. పద్మావతి నాకు వాసవదత్తకంటె వేఱు గాదు. ఆ యిద్దఱ హృదయములును ఒకటేగదా. కాఁబట్టి శీఘ్రముగా నిజయో ద్యమము నారంభింపుము'." మామగారి యీసందేశమును వినఁగా వత్సరాజుహృదయమందు తత్క్షణమే విశేష మయిన సంతోషమును వాసవదత్తమీఁద ప్రణయాతిశయమును మంత్రిపుంగవునిపై అనురాగోత్కర్షముు ఎంతయువర్ధిల్లెను. అంత వత్సరాజు దేవేరు లిద్దఱుచేతను సముచితసత్కారపూర్వ కముగా కృతాతిథ్యుఁడై నయాదూతను బహుసన్మానించి పంపి

దిగ్విజయోద్యోగము చేయువాఁడై మంత్రుల యాలోచన ప్రకారము కౌశాంబికి తరలిపోయెను.

ఉదయనుఁడు కౌశాంబిం ప్రవేశించుట.

మఱునాఁడు వత్సరాజు లావాణకమునుండి మంత్రులతోను భార్యలతోను కౌశాంబికి తరలి, అకాలమందు పొంగిన సముద్రములా యన మహాఘోషతో భూమి నెల్ల నాక్రమించుచున్నసైన్యములు వెంటవచ్చుచుండ, ఏనుఁగునెక్కి పయనము నడచుచుండెను. సూర్యుఁడు పొడుపుగుబ్బలికొమ్మున నెలకొని దానితోకూడనే ఆకాశములోసంచరించునేని ఆస్థితిలోని వత్సరాజునకు ఉపమ యగును. అప్పుడు వత్సరాజునకు పట్టఁబడిన శ్వేతచ్ఛత్త్రము అతఁడు తేజస్సుచేత సూర్యుని గెలిచె నన్న ప్రీతిచేత వచ్చి ఆతని సేవించుచున్న చంద్రుఁడో యన రాజిల్లుచుండెను. అందఱకును పైవాఁడై తేజస్వియైన యాప్రభుని చుట్టును సామంతులు తమతమ కక్షలలో ధ్రువుని గ్రహాగణములుంబోలె పరివేష్టించి సాగుచుండిరి. ఆయనవెనుక పిడియేనుఁగుపై వచ్చుచున్న దేవేరు లిద్దఱును అతనిమీఁద పనురాగముచేత రూపముదాల్చి వెంటవచ్చుచున్న శ్రీభూదేవులో యన వెలుంగుచుండిరి. అతని గుఱ్ఱపుఁబటాలముల గొరిజకొనల గుర్తు లనెడి నఖక్షతములు గలదై భూదేవి అతనిచే ననుభుక్తగా నగపడెను. వత్సేశ్వరుఁడు వందులు పొగడుచుండ ఇట్లు పయనము నడచుచు కొలఁదిదినములలో మహోత్సవమండితయైన కౌశాంబికి చేరెను. ఎఱ్ఱజెండాల కుసుంబాచీర గట్టి కిటికీ

కన్నులు సంపూర్ణముగా వికసిల్ల ద్వారదర్శితోత్తుంగపూర్ణ
కుంభమండితమై జనకోలాహలమిషచే సల్లాపించుచు సౌధ
వ్యాజమున నవ్వుచు ఆపురలక్ష్మి ప్రవాసమునుండి పతి రాఁగా
మిక్కిలి ప్రకాశించుచుండెను. ఇద్దఱు దేవేరులతోను ఆ రాజు
పురమును ప్రవేశించుచుండఁగా వారిదర్శనముచే పౌరాంగనా
నేత్రములకు అనిర్వచనీయ మయిన మహోత్సవ మాయెను.

ఆసమయమందు ఆకాశమంతట మనోహర సౌధ విరాజ
మాన సుందరీముఖశతములు దేవీముఖసేవార్థము తజ్జితుఁ
డైన చంద్రుని సైన్యములు వచ్చినవో యన నెలుఁగుచుండెను.
కొందఱు చంద్రాననలు మేడలయందు కిటికీలలో నిలిచి ప్రభు
వును దేవేరులను తెప్ప వాల్పక చూచుచు చూపరకు కుతూ
హలముచే విమానస్థలయి చూడవచ్చిన యచ్చరలో యను
భ్రమను కలుగఁజేసిరి. కొందఱు లతాతన్వులు గవాక్షజాలాగ్ర
లగ్నపక్ష్మలనేత్రలై మదనునికి బాణపంజరములను సృజియించి
యిచ్చినవారుంబోలె విరాజిల్లిరి. ఒకానొక బింబాధరయొక్క
నేత్రోత్పలము రాజదర్శనముచేత వికసిల్లినదై తాన నేరనిదైన
చెవికి ఆవిభవమును చెప్పుటకుంబోలె దానికడకువ్యాపించెను.
వడివడి నేతెంచిన యొకయువతియొక్క పదములు మాటిమా
టికి తడబడుచున్నట్టివి రాజదర్శనేచ్ఛచేత ఆమెకన్న ముందే
వెలువడ నుద్యమించుచున్నవియుం బోలె నొప్పుచుండెను.
మఱియొకతన్వియొక్క హారంపుముక్తాఫలములు తొట్రుపాటు
చేత పెరిఁగి రాలుచున్నట్టివి హృదయము విడుచుచున్న

ద్యానందబాష్పబిందువులో యన నెసఁగుచుండెను. 'అగ్నిదేవుఁడు లావాణకములో ఈమెవిషయమై కీడు చేసియే యున్న యెడల అతఁడు వెలుఁగిచ్చువాఁ డయినను ఈలోకమునకు కటికిచీఁకటిని కల్పించినవాఁడగును.' అని వాసవదత్తను కనియు దాహప్రవాదమును స్మరించియు కొందఱు చెలువలు తహతహతో కలయఁ బలికికొనిరి. ఒకచెలువ చెలితో 'బళిబళి! వాసవదత్తాదేవికి సపత్ని తుల్యగానే దొరకుటంబట్టి లజ్జకు అవకాశ మేమియు లేక పోయినది.' అని పలికెను. వాస్తవముగా ఈయిద్దఱ సౌందర్యమును శివకేశవులు చూచినవారు కారు. కా దేని గారవముతో ఏల గౌరీలక్ష్ములను చేపట్టియుందురు?' అని పలుకుచు కొంద ఱిందువదనలు ఆదేవేరులపై ఆనందోత్ఫుల్ల నేత్రోత్పలమాలికలను వైచుచుండిరి.

ఈప్రకారము వత్సరాజు లోకులకు కన్నుల పండువు సేయుచు దేవీసమేతుఁడై కృతమంగళుఁడై తననగరు ప్రవేశించెను. ప్రభాతమందు కమలాకరమునకు ఏశోభగల్గునో అట్టి యనిర్వచనీయ శోభ రాజమందిరమునకు ఆసమయమందు ఆవటిల్లెను. క్షణకాలములో ఇఁకఁ గలుగ నున్న సకల భూపాలోపాయనాగమమును సూచించుచున్నవైన సామంతుల మంగళోపహారములచేత రాజసదన మెల్ల నిండినదాయెను. రాజబృందమును సమ్మానించి ఉత్సవముచేసి వత్సరాజు సర్వజన చిత్తముం బోలె అంతఃపురము ప్రవేశించెను. అచ్చట దేవేరులకు మధ్యగతుఁడై రతిప్రీతులకు మధ్యగతుఁడైన కాముండునుం బోలె రాజు దినశేషమును పానాదిలీలలయందు గడపెను.

నిధిలాభము.

మఱునాఁడు వత్సరాజు మంత్రులతోఁగూడి ఆస్థానమం దుండఁగా బ్రాహ్మణుఁ డొకఁడు ద్వారభూమినుండి 'కావుము, ప్రభూ, కావుము. అడవిలో పాపాత్ములు గోపాలకులు నిష్కారణముగా నా కుమారుని పాదమును నఱికి వేసినారు.' అని మొఱపెట్టెను. వెంటనే రాజు ఇద్దఱు ముగ్గురు గోపాలకులను పట్టించి తెప్పించి వృత్తాంత మడిగెను. వా రిట్లు విన్నవించిరి. "దేవా! మేము పసులంగాచుచు విజనమందు క్రీడించుచుందుము. మాలో దేవసేనుఁడని గొల్ల ఒకఁ డున్నాఁడు. అతఁడు ఒకచోట రాతిమీఁద కూర్చుండి మాకు తాను రాజని చెప్పి మమ్ము ఏలుచుండును. ఎవఁడును అతని యాజ్ఞను మీఱఁడు. ఈప్రకారము ఆగోపాలకుఁడు అరణ్యములో రాజ్యము చేయుచున్నాఁడు. ఈదినము ఈవిప్రుని కుమారుఁడు ఆదారిని పోవుచు, ఆగొల్లదొరకు ప్రణమిల్లలేదు. 'దొరకు ప్రణామము చేయక పోకోయి' అని మేము రాజాజ్ఞ చేత ఎంత చెప్పినను ఆచిన్నవాఁడు నమస్కరింపక నవ్వుచు వెడలిపోయెను. అంత గోపాలరాజు ఆవటువునకు పాదచ్ఛేదదండన చేయవలసినదని మమ్మాజ్ఞాపించినాఁడు. మేము; ఓ మహాప్రభూ, పరుగెత్తి అతని పాదమును ఛేదించినారము. మాజోఁటివాఁడు రాజాజ్ఞను ఎవఁడు మీఱఁగలఁడు!" గోపాలు రిట్లు పలుకఁగా ధీమంతుఁడు యౌగంధరాయణుఁడు ఆవిషయమును చక్కఁగా ఆలోచించుకొని ఏకాంతమందు ప్రభువుతో 'నిశ్చయము, ఆచోట నిధానాదిక

న్నది. దాని ప్రభావముచేతనే గోపాలునికి ఇంత ప్రభుత్వము కలిగినది. అక్కడికిపోవలయును.' అనిచెప్పెను. మంత్రి యిట్లు చెప్పఁగా రాజు ఆగోపాలురనే దాని సమీప నియమించి సైన్య పరిచ్ఛదసమేతుఁడై ఆ యటవీస్థానమునకుఁబోయెను. ఆభూమి నంతయుపరీక్షించి పనివాండ్రు త్రవ్వసాగిరి. అంతట క్రిందనుండి శైలమయాకారుఁడు యక్షుఁడొకఁడు బయలువెడలి 'రాజా, ఈనిధానము నీతాత పాఁతి పెట్టినది, దీనికి నేను చిరకాలము కా వుంటిని. దీనిని నీవు పుచ్చుకొమ్ము.' అని వత్సరాజుతో చెప్పి అతనిచేత సత్కృతుఁడై అదృశ్యుఁడాయెను. అంతట గోతిలోనుండి గొప్పనిధి ఆవిర్భవించెను. అందు మహార్హ మయిన రత్నసింహాసనము దొరకెను. అభ్యుదయకాలములో కల్యాణ పరంపర కలుగును గదా. అంతట వత్సరాజు ఉత్సవము చేసి ఆనిధాన మంతయు కైకొని ఆగోపాలకులను అభినందించి తన నగరమునకు పోయెను,

అచ్చట అరుణమణి కిరణ ప్రసారములచేత ఇట్లు వత్స రాజు ప్రతాపము దెసలనాక్రమించెడి నని సూచించునదియుం బోలెను, వెండితీఁగలకు గ్రువ్వఁబడియున్న ముక్తాఫల సమూహముచేత అతనిమంత్రులబుద్ధి ప్రభావమున కాశ్చర్యపడి నవ్వుచున్నదియుంబోలెను, దీపించుచున్న యాబంగారపు సింహాసనమును ఆనందదుందుభులు మోగుచుండ రాజు తేఁగా పౌరులు హర్షించిరి. మంత్రులును రాజునకు జయము నిశ్చయ మని యూహించి యుత్సవముచేసిరి. ఆరంభమునుండి కలుగు కల్యా

ణము కార్యసిద్ధిని సూచించును గదా. అంతట నాకాశ మెల్ల జెండాల మెఱుములు మెఱయుచుండ రాజమేఘుఁడు అను జీవులపై సువర్ణవర్షము గురిసెను.

ఆదినము ఉత్సవములో జరుగఁగా మఱునాఁడు యౌగంధరాయణుఁడు వత్సరాజుతో అతని అభిప్రాయము తెలుఁగు వాఁడై 'దేవా, నీకులక్రమాగత మయిన యీ మహాసింహాసనము నీకునొరకినదిగదా. దీని నెక్కి యలంకరింపుము.' అనెను. 'నాముత్తాతలు లోకము నంతయు జయించి దీనిని ఎక్కినారు. నేనుమాత్రము జయింపక ఎక్కిన నాకు ఏమి కీర్తి? పృథు చక్రవర్తియే యలంకారముగాఁ గలిగిన యీసాగరాంత భూమండలమును జయించి నాపెద్దల వలె నీ యీరత్నసింహాసనమ్మును ఎక్కెదను.' అని యుత్తరము చెప్పి రాజు దాని నప్పుడు ఎక్కఁడాయెను. గొప్పవారికి అభిమానము వాస్తవముగదా. అందునకు సంతోషించి యౌగంధరాయణుఁడు రాజుతో 'మంచిది, రాజా, మొదట తూర్పుపై జయోద్యోగ మారంభింపుము.' అనెను. ఆమాటవిని రాజు ప్రస్తావవశముగా మంత్రిని ఉత్తరము మొద లయిన దిక్కు లుండఁగా రాజులు మొదట తూర్పుపై దాడి వెడలుదు రేల?' అని యడిగెను. అందునకు యౌగంధరాయణుఁ డిట్లు చెప్పసాగెను—'రాజా, కుబేరుని దిక్కు గొప్పదే అయినను మ్లేచ్ఛసంసర్గముచే దూషిత మయి యున్నది. సూర్యాద్యస్తమయ హేతు వగుటచేత పడమర కూడ ప్రశస్తము కాదు. రాక్షసాక్రాంతము యమనివాసము అగుటచేత దక్షిణముకూడ యోగ్యము కాదు. తూర్పున సూర్యుఁడు ఉదయించును, తూర్పును దేవేంద్రుఁడు ఏలు

చున్నాఁడు, గంగయు తూర్పునకే పాఱుచున్నది. ఇందుచేత తూర్పు శ్రేష్ఠమైనది. హిమవద్వింధ్య మధ్యదేశములలో కూడ వేనిలో గంగ ప్రవహించుచున్నదో అవి శ్రేష్ఠములు. కాఁబట్టి కల్యాణ కాంక్షులై రాజులు మొదట తూర్పునకే పోవుదురు, దేవనది పాఱునట్టిభూములయందే నివాసము గ్రహింపుదురు. నీపెద్దలు కూడ తూర్పు మొదలుగానే దిక్కులను జయించిరి. గంగాసమీపమందు హస్తినాపురములో నివసించిరి. శతానీకుఁడు కౌశాంబి రమ్యమనియు సామ్రాజ్యము పౌరుషాధీనము గాని దేశాధీనము గాదనియు ఇచ్చట నివసించినాఁడు' ఇట్లు పలికి యతఁడు విరమింపఁగానే రాజు పురుషకారమందలి గౌరవాతిశయముచేత నిట్లనియె:—'సత్యము! సామ్రాజ్యమునకు దేశము కారణముగాదు, సత్త్వవంతులకు స్వపౌరుషమే సంపత్కారణము సత్త్వవంతుఁడు ఒంటిగాఁడయినను ఆశ్రయహీనుఁ డయినను సిరిని పొందును'

అటు పిమ్మట యౌగంధరాయణుఁడు వత్సరాజుతో 'రాజా, నీకు దైవానుకూల్యము కలదు, పౌరుషమును గలదు, మేము కొంచెము నీతిమార్గమును నేర్చియున్నాము. కనుక ఆలోచించిన ప్రకారము త్వరగా దిగ్విజయముచేయుము' అనెను. మంత్రివరేణ్యుఁ డిట్లుపలుకఁగా వత్సరాజు 'అదంతయు సరియే! కాని, మేలునకు ఎప్పుడును విఘ్నము లనేకములు. కనుక తన్నివారణార్థ మయి సాంబమూర్తిని గూర్చి తపస్సు చేసెదను. శివప్రసాదము లేక మనోరథము లెట్లుసిద్ధించును?' అనెను. ఆమాట విని మంత్రులును రాముని సేతుబంధప్రయత్నమునకు కపీశ్వరులుం బోలె అతనితపః ప్రయత్నమునకు అం

గీకరించిరి. అంతట దేవేరులతోను మంత్రులతోను తపస్సులో నుండి మూఁడుదినము లుపవసించిన వత్సరాజునకు శివుఁడు స్వప్నములో ప్రత్యక్షమై యిట్లానతిచ్చెను. 'మెచ్చితిని, లెమ్ము నిర్విఘ్నముగా జయము పొందుదువు, నీకు త్వరలో సకల విద్యాధరాధీశ్వరుఁ డగుపుత్రుండు గలుగును' అంతట రాజు మేలుకొని సూర్యతేజస్సుచేత పాడ్యమిచంద్రుండు బోలె శివప్రసాదముచేత నీద దేఱినవాఁ డాయెను. తెల్లవాఱఁ గానే మంత్రులకును వ్రతోపవాసక్లాంతలైన కుసుమకోమల లకు దేవేరులకును ఆస్వప్నమును చెప్పి హర్షోత్సవము చేసెను. వీనులవిం దగున యీస్వప్నదర్శనముచేతనే తృప్తులైన యా రాణులకు ఆవినికి విభవానుభవమును ఘటించెడి మధుకాలమథ మాయెను. ఇట్లు వత్సరాజు తపస్సుచేత పూర్వులయొక్క మహిమను పొందినవాఁడాయెను. అతని భార్యలును పతివ్రతల యొక్క పావనకీర్తిని పొందిరి. మఱునాఁడు ఉత్సవ పరాధీనులై పౌరులు ఆనందించుచుండ రాజు పారణ చేసి కాఁగా యౌగంధరాయణుఁడు రాజుతో ఇట్లు పలికెను.

నీవు ధన్యుఁడవు. ఎందుచేత ననఁగా నీకు సాంబమూర్తి ప్రసన్నుఁ డయినాఁడు. ఇఁకను శత్రులను జయించి భుజార్జిత యయినలక్ష్మిని అనుభవింపుము లక్ష్మి స్వధర్మముచేఁ గలిగెనేని రాజులవంశములో స్థిరముగా నుండును. స్వధర్మార్జితములయిన సంపదలకు నాశము లేదుగదా. అట్లే నీపూర్వులు సంపాదించినధానము చిరకాలము భూమిలో పూడిపోయి నష్టమయ్యును నీకు దొరకినది.

౧౦ దిగ్విజయము.

ఈప్రకారము ధర్మార్జిత మైనసిరి సంతతియున్నవఱకును దాఁటి పోదు. కడమసిరి రాలెడు నీళ్లతుంపురులవలె నశ్వరము కనుక పురుషమాత్రుఁడు ధర్మముచేతనే ధన మార్జింపయత్నింపవలయును. రాజయిననో కేవలము అట్లే చేయవలయును; ఏలయనఁగా, రాజ్యవృక్షమునకు ధనమే మూలము. కనుక దేవా, కార్యసిద్ధికై మంత్రిమండలమును యథావిధిగా సమ్మానించి, ధర్మోత్తర మైన సిరిని పొందుటకై దిగ్విజయము చేయుము. నీ యిద్దఱు మామల సంబంధానుసంబంధముచేత పెక్కండ్రు రాజులు ఎదుర్కొనక నీతో చేరుదురు. కాశీరాజు బ్రహ్మదత్తుఁడు నీకు ఎప్పుడును శత్రువు. కనుక వానిని ముందుగా జయింపుము. అతఁడు ఓడఁగానే తూర్పు మొదలు వరుసగా సకలదిక్కులను జయించి పాండురాజుయొక్క తెల్లగలువవంటి యశస్సుకంటె ఎక్కువ యశస్సు సంపాదింపుము.

ఇట్లు మంత్రివరేణ్యుఁడు పలుకఁగా వత్సరాజు విజయోద్యుక్తుఁడై ప్రకృతులను పయనము గమ్మని యాజ్ఞాపించెను. తనతోఁగూడ వచ్చుచున్న బావమఱఁదిని గోపాలకుని వైదేహరాజ్య మిచ్చి సత్కరించెను. అట్లే తనతో దండును వెంటఁగొని వచ్చుచున్న పద్మావతీ సహోదరుని సింహవర్మను చేదిదేశమిచ్చి సమ్మానించెను. వర్షాకాలము మేఘములచేతనుం

బోలె సైన్యములచే దిక్కుల నాక్రమించు తన మిత్త్రుని భిల్ల రాజును పుళిందకునికూడ తోడురా బిలిపించెను. ఆమహా ప్రభువుయొక్క రాష్ట్రమం దంతటను ప్రయాణసంరంభమును, శత్రువుల హృదయమందు ఆకులత్వమును కలిగినవి.

యౌగంధరాయణుడు ముందుగా వారాణసికి చారులను బంపి బ్రహ్మదత్తునియొక్క చేష్టితములను పరిశీలింపించుచుండెను. అంతట మంచిదినము రాగా జయశకునము కాగా వత్సరాజు దాడివెడలి ముందుగా బ్రహ్మదత్తునిమీదికి పోయెను. పూచినయొంటిచెట్టు గలపర్వతమును గర్వితుడైన మృగేంద్రుండునుం బోలె ఎత్తినగొడుగు గలయుత్తుంగ విజయకుంజరము నెక్కినవాడై, వత్సరాజు, సిద్ధికాంతయొక్క దూతికయుం బోలె శరత్తు లోతు తగ్గిన యేళ్లచే సులువుగా నడవదగిన మార్గమును చూపుచు సమ్మోద మొసంగుచుండ, మహాఘోష గలసేనలచేత భూమిని నిండించుచు మేఘములు లేని యకాల వర్షం సంభ్రమమును కలిగించుచు ప్రయాణము నడచెను. ఆసమయమునందు సైన్యఘోష ప్రతిధ్వానములచేత చిందరవందర యైన దిగంగనలు అతడు వచ్చు ననుభయమును ఒకరొకరికి చెప్పుకొనుచున్న ట్లొప్పినవి. బంగారవు సన్నాహములచే సూర్యులవలె వెలుగుచు గుఱ్ఱములు నీరాజనహోమముచే సంతోషించిన యగ్ని తమవెంటవచ్చెనో యన తేజరిల్లుచుండెను. తెల్లనికర్ణచామరములును జాఱుచున్న గండసిందూరముచేత నెఱ్ఱనైన దానధారలును గలిగిన యుతని కరీంద్రులం

జూడఁగా ఆదాడికి భయపడిన భూధరేంద్రములు శరన్మేఘములతోను ఎఱ్ఱని ధాతుజలప్రవాహములతోను ఒప్పుచున్న తమకిల్లలను రాజుతోఁ గూడఁ బంపెనో యన నెసఁగుచుండెను. వత్సరాజు పరుల తేజఃప్రసరమును సహింపఁ డనియుం బోలె అతని సేనాపరాగము సూర్యుని క్రమ్మి అగపడకుండఁ జేసెను. రాణిగార్లిద్దఱును నూర్గములో అతనిని కొంచె మయిన ను పాయక నీతిగుణాకృష్టలైన కీర్తిజయలక్ష్ములుం బోలె అనుగమించుచుండిరి. అతనిసేన గాలికి ముందు వెనుకలకు కదలుచున్న జెండాలచేత శత్రువులకు ,ప్రణమిల్లుఁడు పాఱిపొండు' అని చెప్పుచున్నదో యన నొప్పుచుండెను.

ఇట్లు ఉదయనుఁడు భూమి క్రుంగు నను భయముచేత శేషుఁ డెత్తిన నిజఫణములో యన తెల్లదామరలు విరాజిల్లుచున్న దిగ్భాగములచే కనులపండు వనుభవించుచుఁ బయనము సాగించుచుండెను. ఈలోపల యౌగంధరాయణుని చారులు కాపాలికవేషము వైచికొని కాశికి పోయిరి. వారిలో మోసములలో గడిదేఱినయొకఁడు జ్ఞానివలె అభినయించుచు గురువాయెను. కడమవారు వానికి శిష్యులైరి. భిక్షాశియైన యామాయాగురువును శిష్యులు 'ఈ మా యాచార్యుఁడు త్రికాల జ్ఞానము గలవాఁడు' అని అక్కడక్కడ ప్రశంసించుచుండిరి. ఆ జ్ఞాని ప్రశ్నయడిగినవారికి ఇండ్లుకాలుట మొదలయిన యేయే భవిష్యద్వృత్తాంతములు చెప్పెనో దానిని దానిని రహస్యముగా ఆశిష్యులు ఆప్రకారమే నెఱవేర్చుచుండిరి. అట్లు అతని

మహిమ ప్రసిద్ధ మయినది. ఆమాయగురువు రాజప్రియుని నొక రాజపుత్త్రుని క్షుద్రసిద్ధులచేత రంజించి తనకు ఆసన్న వర్తినిగా గ్రహించెను వాని ముఖమున తన్ను బ్రహ్మదత్తుఁడు వత్సేశ్వరయుద్ధసంబద్ధములైన ప్రశ్నలను అడుగఁగా ఆద్వార మున ఆరాజుయొక్క యుద్ధరహస్యము సంతయు నెఱింగెను. అంతట బ్రహ్మదత్తునిమంత్రి యోగకరండకుఁ డనువాఁడు దాడి వచ్చుచున్న వత్సభూపాలునిదారిలో అనేకమాయలను కల్పిం చెను. ప్రతిదారిలోను విషాదిద్రవ్యప్రయోగము చేసి చెట్లను పూఁదీఁగలను నీళ్లను గడ్డిని ప్రాణాపాయకరముగా చేసి, విష కన్యలయిన సానులను అతని రాణువలో ప్రవేశపెట్టెను. రాత్రు లలో మిమలచేత చంపుటకై పురుషులను కూడ పంపెను. అది యెల్ల జ్ఞానివేషి యాచారుఁడు తెలిసికొని తత్క్షణమే తన సహాయులవలన యౌగంధరాయణునికి తెలియఁబఱిచెను. యౌగంధరాయణుఁడును అది యెల్ల నెఱిఁగి మార్గములో ఎల్లయెడల దూషితము లయి యున్న తృణ జలాదులను ప్రతి యోగములచే పరిశోధించెను. రాణువలోనికి క్రొత్తస్త్రీలను రానీఁగూడ దని యాజ్ఞాపించెను. రుమణ్వంతుఁడును తానును వెదకి ఆఘాతుకులను పట్టుకొని చంపించెను. దాని నెల్ల నెఱిఁగి మాయ లన్ని యుడిగి బ్రహ్మదత్తుఁడు సేనలచేత దిక్కులు పిక్కటిల్ల దాడి వచ్చుచున్న యావత్సేశ్వరుని జయింప వలవి గాదని తెలిసికొని మంత్రాలోచన చేసి ముందు దూతను పంపి పిమ్మట తాను స్వయముగానే వత్సరాజున కెదురువోయి

ప్రణతుఁ డాయెను. ప్రణతుఁడు కాఁగానే ఆవారాణసీపతిని వత్సరాజు ప్రీతితో సమ్మానించెను. శూరులు నమస్కార ప్రియులు గదా.

ఈ ప్రకారము అతఁడు జితుఁడు కాఁగానే వత్సరాజు తూర్పును శమింపఁజేయుచు, వాయువు చెట్లనుంబోలె, మత్తని రాజులను వంచుచు, కతిపులను పెకలించుచు, ప్రబలుఁడై, వంగ దేశా, జయభయముచే వణంకుచున్న ట్లున్న తూర్పుసముద్ర మునకు పోయి ఆ సముద్రపుటొడ్డున పాతాళమున శభయము యాచింప వచ్చిన నాగరాజో యన నొప్పు జయస్తంభమును నాటెను. కాళింగులు ఎదురువోయి ప్రణమిల్లి కప్పమీయఁగా ఆకీర్తిమంతునికీర్తి మహేంద్రాద్రి నెక్కినదాయెను. మహేంద్ర పరాభవముచేత భయపడినవై ప్రణమిల్ల వచ్చిన వింధ్యశిఖర ములో యన రాజులయేనుఁగులు వెంటరా, వత్సరాజు అడవిని జయించి దక్షిణదిక్కునకు తిరిగెను. అచ్చట పర్వతాశ్రితు లయిన శత్రువులను శరత్కాలము మేఘములనుంబోలె నిస్సార పాండురులనుగాను అపగర్జితులనుగాను చేసెను. సమ్మర్దముతో అతఁడు దాఁటుటచేత కావేరియు చోళరాజుయొక్క కీర్తియు ఏకకాలమందే కలుషములైనవి. అతఁడు మురళ దేశస్థుల తలల యౌన్నత్యమును మాత్రమే గాక చేతులతో వక్షస్సును బాదు కొనుచున్న వారికాంతల యౌన్నత్యమును కూడ సహింపఁ డాయెను. ఏడు పాయలుగా చీలిన గోదావరీ జలమును త్యాగి

నందుననే కాంబోలు ఆతని యేనుఁగులు ఆ జలమునకు మద వ్యాజముచేత ఏడుచోట్లనుండి కార్చినవి.

పిమ్మట వత్సరాజు రేవానదిని దాఁటి ఉజ్జయినికి పోఁగా చండమహాసేనుఁడు అతని కెదురు వచ్చి తోడుకొని పోయెను. అచట వత్సరాజు కొప్పులనుండి జాఱుచున్న విరులసరులచే ద్విగుణశోభ కలవైన మాళవస్త్రీల చూపులను గుఱి యాయెను. మామగారు చేసిన సత్కారములచేత అతఁడు తన కభీష్టము లైన స్వదేశభోగములనుకూడ మఱచి అచటనే సుఖ ముండెను. వాసవదత్తయు తన సౌఖ్యమునుగూడ ఒల్ల దో యన తండ్రి చెంత నెడఁబాయక బాలభావమును స్మరించు కొనుచు నుండెను. చండమహాసేనుఁడు వాసవదత్తా సమాగ మముచేత నెంతసంతసించెనో పద్మావతీసమాగమముచేత అంత సంతసించెను. కొన్నాళ్ళు విశ్రమించి వత్సరాజు ప్రీతుఁ డయి మామగార్లను సైన్యములును వెంట రా పడమటిదిక్కుపై దాడివెడలెను. అతని కత్తివాస్తవముగా ప్రతాపాగ్నియొక్క పొగ, కాదేని ఏల యట్లు లాటస్త్రీలనేత్రములను బాష్పపూర్ణ ములను చేయును. ఇతఁడు తన్ను సముద్రమును త్రచ్చుటకై పెకలించును అనుభయమునంబోలె మందరము అతని యేనుం గుల తాఁకున కంపిల్లుచుండెను. నిజముగా వత్సరాజు సూర్యా దులకంటె విలక్షణుఁ డైన యొక తేజస్వి; ఎట్లనఁగా ఇతఁడు

పడమటిని జయించి పడమట ఉత్కృష్టమయిన యుదయమును పొందెను.

పిమ్మట వత్సరాజు కుబేరతిలకయు అలకాసంగశంసినియు కైలాసహాససుభగయు నగునుత్తరదిశను అభిసరించెను. రాముడుం బోలె వత్సరాజు సింధు రాజును వశీకరించి హరిసైన్యములు వెంటరా రాక్షసులంబోలె మ్లేచ్ఛులను పరిమార్చెను. తురుష్కుల గుఱ్ఱపు సమూహములు కలిగిన సముద్రంపుఁ దరంగములువోలె అతని గజేంద్ర సంఘము లనెడు చెలియలికట్ట యడవులతో చీలి పోయినవి. శ్రీమంతుఁడా పురుషోత్తముఁడు గృహీతారికరుఁడై రాహువుంబోని పారసీకరాజు తలను ఖండించివైచెను. హూణహానికరుఁడైన యా తేనికీర్తి దిక్కుల నెల్ల మోగించి అపరగంగయో యన హిమాచలమందు వ్యాపించెను. భయస్తిమిత శత్రువైన యతని సేనల సింహనాదములకు ప్రతినాదము కేవలము గిరిగహ్వరములయందే ఉద్భవించుచుండెను. అప్పుడు కామరూపేశ్వరుఁడు కూడ ఛత్రశూన్య మయిన శిరస్సుతో నతనికి నమస్కరించి విచ్ఛాయత్వమును పొందుట ఆశ్చర్యముగాదు. కామరూపేశ్వరుఁడు వత్సరాజున కిచ్చిన యేనుఁగులం జూడఁగా జంగమశైలములను ఏనుఁగులనుగా మార్చి యిచ్చిన ట్లుండెను. అట్టి యా నాగములను కొని యతఁడు మరలి పోయెను.

ఈప్రకారము వత్సరాజు ససైన్యుఁడయి విజయముచేసి మగధరాజయిన పద్మావతీ జనకుని నగరము చేరెను. ఇద్దఱు దేవేరులతోను ఇటుఁడురాఁగా మగధరాజు రాత్రియందును వెన్నెలతోనుగూడిన చంద్రునిరాకకు మన్మథుఁడుంబోలె ఉత్సవము పొందినవాఁడాయెను. మొదట అజ్ఞాతవ్యక్తుఁగా తనయింట నుండినదియు ఇప్పుడు వ్యక్తముగా తనయింటికి వచ్చినదియు నైన వాసవదత్తాదేవిని ఆయన అధిక గౌరవమునకు ఆస్పదముగా భావించెను. జేతయయిన వత్సరాజు తన్ను పౌరులందఱితోను మగధరాజు గౌరవింపఁగా అనురాగాగతము లైన సమస్త జనచిత్తములచేతను అనుగతుఁడై నేల యీనిన యట్లు లెక్క లేని సేనలు వెంటఁ గొలుచుచు రాఁగా తన లావాణకమునకు పోయెను.

పిమ్మట లావాణకమునందు వత్సరాజు సేనావిశ్రాంతి కొఱకు ఏకాంతమున యౌగంధరాయణునితో ని ట్లనియె.—'మంత్రివర్యా, నీబుద్ధిప్రభావముచేత భూమియందలి సకలరాజులును ఉపాయపూర్వకముగా జితు లయినారు. వారెవరును మరల తిరుగఁబాటుచేయరు; వారాణసీపతి యొకఁడుమాత్రము చెడ్డతలంపు గలవాఁడు. అతఁడు మాత్రము వికృతిని పొందునని తలంచెదను. కుత్సితులను నమ్మవచ్చునా!' ఇట్లు వత్సేశ్వరుఁడు పలుకఁగా యౌగంధరాయణుఁడు ఉత్తరము చెప్పుచున్నాఁడు:—'రాజా! బ్రహ్మదత్తుఁడు ఇఁక వికృతుఁడుగా నేరఁడు. అతనిని పరాక్రమముచేత పట్టినారము. నీవు అతనిని మిగుల

గారవించితివి. తెలిసిగలవాఁ డెవఁడు మేలు చేయువానికి కీడు చేయును ?

'కనుక ఓ రాజేంద్రా, గెలిచియు మేలుచేయుచున్న నీకు బ్రహ్మదత్తుఁడు కీడు దలఁచెనేని నీచేతనే అతఁడు మడియును.' మంత్రివరేణ్యుఁ డిట్లు చెప్పఁగా, వత్సరాజు అతని మాటకు సంతోషించి లేచి దినకృత్యములను నిర్వర్తించెను. సంపన్నసర్వదిగ్విజయుఁడై కృతార్థుఁడయిన వత్సరాజు మఱునాఁడు లావాణకమునుండి తన రాజధాని కౌశాంబికి బయలువెడలెను. పరివారసమేతుఁడై క్రమముగా జెండాలనెడు భుజలతల నెత్తి కౌతుకముచే నర్తించుచున్నట్లున్న నిజనగరిం జేరి పౌరసుందరీ నేత్రోత్పలవనమందు ప్రతిపదంబునను ప్రవాతారంభవిభ్రమమును నెఱపుచు పురప్రవేశముచేసి చారణోద్గీయమానుఁడును వందిమాగధస్తూయమానుఁడును భూపాలప్రణమ్యమానుఁడును అగుచు తన మందిరము ప్రవేశించెను. పిమ్మట సమ్ములయిన సకలరాజులయందును తనశాసనమును నిలిపి పూర్వము నిధానాధిగతమును కులోచితమును అయిన యాసింహాసనమును జయపూర్వకముగా అధిరోహించెను. ఆసమయమందు మంగళవాద్య తార ధీర నాద ప్రతినాదములు అతని మంత్రి ముఖ్యులచేత తోషితులయిన లోకపాలురుచేసిన సాధువాదములో యన ఎల్ల దిక్కులను మ్రోఁగుచుండెను. వత్సరాజు వీతశోభుఁడై భూమండలజయలబ్ధమయిన నానావిధధనమును బ్రాహ్మణులకు ఇచ్చి రాజమండలమును తనమంత్రులను

ఉత్సవములచే తుష్టులను జేసెను. అప్పుడు నరేంద్రుఁడు క్షేత్రములయందు అనుగుణముగా వర్షించుచుండఁగా ధ్వనద్ఘనమృదంగ నినాదితమైన యాపురియందు ఇఁక బహుధాన్యఫలము కలుగునని సంభావించి జను లందఱు అధికవ్యయముతో విశేషోత్సవములు చేసిరి.

ఈప్రకారము పుడమిని జయించి కృతార్థుఁడై వత్సరాజు యౌగంధరాయణ రుమణ్వ త్తులయందు రాజ్యభారమును మోపి వాసవదత్తా పద్మావతులతో యథేష్టముగా సుఖ ముండెను. కీర్తిశ్రీలకుం బోలె ఆవాసవదత్తా పద్మావతులకు మధ్యగతుఁడై వరచారణగీయమానుఁడై వత్సరాజు తన యశస్సువోలె తెల్లని చంద్రోదయమును సేవించుచు తన శత్రువుల ప్రతాపమునుం బోలె మద్యమును మాటిమాటికి త్రాగుచు నుండెను.

౧౧- రవాహనదత్తజననము.



అనంతరము ఆ యుదయనమహారాజు తాను జయించిన భూమి నంతయు కౌశాంబియే నిజరాజధానిగా ఏకచ్ఛత్త్రముగా భోగించుచుండెను. యౌగంధరాయణ రుమణ్వంతులమీఁద రాజ్యభారము నంతయు వదలి కృతార్థుఁడై వసంతకసహాయుఁడై విహారైకపరాయణుఁడై యుండెను. తాను స్వయముగా వీణవాయించుచును వాసవదత్తాపద్మావతీదేవులతోఁ గూడి సదా సంగీతకము సేయుచుండెను. దేవేరుల కాకలీగీతములకును అతని వీణానాదములకును భేదమే లేక యుండఁగా వాదనయందలి యంగుళీచలనముమాత్రము భేదము సూచించుచుండెను. తన కీర్తిచేతనుం బోలె వెన్నెలచేత తెల్లనైన మేడతుదయందు అతఁడు ధారావిగళితమయిన మద్యమును శత్రువుల మదమునుంబోలె పానము సేయుచుండెను. పరిచారిక లతని కేకాంతమందు బంగారుగిండ్లతో రాజ్యాభిషేకజలమునుం బోలె రాగోజ్జ్వలమయినమధువును అందిచ్చిరి. ఆరక్తసురసస్వచ్ఛమును అంతఃస్ఫురితతన్ముఖంబును అగు నాసవమును ఉదయనుఁడు వాసవదత్తాపద్మావతుల నడుమ తన చిత్తమునుంబోలె నిడెను. ఈర్ష్యారోషములు లేకపోయినను బొమముడియు రాగమును గల రాణిగార్ల నెమ్మోములను ఎంత చూచినను అతని కంటికి తనివి తీఱదాయెను. మధువు

తోడి పెక్కు స్ఫటికచషకములు గల యతని పానభూమి బాలాతపారక్తపుండరీక యగు పద్మినియుం బోలె ప్రకాశించు చుండెను.

అప్పుడప్పుడు రాజు వేటకాండ్రం గూడి ఆకుంబచ్చ చొక్కా తొడిగి సబాణాసనుండై తిన్నెపోలిన మృగకానన మున వేటాడుచుండెను. దట్టంపుం గరములతో చీకటిముత్త ములను మరిచిపోలి కూల్చునట్లు పంకకలుషములైన వరాహ నివహములను శరములతో కూల్చుచుండెను. అతండు వడిగా వచ్చుచుండంగా బెదరి దాటిపోవుచున్న కృష్ణసారములు పూర్వము అభిభూతలయిన దిక్కుల కటాక్షములో యన నొప్పుచుండెను. అతని కోలలం గూలిన వనమహిషముల నెత్తుట జొత్తిల్లు పుడమి వానికొమ్ముల యప్పళింపు తప్పినవనుకృతజ్ఞత చేత నతనిం గొలువవచ్చిన యడవితమ్మియో యన నెసంగుచుం డెను. అతండు సింగముల తెఱచిననోళ్ల నీటియలంగ్రువ్వ వాని ప్రాణము వెడలినను గర్జనలు హృదయదేశంబున నడరుటం గని సంతసిల్లెను. అతని యాయుధములచేతనే వేటస్వారస్య మెల్ల నెఱవేఱుట చేత ఆవనములో అతని మార్గములలో కుక్కలు గోతులు వలలును మృగయాచారమాత్రమై యుండెను.

నారదాగమనము.

ఈ ప్రకారము కేవలసుఖపరాయణుండై యున్న వత్స రాజునకు ఒకనాడు దివి కలంకాద మహాముని నారదముని తేజస్వి

జాతిస్నేహముచే వచ్చిన శేవెలుంగోయన నిజదేహప్రభారచిత మండలుండై వచ్చి దర్శనమిచ్చెను. రాజు వినయముతో సత్కరించెను. ముని ప్రీతుడై క్షణ మాలోచించి యిట్లనియె:— వత్సరాజా! సంగ్రహముగా నొకవిషయమును చెప్పెదను వినుము. వేట యనునది రాజుల కొకదోషము. ఎందఱో దీని చేత మృగములుం బోలె క్షయించినారు. ఘోరనాదయు ఆమిషైకాసక్తయు రూక్షధూమోర్ధ్వమూర్ధజయు కుంతదంతయునై రక్కసింబోలు మృగయ శుభము నెట్లుకలిగించును? కనుక వ్యర్థాయాస మగువేటనుమానుము. ఇందువలన మృగమునకు వేటకానికి వానివాహనమునకు త్రయమునకును ప్రాణాపాయము సమానము. నీవు కల్యాణపాత్రమవు, నీ పూర్వులను బట్టి నాకు ప్రియుడవు. నీకు కామాంశమునం బుత్రుడు జన్మించును. ఆవిషయమునువినుము. పూర్వము మన్మథునికి దేహము నిమ్మని రతి అర్చించి స్తుతించి సంతోషపెట్టగా శివుడు ఏకాంతమందు సంక్షేపముగా 'రతీ, ఈపార్వతి నిజాంశమున భూమి నవతరించి పుత్రార్థిని యై నన్నారాధించి కాముని పుత్రునిగాం బడయును.' అని వర మిచ్చెను. ఆ ప్రకారమే గౌరి చండమహాసేనునికి వాసవదత్త యను పేర కూతురై పుట్టి నీకు పట్టపుదేవి యయినది. ఈమె శంభు నారాధించి కాముని పుత్రునిగాం గనం బోవుచున్నది. అతడు సర్వవిద్యాధరుల కును చక్రవర్తి కాగలడు.—ఇట్లు నారదముని చెప్పగా సంతోషించి వత్సరాజు పుడమి సంతయు ఆయనకు అర్పితము

చేసెను. నారదముని దానిని మరల రాజునకే ఇచ్చి అంత ర్హితుఁ డాయెను.

పిం గ ళి క.

అంత వత్సరాజు సుతేచ్ఛ గల దైన వాసవదత్తతోనే ఆతలంపుతోనే ఆదినమును గడపెను. మఱునాఁడు ఆస్థాన గతుఁ డైన వత్సరాజుమోల్ల ప్రతీహారుఁడు నిత్యాచారము ప్రకారము ప్రవర పలికి 'మహారాజ, ఏలినవారిదర్శనమును గోరి ఒక బ్రాహ్మణి యిద్దఱుశిశువులతోఁ గూడ ద్వారమందు కనుపెట్టి యున్నది.' అని విన్నవించెను. ప్రభువు ఆమె ప్రవేశ మున కనుజ్ఞ యిచ్చెను. తోమపాండుధూసర యాబ్రాహ్మణి, మానముచేతనుం బోలె శిథిల మయిన వస్త్రముచేతఁ గూడ చాలవఱకు వదలఁబడినదై, ఇద్దఱుబాలకులను దుఃఖదైన్యావ తారములనుం బోలె ఎత్తుకొని వచ్చి కృతోచితప్రణామయై రాజున కిట్లు విన్నవించుకొనెను:—'రాజా, నేను బ్రాహ్మణిని, కులీనురాలను, ఇట్టి దారిద్రమునకు పా లయితిని. నాకు కర్మవశమున ఈ యిద్దఱుపుత్త్రులు కలిగినారు. నాకు అన్నము లేమిని వీరికి పాలు లేవు. అందుచేత శరణాగతవత్సలుఁడ వైన నీయొద్దకు వచ్చితిని. అటుపయి నీచిత్తము.' రాజు కనికరించి ఆమెను వాసవదత్తకు అప్పగింపు మని ప్రతీహారుని కాజ్ఞ చేసెను. అంత నామెను ప్రతీహారుఁడు ఆమెయొక్క పుణ్య కర్మయుం బోలె ముందు నడచి వాసవదత్తాదేవియొద్దకుఁ గొనిపోయెను. రాజు పంపినాఁ డని ప్రతీహారునివలన నెఱిఁగి

ఆమెను వాసవదత్త విశేషమైన శ్రద్ధతో ఆదరించెను. కవల పిల్లలు గల యీమెను చూచి వాసవదత్త 'అహో? ఏమి బ్రహ్మయొక్క కౌటిల్యము! ఓహో! వస్తువుపై మత్సరము! అవస్తువుపై యనురాగము! నాకిప్పటికిని ఒకఁడయినను పుట్ట లేదు. ఈమెకు ఇద్దఱు కలిగినారు.' అని తలపోసి తాను స్నానము చేయఁబోవునదై బ్రాహ్మణికిని స్నానాదికము జరుప చేటికల నియమించెను. స్నానముచేయించి మంచివస్త్ర మిచ్చి మంచియోగిర మొసంగఁగా ఆరగించి బ్రాహ్మణి జలసిక్తయగు తప్తభువియుం బోలె సూఱడిల్లెను.

వాసవదత్తాదేవి ఆదరముతో ఇట్లు చింతించెను. 'ఈ బ్రాహ్మణి గొప్పకులముది, స్వశీల ప్రస్తావమును వాక్ప్రౌఢియు ఈమెయౌదార్యమును తెలుపుచున్నవి. అందుచేతనే రాజసభా ప్రవేశమునకు ప్రావీణ్యము గలిగినది' ఇట్లు తలంచి వాసవదత్త మరల ఆబ్రాహ్మణిని 'నీభర్త ఎవరు? నీవృత్తాంత మేమి? చెప్పుము.' అని యడిగెను. బ్రాహ్మణి యిటులు వక్కాణించెను:—

దేవీ, మాళవదేశములో అగ్నిదత్తుఁ డని బ్రాహ్మణుఁ డుండెను. ఆయన శ్రీసరస్వతుల యిల్లు, త్యాగి. ఆయనకు తగిన కుమారులు ఇద్దఱు కలిగిరి. పెద్దవాఁడు శంకరదత్తుఁడు, చిన్న వాఁడు శాంతికరుఁడు. ఓకీర్తిమంతురాలా, వారిలో శాంతి కరుఁడు ఆకస్మికముగా బాల్యమందే విద్యార్థియై ఎక్కడికో

దేశాంతరము పోయినాఁడు. అతనియన్న నన్ను పెండ్లి యా డెను. నాతండ్రి యజ్ఞములు చేసినవాఁడు, సంపన్నుఁడు. ఆయన పేరు యజ్ఞదత్తుఁడు. కాలక్రమమున నామామ అగ్నిదత్తుఁడు లోకాంతరగతుఁడై, నాయత్తసహగమనముచేయఁగా, నాపెని మిటి గర్భిణినిగా నున్న నన్ను విడనాడి తీర్థయాత్రోద్దేశమున పోయి సరస్వతీతీరమందు శోకాంధుఁడై దేహమునుత్యజించెను. అతని సహాయాయులు వచ్చి యీవృత్తాంతమును చెప్పఁగా నేను అనుగమనప్రయత్నము చేసితిని, కాని గర్భిణి నగుటచేత బంధువులు నన్ను ఆటంకపఱిచిరి. నాదుఃఖము ఆఱకయే యుం డఁగా బందిపోటుదొంగలు వచ్చి మాయింటిని మాత్రమే గాక యగ్రహారము నెల్ల దోఁచుకొనిరి. అంతట నేను ఇద్దఱు ముగ్గురు బ్రాహ్మణస్త్రీలను వెంటఁగొని శీలనాశ భయముచే కొంచెము వస్త్రములు తీసికొని వలసపోయితిని. దేశభంగము కలిగినందున వారితోఁ గూడ చాలదూరముపోయి కఠినకర్మలచే జీవించుచు మాసమాత్ర ముంటిని. అంతట నచ్చట లోకుల వలన వత్సరాజు అనాథరక్షకుఁ డని విని ఆముగ్గురు బ్రాహ్మణ స్త్రీలతోను శీలమే దారిబత్తెము గా ఇక్కడికివచ్చితిని. వచ్చిన వెంటనే ఆముగ్గురును నాకు సహాయులై యుండఁగా ఈకవలపిల్ల లను కంటిని. శోకము, విదేశము, దారిద్ర్యము, అహో! నాకు బ్రహ్మదేవుఁడు ఆపదలద్వారమును తెఱచినాఁడు. అంత ఈ బాలకులను పెంచుటకు నాకు గతిలేమి నాలో చించుకొని స్త్రీభూషణ మయిన లజ్జను వదలి ఆస్థానము

చొచ్చి వత్సేశుని యాచించితిని. ఆపదఁగో నున్న కసిగం
దులతోడి తల్లికష్టమును ఎవరు చూడనోపుదురు! అతని
యాజ్ఞచేత నీపాదమూలము చేరితిని. నాకష్టములు ద్వారము
నుండి తిరుగఁగొట్టఁబడినవియుంబోలె తీఱినవి. ఇది నావృత్తాం
తము. నా పేరు పింగళిక. బాల్యము మొదలు అగ్నిహోత్ర
ధూమములచేత నాకన్నులు పచ్చఁబాఱినందున నాకీపేరుగలిగి
నది. నా మఱఁది శాంతికరుఁడు దేశాంతరము పోయినవాఁడు
ఏదేశములో నున్నాఁడో ఇప్పటికి తెలియలేదు.

ఇట్లు పింగళిక నిజవృత్తాంతమును చెప్పఁగా ఆమెను
కులీననుగా నెఱింగి వాసవదత్త ఆలోచించి ప్రీతితో 'అమ్మా,
ఇక్కడ శాంతికరుఁడని మాపురోహితుఁ డున్నాఁడు. అతఁడు
నీమఱఁది కాఁబోలును' అని యుత్సుకురాలైన యాబ్రాహ్మణి
తోఁ జెప్పి ఆరాత్రి గడపి తెల్లవాఱఁగానే శాంతికరుని పిలిపించి
అతని వంశక్రమము నడిగెను. అతఁడు చెప్పఁగా నిశ్చయము
గలిగి; అతనికి 'ఇదిగో నీవదినె' యని పింగళికను చూపెను.
అతఁడును ఆమెను ఆనవాలు పట్టి బంధునాశము నెఱింగి
ఇంటికి తీసికొనిపోయెను. అచట తల్లిదండ్రుల మరణమునకు
వగచి, అన్నకును దుఃఖించి, ఆమెను ఓదార్చెను. వాసవదత్తా
దేవియు పింగళికయొక్క యాయిరువురు కుమారులను తనకుఁ
బుట్టఁబోవు చక్రవర్తికి పురోహితులనుగా ఏర్పఱిచి, అందు
పెద్దవానికి శాంతిసోముఁ డనియు, రెండవవానికి వైశ్వానరుఁ
డనియు పేరులు పెట్టి, వారికి బహుసంపదల నొసంగెను. అంధు

లనుం బోలె జనులను స్వకర్మలే ముందు పోవుచు ఫలభూమికి నడపును, పౌరుషము నిమిత్తమాత్రము; అట్లే ఆ శిశువులు ఇరువురును వారితల్లియు ఆశాంతికరుఁడును అందఱును అచట ఐశ్వర్యవంతులై కలసికొనిరి.

ఇట్లు కాలము గడచుచుండఁగా నొకనాఁడు అయిదు గురుపిల్లలతో కుమ్మరది వాసవదత్తామందిరమునకు మూఁకుడు లు తెచ్చినది. వాసవదత్త దానింగని ప్రక్కనున్న పింగళికతో 'సఖి, చూడు, దీనికి అయిదుగురు కుమారులు. నాకు ఒక్కఁ డైనను లేఁడు. ఇట్టిదికూడ పుణ్యములకు పాత్రము, నాబోఁటిది కాదు.' అనెను. అంతట పింగళికమ్మ 'దేవీ, ఈసంతతి పాప సంపూర్ణము, ఇట్టిది దరిద్రులకే దుఃఖము కొరకే విస్తారముగా కలుగును. మీబోంట్లకు కలుగువాఁడు ఉత్తముఁడుగా నుండు ను. కనుక చింతింపకు. త్వరగానే నీవు తగిన కుమారునిం బడ యుదువు.' అని పలికెను.

శివునివరము.

ఇట్లు పింగళిక చెప్పినను వాసవదత్త పుత్త్రజన్మముకై ఉత్సుకురాలై ఆచింతతో నిండి యుండెను. ఆసమయములో వత్సరాజు వచ్చి అభిప్రాయ మెఱిఁగి దేవేరితో 'నీకు గిరిశా రాధనచేత కుమారుఁడు గలుగు నని నారదులవారు చెప్పి యున్నారు. కనుక దేవీ, వరదుని శివుని అవశ్యము ఆరాధింపు దము.' అనెను. ఆమెయు వ్రతమునకు నిశ్చయము చేసికొనెను.

ఆమె వ్రత మారంభింపఁగానే రాజు కూడ మంత్రులతోను సర్వాంతఃపురముతోను శంకరారాధనవ్రతమును సలిపెను. ఆదంపతులు మూఁడుదినము లుపవసింపఁగానే దేవుఁడు అనుగ్రహించి స్వప్నమందు ప్రత్యక్షమై స్వయముగా 'లెండి, మీకు కామాంశమున కుమారుఁడు కలిగి నాప్రసాదముచేత విద్యాధరులకు నాథుఁ డగును.' అని వర మిచ్చెను. ఇట్లు వర మిచ్చి చంద్రశేఖరుఁడు అంతర్ధానము నొందఁగా మేలుకొని యాదంపతులు విశేష మయిన సంతోషమును పొందిరి. తెల్లవాఱఁగానే లేచి ప్రకృతుల కందఱకును ఆ వృత్తాంతామృతమును శ్రోత్రపేయముగా వర్ణించి బంధుభృత్య సమేతముగా ఉత్సవపూర్వకముగా వ్రతపారణ చేసిరి. కొన్ని దినములకు పిమ్మట ఆమెకు స్వప్నములో జటాధరుఁ డైన యొక మహాపురుషుఁడు పండొకటి ఇచ్చి పోయెను. ఆమె ఆ స్వప్నమును రాజునకు తెలుపఁగా ఆతఁడు సంతోషించెను. మంత్రు లభినందించిరి. రాజు ఫలవ్యాజమున సుతునే చంద్రశేఖరుఁ డిచ్చె నని తలఁచి తన కోరిక త్వరలోనే సఫల మగునని ఎదురు సూచుచుండెను.

వాసవదత్తా గర్భదోహదము.

తరువాత వత్సరాజహృదయోత్సవముగా వాసవదత్తాదేవికి కామాంశావతారముచే నుజ్జ్వల మయిన గర్భము కలిగెను. చంచలనేత్రమయి పాలిన దైన యామె ముఖము గర్భమందలి కామునిమీఁది ప్రేమచే వచ్చిన చంద్రుఁడో యన నొప్పుచుండెను. ఆమె కూర్చున్న మణిమంచమున ఇరుపార్శ్వ

ములయందును ఆమెయొక్క ప్రతిబింబములు ఆమెకడుపులోని కాముని మీఁది యనురాగముచే వచ్చిన తద్భార్యలు రతిప్రీతులో యన నొప్పుచుండెను. గర్భస్థ భవిష్యద్విద్యాధరచక్రవర్తి సేవార్థము ఇష్టదలై మూర్తి దాల్చి వచ్చిన విద్యలుంబోలె ఆమెను సఖులు ఎప్పుడును సేవించుచుండిరి. భవిష్యత్కాలమున ఆమె కుమారుఁడు తమ్ము ఆక్రమించు నని వడంకుచు రత్నరాసులను కానుక పెట్టి సేవించుచున్న సముద్రములో యన నొప్పుచున్న స్వచ్ఛస్ఫురితసచ్ఛాయమణికుట్టిమములచే నెలుఁగుచున్న మందిరమందు ఆమె ప్రకాశించుచుండెను. విమానమందలి యామె ప్రతిబింబము ఆకాశమున ప్రణమిల్లుటకై వచ్చిన విద్యాధరశ్రీయో యన విరాజిల్లుచుండెను. ఆమె ప్రస్తావప్రాప్తములను మంత్రసాధనసంబద్ధములయిన యుపాసకుల కథలను వినఁ గోరుచుండెడు. తానాకాశచారిణి నైనట్లును, అట్టి తన్ను విద్యాధరవరారోహలు సరసముగా పాడుచు సేవించినట్లును, స్వప్నములు కనుచుండెను. మేలుకొన్న పిమ్మటఁ గూడ ఆమెకు ఆకాశమున క్రీడింపను అటనుండి నేలను చూడను గోరిక బల మాయెను. ఆకోరికను యౌగంధరాయణుఁడు యంత్ర మంత్రేంద్రజాలాది ప్రయోగములచేత సాధించుచుండెను. పౌరాంగనలు తప్ప లెత్తి ఆశ్చర్యపడుచు చూచుచుండఁగా ఆమె ఆ యా యుపాయములచేత ఆకాశమందు విహరించుచుండెను.

పిమ్మట ఏకాంతమందు మంత్రిసహితుఁడై యున్న వత్స రాజుతో వాసవదత్త ఇట్లనియె:—"ఆర్యపుత్త్రా, ఈగర్భమయి నది మొదలు నాకు తద్రక్షణచింత బలమై యున్నది. కడచిన రాత్రి ఆచింతతోనే నిద్రించిన నాకుస్వప్నములో ఒకదివ్యపురు షుఁడు, ఒడ లెల్ల తెల్లనిభస్మమును, సౌదలను చంద్రకళయు ఎఱ్ఱనిజడలును, చేత శూలమును కలవాఁడు అగపడి దయతో ని ట్లనియె.—'పుత్త్రీ, ఈగర్భము విషయమై నీవు చింతింపకు. నేను దీనిని రక్షించెదను, నేనే గదా దీనిని నీ కిచ్చితిని. మఱి నీకు నమ్మకముకై ఒక నిదర్శనము తెలిపెదను. రేపు ఒక తె తనపతిని నేరమి మోపి లాగుకొని వచ్చి మీయెదుట పిర్యాదు విన్నపము చేసికొనును. ఆమె దుశ్శీల, తనబంధువుల యాసరా చేత పతిని చంపింపఁదలఁచి అతనిమీఁద సమస్తమును అబద్ధమే చెప్పును. ఆసాధువును ఆదుర్మార్గురాలినుండి విడిపింపు మని నీవు ముందుగా నీభర్తతో చెప్పుము.' ఇట్లు పలికి మహాపురు షుఁడు అంతర్ధానము పొందఁగానే నేను మేలుకొంటిని; అంతట తెల్లవాఱినది." ఆమె యిట్లు చెప్పఁగానే అందఱు ఆశ్చర్య పడి దానిని ఈశ్వరానుగ్రహముగా వివరించుచు ఆనిదర్శన మును ఎదురు సూచుచుండిరి.

అత్క్షణమే ఆర్తానుకంపి యైనవత్సరాజునొద్దకు ద్వార పాలప్రముఖుఁడు వచ్చి 'దేవా, ఒకస్త్రీ బాంధవసంవృత యై అయిదుగురు పుత్త్రులను వెంటఁ బెట్టుకొని, వివశుని తన భర్తను లాగుకొని వచ్చియున్నది.' అని తెలుపుడు చేసెను.

ఆమాట విని రాజు దేవికల తార్కాణ అయినందులకు ఆశ్చర్య
పడి వారిని లోపలికి రప్పించెను. స్వప్నము అట్లు తార్కాణ
పడఁగా ఆ నమ్మకముచేత తనకు మంచి పుత్త్రుఁడు గలుగు నని
నమ్మి వాసవదత్తయు వారు వచ్చినందులకు సంతోషించెను
అంత నాస్త్రీ అందఱును ద్వారమువైపు కౌతుకముతో
చూచుచుండఁగా భర్తతోఁ గూడ వచ్చెను. ఆమె వచ్చి
దేవీసమేతుఁడై యున్న వత్సరాజుతో దైన్యము నటించుచు
"ఈయన నాభర్తయయ్యా, నిరపరాధకు నాకు అన్నవస్త్రము
లియ్యఁడు.' అని విన్నపము చేసికొనెను. ఆ స్త్రీ చెప్పఁగా
దానిభర్త 'దేవరా, దీనిమాట లబద్ధము. ఇది తన బంధువు
లతోఁ చేరి నన్ను చంపఁదలఁచి యున్నది. దీనికి నేను మొదటనే
సంవత్సరమునకు సరిపడినది ఇచ్చియున్నాను, దీనిబంధువులే
ఇతరులు తటస్థులు సాక్షులు.' అని విన్నవించెను. అంతట రాజు
'దేవి కలలో శూలపాణియే సాక్ష్యము చెప్పియున్నాఁడు. ఈ
విషయములో వేఱే సాక్ష్యమేల? ఈ స్త్రీని దీనిబంధువులను
శిరశ్ఛేదము చేయవలసినది.' అని యాజ్ఞాపించెను. అంతట
యౌగంధరాయణుఁడు 'దేవా, అయినను, సాక్షివిమర్శమీఁద
తీర్పు చేయుట యుచితము. లోకులు ఈస్వప్నవృత్తాంతమును
ఎఱుఁగ నందున నమ్మరు' అనెను అంతట రాజు సాక్షులను పిలి
పించి యడుగఁగా వారును ఆస్త్రీమాట లబద్ధ మని సాక్ష్యము
చెప్పిరి. అంతట రాజు నిశ్చయముగా భర్తకు ద్రోహ మెంచిన
యాస్త్రీని దానిపుత్త్రులను దానిబంధువులను దేశము వెడలఁ

గొట్టించి ఆసాధువును కనికరించి వేఱే వివాహము చేసికొనుటకు చాలినంత ధనమిచ్చి పంపెను. 'దుర్దశ యను గోతిలోపడి ఆకులుఁడైన పురుషుని బ్రదికియున్నవానినే దుష్టభార్య కాకివలె పీఁకుకొని తినును. స్నేహముకలది మంచి కులముది గొప్ప మనస్సుగలది తాపమును హరించునదియు అగు భార్య దారిలోని చెట్టునీడవలె ఎవనికో ఒకనికి పుణ్యముచేత దొరకును.' ఇట్లని ఆప్రస్తావమున పలుకుచున్న వత్సరాజుతో ప్రక్కనున్న కథాకుశలుఁడు వసంతకుఁడు అనియె:— దేవా, స్నేహముగాని విరోధముగాని మనుష్యులకు పూర్వజన్మకర్మానుసారముగా గలుగును.

మంత్రికుమారుల జననము.

గర్భిణి యైనవాసవదత్తా దేవియొక్క ముఖమును తనివి తీఱక చూచుచు ఇట్లు సుఖముగా వత్సరాజు కాలము గడుపుచుండఁగా మంత్రుల కందఱకును శుభలక్షణులు కొమరులు గలిగిరి. తొలుత యౌగంధరాయణునికి మరుభూతియు, పిమ్మట రుమణ్వంతునికి హరిశిఖుఁడును, అటుపిమ్మట వసంతకునికి తపంతకుఁడును, ఆపిమ్మట ఇత్యకుఁ డను నపరనామము గల ప్రతీహారాధికారికి నిత్యోదితుఁ డనువానికి గోముఖుఁడును జన్మించిరి. ఆమహోత్సవమం దశరీరవాణి 'వత్సరాజునకు పుట్టఁగలచక్రవర్తికి శత్రువంశావమర్దకునికి వీరు మంత్రులు కాఁగలరు' అని ఆకాశమునుండి పలికెను.

నరవాహనదత్త జననము.

తరువాత కొన్ని దినములు గడువఁగా వాసవదత్తా దేవియు ప్రౌఢులయి పుత్రవంతురాండ్రు చిత్రముగా అలంకరించి నదియు, గవాక్షులలో రక్షార్థ ముంచిన ఖడ్గేషును పొయ్యియుఁ గలదియు నగుపురుటిల్లు సాగ్చెను. అందు గన్నదీపప్రభలప్రతిబింబములు గలవై చుట్టు నున్న యాయుధములు గర్భగతా సమర్థ మయిన తేజస్సును మంటఁ బెట్టుచున్నవో యన నొప్పుచుండెను. పురుటిల్లు మాంత్రికుల మంత్రతంత్రములచేఁ రక్షితమై పాపమునకజయ్యమై మాతృగణము యొక్క దుర్గమో యన నొప్పుచుండెను. అందు వాసవదత్త యథాకాలముగా, చంద్రుని దివియుంబోలె, కాంతదర్శనుని అమృతద్యుతిని కుమారుని కనెను. అతని పుట్టుకచే ఆమందిరము మాత్రమే గాక నిశ్శోకతామసమయిన తల్లి మనస్సు కూడ వెలుఁగొందుచుండెను. అంతఃపురవాసు లెల్ల హర్షకోలాహలములో నుండఁగా వత్సరాజు ఆంతరంగ పురుషునివలన పుత్రజన్మమును వినెను. అతనికి వత్సరాజు ఆ ప్రియుని వేదనమునకు బహుమానముగా తన రాజ్యము నియ్యమి అనౌచిత్యభయముచేతనేగాని లోభము చేతఁగాదు. రాజు ఔత్సుక్యముతో అంతిపురికి వచ్చి చిరకాలమునకు ఫలితమనోరథుఁడై కుమారుని చూచెను. కెమ్మావి రేకును ఊర్ణారేఖాకింజల్కములును గలిగి సామ్రాజ్యశ్రీచేతి కెందమ్మిరేమో యననొప్పు నమ్మొగంబును, పరరాజశ్రీలచే భీతిచే ముందే వదలఁబడిన తమలాంఛనములుంబోని ఛత్త్ర

చామరరేఖతోడి కోమలపదయుగళమును గల యాసుతుని చూచి మహీపతి ఆనందబాష్పవ్యాజముచేత సుతస్నేహమును స్రవించుచుండ, యౌగంధరాయణాదులును సంతోషపరవశు లై యుండఁ ఆసమయమున ఆకాశ వాణి యిట్లు, పలికెను:—
'ఓయి వత్సరాజా, కామదేవుఁడు నీకు కుమారుఁడుగా అవత రించినాఁడు. ఇతనిపేరు ఇచట నరవాహనదత్తుఁడు. ఇతఁడు త్వరలో సర్వవిద్యాధరరాజులకును చక్రవర్తియై ఒకదివ్య కల్పము అతంద్రితగతిని ఏలుచుండును.' ఇట్లు పలికి వాణి విర మింపఁగానే ఆకాశమునుండి పుష్పవర్షములు గురిసెను, దుందు భులు మ్రోఁగెను.

దేవతలయొక్క యీహర్షసూచనచేత వత్సరాజు అధికాదరముతో పుత్త్రోత్సవము సలిపెను. ఆరాజమందిర మందు వాయింపఁబడిన తూర్యనాదములు విద్యాధరులకు రాజ జన్మమును చెప్పుటకుంబోలె ఆకాశమున వ్యాపించుచుండెను. మేడలకొనల నెత్తిన యెఱ్ఱజెండాలు గాలికి కదలుచున్నవై ఉత్సవముగో నొకదానిపై నొకటి సిందూరంపుబుక్కా చల్లు కొను చున్నట్లుండెను. ఎల్లయెడల నృత్యముసేయుచున్న వారాంగనలు కామదేవుఁడు సాంగుఁడైనసంతోషముచేత భూమికి వచ్చి నర్తించుచున్న సురాంగనలో యన నెసంగిరి. ఉత్సవాసక్తుఁడై రాజిచ్చిన నవవస్త్రాభరణములచే పుర మెల్ల నగరితో సమవిభవము గలదిగా నుండెను. ఆసమయమందు అనుజీవుల కందఱకును రాజు అర్థములను వర్షించుచుండ

బొక్కసమున తప్ప మఱియెక్కడను రిక్తత గలుగ దాయెను. అప్పుడు సామంతాంతఃపురాంగన లెల్ల మంగల్యపూర్వాలును స్వాచారదక్షిణాలును నర్తితాపరలును సప్రాభృతోత్తరలును సురతకాధిష్ఠితలును ప్రసృతాతోద్యనిర్హ్రాదలునువై ప్రత్యక్షమైన సర్వదిక్కులుంబోలె నేతెంచిరి. అచట నాసమయమందు చేష్ట యెల్ల నృత్తముగాను, వచన మెల్ల పూర్ణపాత్రముగాను, వ్యవహార మెల్ల త్యాగముగాను, జను లెల్ల బుక్కాగాను, భూమి యెల్ల చారణులుగాను, పురి యెల్ల ఆనందముగాను ఉండెను. ఈ ప్రకారము మహోత్సవము అనేకదినములు జరిగి పౌరుల మనోరథములతోఁ గూడ పూర్ణమయినది.

రాజకుమారుఁడు తండ్రిచేత దివ్యవాణ్యాదేశానుసారముగా నరవాహనదత్తుఁ డని కృతనామధేయుఁడై ప్రతిపచ్చంద్రుఁడుం బోలె వృద్ధిపొందుచుండెను. నిగనిగ వెలుంగు నఖకాంతులతో ఆశిశువు పెట్టుచున్న ఒకటిరెండు తప్పటడుగులు కనియు, మొలకదంతముల కిరణములతోడి ముద్దుమాటలను ఒకటి రెంటిని వినియు, తండ్రి సంతోషము పొందెను.

మంత్రులు శిశువునకు రాజపుత్త్రునికి శిశువులను తమ తనయులను రాజహృదయానందకులను సమర్పించిరి. యౌగంధరాయణుఁడు మరుభూతిని, రుమణ్వంతుఁడు హరిశిఖుని, ఇత్యకుఁడు గోముఖుని, వసంతకుఁడు తపంతకుని ఇచ్చిరి. పౌరోహితుఁడు శాంతికరుఁడు అన్న కుమారులను పింగళికయొక్క కవ

లను శాంతిసోముని వైశ్వానరుని అర్పించెను. ఆసమయమందు ఆకాశమందు దేవతలు నాందీనాదములు చేసి పుష్పవృష్టి గురిసిరి. రాజు మహిషీసమేతుఁడై సంతోషించి ఆసచివ సుతులను సత్కరించెను. బాల్యమందే అభిమతు లయిన యా యాఱుగురతోను సదా కూడుకొన్నవాఁడై నరవాహన దత్తుఁడు మహోదయహేతుభూతగుణయుక్తుఁడో యన నొప్పు చుండెను. ఒకరిచేతనుండి యొకరుగా రాజు లెల్ల ప్రీతి ప్రవణ మనస్కులై ఎత్తుకొనుచుండ క్రీడాహాస్యములచేత హసిత వదనుఁడైన యా బాలుని సాదరముగా చూచుచు ఆనంద నిమగ్నుఁడై వత్సరాజు దినములు గడపుచుండెను.

విజయవిలాసము, చేమకూర వేంకటకవి. టీకాసహితము. క్రొత్తయచ్చు 3 0

సారంగధరచరిత్రము ,, ,, (అచ్చులో)

జ్ఞానవాసిష్ఠరామాయణము, వేదాంతము, మడికిసింగనకృతి 1 8

ఆంధ్రబిల్హణీయము, నిర్దోషము 0 8

పారిజాతాపహరణము, మూలము 0 8

సారంగధరచరిత్ర. ద్విపద (కవి విశ్వకర్మమతస్థుఁడు) 0 8

హరిశ్చంద్ర, ద్విపద, గౌరనమంత్రి ప్రణీతము 1 0

నా ట క ము లు.

ప్రతాపరుద్రీయనాటకము, సటిప్పణము, క్రౌనుసైజు 2 0

బొబ్బిలియుద్ధనాటకము 1 8

ఉషానాటకము, సటిప్పణము, క్రౌనుసైజు 1 8

శాకుంతలనాటకము, కాళిదాసీయమునకు తెనుఁగు 1 0

విక్రమోర్వశీయనాటకము, Inter Text నోట్సుతో 2 [illegible]

మాళవికాగ్నిమిత్రనాటకము 0 12

నాగానంద నాటకము (అచ్చగుచున్నది)

రత్నావళీనాటిక, శ్రీ ధరణికోట వేంకటసుబ్బయ్యగారివ్యాఖ్యతో 1 4

ప్రియదర్శికానాటిక 0 8

ఉత్తరరామచరిత్రనాటకము—విపులమగుపీఠికతో పునర్ముద్రితము 2 0

సులభ వచనగ్రంథములు.

హితోపదేశకథలు, నీతిబోధకములు, (అచ్చగుచున్నది) 0 8

భోజ కాళిదాసకథలు, రసభరితములు. 0 12

బేతాళపంచవింశతిక ,, 0 12

విక్రమార్కుని యద్భుతకథలు, గుణము కలిగించునవి. పునర్ముద్రితము [illegible] 12

కథాసరిత్సాగరము, అద్భుతనీతి వ్యవహారకథలు, ఆఱుభాగములు 12

ఒక్కొకభాగము ప్రత్యేకముగా

ఆంధ్రదశకుమారచరిత్రము, మూలమునకు సరియైనయాంధ్రీకరణము 1

లక్షణగ్రంథములు.

ఆంధ్రసాహిత్యదర్పణము. ఉదాహరణశ్లోకములతో	5	0
కావ్యాలంకారచూడామణి తొమ్మిది ఉల్లాసములు	1	8
అలంకారసారసంగ్రహము, సటీకాతాత్పర్యము	0	12
ఛందస్సు, విద్యార్థుల కుపయోగము, సంగ్రహము	0	4

శారదాకాంచికలు – విమర్శలు – ఉపన్యాసములు.

జక్కన విక్రమార్కచరిత్ర ముద్రణవిమర్శనము	1 కింకిణి	(అచ్చగుచున్నది)	
ఆంధ్రప్రసన్నరాఘవనాటకవిమర్శ	2 కింకిణి	,,	
కాశిహాస్తిమాహాత్మ్య ముద్రణవిమర్శనము	3 కింకిణి	,,	
గ్రామ్యభాషాప్రయోగనిబంధనము. (పాత్రోచిత భాషనుగురించినది)	4 కింకిణి	0	12
మోచాకుసుమామోదవిచారము	5 కింకిణి	,,	
ఆంధ్రవ్యాకరణసర్వస్వ విమర్శనము	6 కింకిణి	,,	
విమర్శవినోదము, సంస్కృతాంధ్రకావ్యనాటకాది విషయకము		0	12
తిక్కన సోమయాజివిజయము 0 8.	విసంధివివేకము	0	2
భారతాభారతరూపకమర్యాదలు, (నాట్యకళాచరిత్రము)		0	6
ఆంధ్రగ్రంథవిమర్శనప్రకారలేశము		0	6
గ్రామ్యాదేశనిరసనము, కడుపుబ్బనవ్వించు విమర్శ		0	6
స్త్రీపునర్వివాహగ్రంథము		1	0
ఆంధ్ర హితోపదేశచంపువు, గద్యపద్యాత్మకము		1	4
ఆంధ్ర భాషాసర్వస్వార్థనియామకలిపయములు(నిఘంటురచనావిధి)		0	4

క్రొత్తగా వెలువడిన గ్రంథములు.

కుమారదేవపండితీయము, ప్రౌఢవ్యాకరణవ్యాఖ్య. తాళ్లూరివారిది	2	8
కథద్వకథాలహరి For Comprehension Test అచ్చువుడు	0	12
ఉదయనచరితము. శ్రీ శాస్త్రిగారి కథాసరిత్సాగరమునుండి పాఠశాలలకై సంగ్రహింపఁబడినది. వచనము అచ్చువుడు	0	12

తెలుగు ఫైలాలజీ TELUGU PHILOLOGY ఆంధ్రశబ్ద తత్త్వము. కీ. శే. శ్రీ ప్రొఫెసరు, శేషగిరిశాస్త్రిగారిచే రచియింపఁబడినది. ఇప్పుడే పునర్ముద్రితము. ఇందు ఆంధ్రవ్యాకరణము సంపూర్ణముగా చర్చింపఁబడియున్నది. అరవ, కన్నడ, మలయాళ భాషలతోడి పోలికలు చూపఁబడియున్నవి. ఫైలాలజీవిద్యార్థులకు చాల ఉపయోగకరము 2 భాగములు 3 0

అర్ధానుస్వారతత్త్వము. వీరిదే. 0 8

చరిత్రరచన. ప్రథమభాగము. చరిత్రరచన యనగా నేమి? సాధన సామగ్రి ఎట్టిది? అనువిషయములను చర్చించి శాతవాహన, పల్లవ, చాళుక్య, చోళుల ప్రారంభచరిత్రములను ఈభాగమున సులువైనశైలిలో ఎల్లవారికిని ఉపయోగపడునట్లు శ్రీ నేలటూరు వేంకటరమణయ్యగారు రచియించియున్నారు. 2 0

అక్కన్న మాదన్నలచరిత్రము. కర్త: వే. వేం. శాస్త్రి (M. A.) గోలకొండ కుతుబుషాహి సుల్తానులలో కడపటివాఁడైన తానీషాయొక్కయు, రామదాసు (గోపన్న)యొక్క మామలైన ఈ యాంధ్రమంత్రులయొక్క విషాదచరిత్రము సులువైన నవలవలె రచియింపఁబడియున్నది. 2 0

శ్రీకృష్ణరాయవిజయనాటకము. కర్త: వే. వేం. శాస్త్రి (M. A.) 0 8

వేదము వేంకటరాయశాస్త్రులవారి జీవితచరిత్రసంగ్రహము—25 ప్రకరణములు. సులువైనశైలి, శాస్త్రులవారి హాస్యము, విమర్శలు, విద్యావినోదములు, సుఖదుఃఖములు, సమకాలికపండితవిమర్శలు మొదలైన యనేకవిశేషములు గలవు. శ్రీ డాక్టరు,సర్,కట్టమంచి రామలింగారెడ్డిగారి 'గురుపూజ' యను నుపన్యాసముతో నలంకృతము. 2 0